

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"א

THE LAWS
OF
TAHARAH

The Pictorial Avodah Series

תורת טהרה

THE LAWS
OF
TAHARAH

Rabbi Menachem Moshe Oppen

C.I.S. PUBLISHERS

New York • London • Jerusalem

Copyright © 1997

All rights reserved.

This book, or any part thereof,
may not be reproduced in any
form whatsoever without the express
written permission of the copyright holder.

Published and distributed
in the U.S. and overseas by
C.I.S. Publishers and Distributors
180 Park Avenue, Lakewood, New Jersey 08701
(908) 905-3000 Fax: (908) 367-6666

Book and cover design: Deenee Cohen
Illustrations and Artwork: Shepsil Scheinberg

ISBN 1-56062-269-5

The C.I.S. Publisher's Judaica Catalogue
is available upon request.
Inquiries about membership in the
C.I.S. Publisher's Privileged Readers Membership Club
should be directed to:
180 Park Avenue, Lakewood, New Jersey 08701
or call 908-905-3000, fax 908-367-6666

Library of Congress Catalog Card Number
94-72545

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

כאזי בשדות אלו להמליך בעד הרב הגדול והחשוב מאוד מוכ"ר ר' מנחם משה אופצן ש'
לועז' המוכר לו חכבר הרבה שנים שהו' תח גדול היושב על התורה והעבודה יונס
ולילה לא ישבותו. כבר ינח לו מונעין בעולם התורה ונפסרו הקודמים שכבר ינחו
לאור שהס' חלק יעקב" על פרשת וישב, "המזיר לישראל, כי על הלכות לשה"ר
וגמח" תורת ארע" על דיני מעורע וזרע"ת, קרבן עולה, על עניני עולה, קרבן
מנחה, על עניני מנחות, ועבודת יום הכפורים, ומפר' TWIST OF THE TONGUE כי על
עניני לשה"ר, ועכשו' הוסיף מרגלית טובה אשר בשם תורת טהרה, יכונה על עניני
טומאה הנזכרים בתורה, שפידור עניניו הוא עבודה גדולה מאוד. גם הרה"ק מן
הלומדים אינם בקיאים במקצוע זה אינו נלמד בקביעות בעולם השיבות, ומכל שכן
בילדים הלומדים פרשיות התורה המדברות בנושא זה.
לכן דבר טוב עשה הרב המחבר הנ"ל שפידור ענינים אלו כלשון נח וקל באופן שפ'
מי שאין לו ידועות תקודם בעניני טומאה יכול להביט.
הספר תורת טהרה, הוא דבר השוה לכל נפש בין לילדים הלומדים חומש עם
פרש' ובין לזקנים שנשתם מהם שכי' טומאה וטהרה, ודבר גדול עשה הרב הנ"ל
לזכות את הרבים בהכנת ענינים אלו שהם נחוצים לטהרתן של ישראל.
ועז' כאזי עה"ז באחד בשנת לסדר ויקרא' אל משה שלשה ימים לחדש אדר השני
שנת חמשת אלפים שבע מאות וחמשים וחמש לכרי'ת עולם.
משה ביה"ר כרוך גרליה לאשפתת הייעמאן החונף ומ' באלטימאר

TABLE OF CONTENTS

Introduction	11
Acknowledgments	15

PART I—LAWS OF TZORAAS IN PARSHAS MITZORA

Chapter One—The Mitzora Becomes Tahor	19
Examination by the <i>Kohain</i>	22
Obtaining the Articles	24
<i>Shechitah</i> of the Bird	26
Dipping	27
Sprinkling	28
Sending the Bird Away	29
<i>Tevillah</i> of the <i>Mitzora's</i> Clothes	30
First Shaving	31
After First <i>Tevillah</i> of the <i>Mitzora</i>	32
Second Shaving and <i>Tevillah</i>	34
The <i>Korbanos</i> of a <i>Mitzora</i>	36
Placing the <i>Mitzora</i> and his <i>Korbanos</i>	37
<i>Tenufah</i>	38
<i>Shechitah</i> of the <i>Asham</i>	39
Applying the Blood to the <i>Mitzora</i>	40
Sprinkling the Oil	42
Applying Oil to the <i>Mitzorah</i>	44
Applying Oil to the <i>Mitzora's</i> Head	45
The Remaining <i>Korbanos</i>	46
The <i>Korban</i> of a Poor <i>Mitzora</i>	48
Chapter Two—Tzoraas of Houses	51
Informing the <i>Kohain</i>	54
Clearing the House	56
First <i>Hesger</i>	58
Removing the Affected Stones	60
Cutting Away the Mortar	62
Mortaring	64
Demolishing the House	66
<i>Tumah</i> of a House that is <i>Musgar</i>	68
<i>Nega</i> Does Not Return	70
Making a House <i>Tahor</i>	72
The Three Week Process by Which a House Becomes <i>Muchlat</i>	74

PART II—TUMOS OTHER THAN TZORAAS

Chapter Three—Transmitting Tumah	93
---	-----------

Chapter Four—Zav	103
<i>Mtshkaw Umoshav</i>	104
Touching a <i>Mtshkaw</i>	106
Sitting on a <i>Moshav</i>	108
Touching a <i>Zav</i>	110
Fluids of a <i>Zav</i>	111
<i>Merkav</i>	112
Carrying an <i>Av Hatumah</i>	114
Being Carried by a <i>Zav</i>	116
Making Objects <i>Tahor</i>	118
<i>Tevillah</i> of a <i>Zav</i>	120
<i>Korban Hazav</i>	122
Chapter Five—Neveilah and Sheretz	123
<i>Neveilah</i>	124
<i>Sheretz</i>	127
Objects	129
An Earthenware Vessel	131
<i>Tumah</i> and <i>Hechsher</i>	133
An Oven and a Stove	135
A <i>Mikveh</i> Remaining <i>Tahor</i>	137
Edible Seeds	139
The Body of a Kosher Animal	141
Chapter Six—Meis	143
<i>Tumah</i> of a Covering	144
A Closed Earthenware Vessel	146
Over a Body	148
<i>Tumah</i> of a Body and a Sword	150
A Closed Structure over a Grave	153
Chapter Seven—Other Types of Tumah	155
The <i>Neveilah</i> of a Kosher Bird	157
<i>Zavah</i> and <i>Niddah</i>	158
<i>Yoledes</i>	162
<i>Shichvas Zera</i>	163
<i>Chattas</i>	163
<i>Mei Chattas</i>	164
Appendix	165
Glossary	169
Footnotes	174

INTRODUCTION

The initiative to write the volumes in this series stemmed from a desire to help young *talmidim* learn *Chumash*. Learning and teaching the parts of *Chumash* that relate to *kadashim* and *taharos* suffer because we have limited experience with the *mitzvos* in these areas in our daily life.

As the series developed, however, we recognized that its audience also included adults. Even people who have been learning for many years frequently have difficulty with these parts of *Chumash* if they did not at some time focus their learning on *kadashim* and *taharos*.

The plan and format of these volumes attempt to accommodate an adult audience to an extent that does not compromise the simplicity of the presentation to younger *talmidim*. In pursuit of these various goals we were generally guided by the following principles.

1. The presentation is separated into three divisions:

- o Brief descriptions, with pictures, of the concepts in selected *pesukim* specifically for younger *talmidim*.
- o More detailed explanations set off in boxes for a more general audience.
- o About three hundred notes with quotations to support the explanatory material.

2. When the commentaries disagree on an explanation or on the *halachah*, only one opinion is presented. Priority is given to the opinion of Rashi on *Chumash*, if any, since the main objective of this volume is to help learning *Chumash* and Rashi.

When Rashi on *Chumash* does not state a position the Rambam is followed. Other commentaries, including Rashi on the *Gemara*, comprise the third priority. (There are occasional exceptions to these guidelines.)

3. Discussion is confined to *halachos* that are *mid'Oraisa*. Since this *sefer* is meant as an aid to

learning *Chumash*, *halachos* of the Rabanan are omitted. (There are occasional exceptions to this rule.)

4. Most Hebrew words are transliterated. A glossary of Hebrew terms is provided at the back of the book.

The explanations in the boxes are meant to be learned together with *Chumash* and Rashi. Rashi's comments are not repeated here, and a reader who uses this *sefer* without Rashi will miss fundamental concepts.

The explanations include numerous *derashos chazal* on the words of the *pesukim*. Many other *derashos chazal* however are not mentioned. The *derashos* that were included were selected for one of the following reasons:

- o they explain the meaning of a word or phrase
- o they explain the function of a word or phrase where the word or phrase might appear redundant or out of place
- o they connect well known *dinim* to the *pasuk* or
- o they highlight less well-known facts that have wide application.

However, these criteria are not comprehensive and unambiguous, and we remain uneasy about choosing among the words of Chazal. Many of the choices remain largely arbitrary.

The illustrations in this volume do not follow the practice employed in *The Laws of Tzora'as*. In that volume the *kohein* was wearing contemporary clothing to stress the facts that *bigdei kehunah* are not worn during an examination for *tzora'as*¹, and that the laws of *tzora'as* are applicable even in our day. The present volume, however, includes illustrations of bringing the *mitzora's* *korbanos*, for which the *kohein* must wear *bigdei kehunah*. In order to avoid contrast, the *kohein* in the other pictures is illustrated with dress that could have been worn at the time of the Beis Hamikdash.

The notes referenced by numbers in the text quote sources that substantiate the text's explanations. The language beginning after the citation of a source and ending with the period is a quote from that source. Comments on the quoted passage, if any, appear after the period or in a few cases in parentheses within the quotation.

The presentation in this volume is not meant as a comprehensive description of the respective topics. For that purpose the reader is referred to the *Mishnayos* with Rambam and other commentaries.

The *Gemara* lists seven sins and bad character traits which can result in one's getting *tzoraas*.² The sin primarily associated with *tzoraas* is that of *lashon hara*.

If one sincerely does *teshuvah* for the sin which brought on the *tzoraas*, the *tzoraas* disappears.³ The sinner must then undergo the involved process by which a *mitzora* becomes *tahor*. Various restrictions continue to apply to him until he is completely *tahor*. This serves as a lesson that it is not an easy task to rectify the sin of *lashon hara*. *Teshuvah* alone may not suffice.

The commentaries pose the obvious question: Why is it that in our day people who speak *lashon hara* are apparently not afflicted with *tzoraas*? Many explanations are given. In the *Sefer Shemiras Halashon*, chapter six, the Chafetz Chaim writes that *tzoraas* adheres to both the body of a person and his soul. When there is a *Beis Hamikdash*, and it is possible for the person's body to become *tahor* from *tzoraas*, Hashem afflicts people's bodies in addition to their souls to prod them to *teshuvah*. When there is no *Beis Hamikdash*, and it is impossible to become completely *tahor*, Hashem

does not afflict their bodies. But the *tzoraas* adheres to the soul, even in our day.⁴

The Chafetz Chaim continues to point out that after a person's death, in the world of *nefashos*, if the individual's *nefesh* is affected with *tzoraas* it is obvious to all. It causes him to be ostracized just as the *mitzora* on earth is required to leave the community of his residence and dwell alone.⁵

The author is eager to receive corrections and comments. Please address all correspondence to M'chon Harbotzas Torah, 3908 Bancroft Road, Baltimore, Maryland 21215, or call (410) 358-6819.

ACKNOWLEDGMENTS

The *stiyata dishmaya* to create this *sefer* was demonstrated in many ways, especially in the help I received from a number of talented individuals.

Reb Aharon Yosef Prero, my *chavrusa*, edited the text and the footnotes.

Rav Avraham Aryeh Weinstein of Yerushalayim, was kind enough to comment on an early draft of the manuscript. I am grateful to have had the benefit of review by such an accomplished *talmid chacham*.

I also benefitted from the assistance of Rabbi Michael Weiner of Lakewood, New Jersey. He was always on call to clarify difficult points.

My thanks to Nosson Dreyfuss for his enlightening comments. May he continue to excel in learning and bring *nachas* to his *mishpachah*.

Rav Akiva Eiger was particular that his works be printed on clear paper with fine ink. He explained that the mind grasps the content that is presented with physical clarity. In this light, I must express special appreciation to the individuals who developed the artwork. Mr. Daniel Howarth, renowned for his outstanding paper cuttings, devoted much of his precious time for consultation and preliminary sketches. Reb Shepsel Scheinberg used his talents as a *lamdan*, as well as an expert illustrator to incorporate the important ideas in each illustration.

A special note of thanks is due to the editorial and graphics departments of C. I. S. Publishers of Lakewood, NJ. The product reflects their superior talents.

Last, but by far not least, I am most grateful to my wife Leah who has helped me produce *sefarim* throughout the years, not to mention the hours upon hours of tedious typing. Had it not been for her moral support since our marriage, nothing could have been accomplished. May she be blessed to have much *nachas* from our entire *mishpachah*.

PART I

**LAWS OF TZORAAS
IN PARSHAS MITZORA**

**A SEQUEL TO
THE LAWS OF TZORAAS
IN PARSHAS TAZRIA**

CHAPTER ONE

טהרת המצורע- THE MITZORA BECOMES TAHOR ויקרא פרק יד פסוקים א-לב

Parshas Mitzora begins with the process by which a *mitzora* becomes *tahor* from his *tzoraas*. *Tzoraas* is described in *Parshas Tazria* (and is explained in an earlier volume in this series, *The Laws of Tzoraas*). At the start of *Parshas Mitzora*, the *mitzora* is living in isolation outside the city, waiting for his signs of *tzoraas* to disappear. He is wearing torn clothing, and he has not cut his hair since his *tzoraas* was conclusively identified.

A *kohein* examines the *mitzora*. If he finds that the *tzoraas* has healed, the *kohein* undertakes a series of steps leading to the *mitzora's taharah*. The steps are listed in the following chart.

THE ORDER OF THE MITZORA'S TAHARAH

FIRST STAGE

1. Obtaining a cedar branch, *eizov* plant, crimson wool and two birds   לקיחת ארז, אוב, תולעת שני ושני ציפורים
2. Slaughtering one of the birds over a vessel of water   שחיטת הצפור על המים
3. Dipping the cedar branch, *eizov* plant, crimson wool and live bird into the bloody water   טבילת ארז, אוב, תולעת שני וצפור
4. Sprinkling on the *mitzora* seven times   הוזה על המצורע שבע פעמים
5. Sending the live bird away   שילוח הצפור החיה
6. Shaving the *mitzora's* hair   תגלחת ראשונה
7. *Tevillah* in *mikveh*   טבילה ראשונה

He is now permitted to return to the city but may not live in his house   מותר רק במחנה לא באהל

SECOND STAGE

SEVEN DAYS LATER.

ספירת ז' ימים

8. Second shaving   תגלחת שניה
9. Second *tevillah* in *mikveh*   טבילה שניה

After nightfall he is permitted in his house. He may not enter the Azarah of the Beis Hamikdash or eat *kodashim*   הערב שמשו מותר באהל אסור במקדש וקדשים

זאת תהיה תורת המצרע . . . והובא אל הכהן. (ויצא הכהן

(ויקרא פרק י"ד פסוקים ב'-ג')

Examination by the Kohein—ראית הכהן

When the signs which render a person a *mitzora* disappear, the person is brought as close as he may come to the city. The *kohein* meets him there to examine him. If the *kohein* determines that the *tzoraas* has healed, the *kohein* begins the process of *taharah* (purification).

בַּיּוֹם טָהַרְתּוּ (ב) — **On the day he is to become *tahor*.** Although the signs of *tzoraas* have disappeared, the *mitzora* is not yet *tahor*. The process of becoming *tahor* takes eight days. The Ramban gives two translations of the phrase יוֹם טָהַרְתּוּ. One is "the day he wishes to become *tahor*" from his *tumah*. The second is "the day he becomes clear" of the signs of *tzoraas*.⁶ טָהוֹר often means clear even where *tumah* is not involved.⁷

וְהוּבֵא אֶל הַכֹּהֵן — **He shall be brought to the *kohein*.** A *mitzora* cannot begin the process of becoming *tahor* without the decision of the *kohein* that the *tzoraas* has healed.⁸ The Ramban writes that if the person is not willing to go to the *kohein* on the day the signs disappear, he is brought against his will.⁹

וְנִרְפָּא (ג) — **It is healed.** Healed means that the *nega* no longer meets the criteria of *tzoraas*,¹⁰ i.e., a white spot which became enlarged or which has white hairs or healthy flesh within it, as described in *Parshas Tazria*.

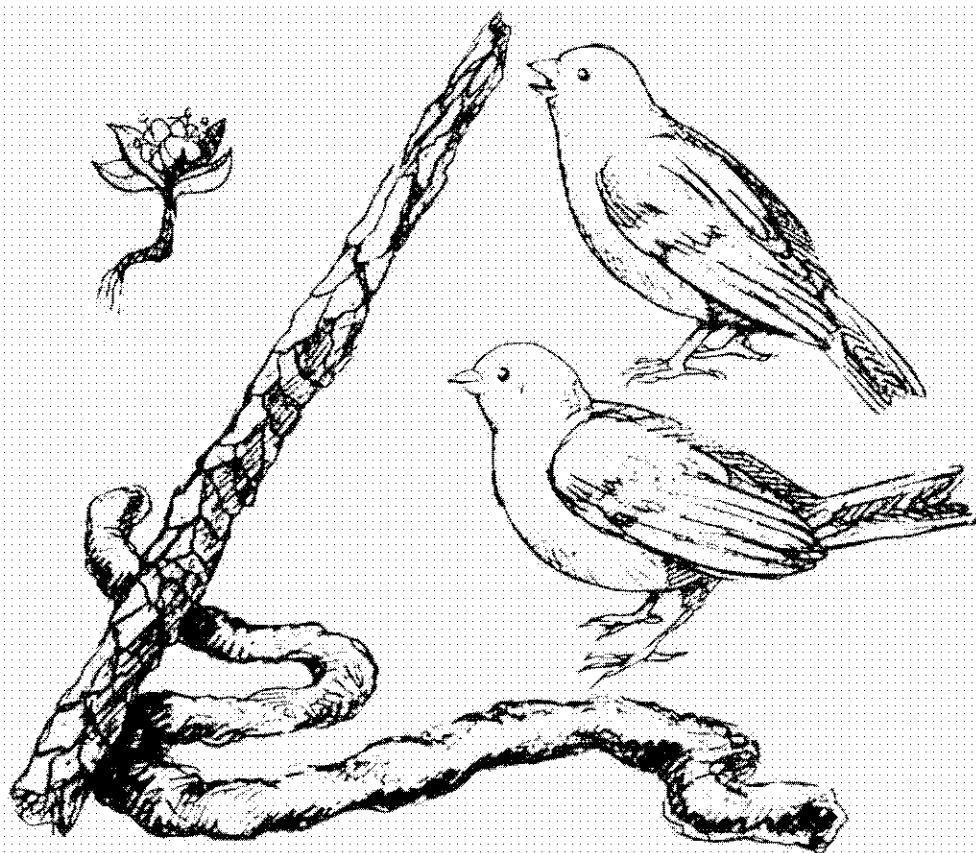

ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב

(ויקרא פרק י"ד פסוק ד')

לקיחת המינים—Obtaining the Articles

Two kosher birds, a cedar branch, a strip of crimson wool and an *eizov* plant are obtained on orders of the *kohein*.

(ד) — **The *kohein* shall order, and he shall obtain.** It is not necessary for the *kohein* to order the taking of the articles needed. The Torah gives the *kohein* the honor of supervising all that transpires, and it suggests that he should

order the articles. However, the *taharah* is accomplished even if the *kohein* does not give the orders.¹¹

מִטְהַר — **For the one who is becoming *tahor***. The word מִטְהַר should not be confused with מְטַהַר in *pasuk* יא. מְטַהַר describes someone who is *becoming tahor*. מִטְהַר describes the one who is *making him tahor*, that is, the *kohein*.

שְׁתֵּי צִפְרִיִּים — **Two birds**. These birds are of a species of kosher bird that cannot be subdued and domesticated. According to the *Tiferes Yisrael*, they are sparrows.¹² It is a *mitzvah* to use birds which resemble each other in color and size and which are purchased together and for the same price.¹³

וְעֵץ אֶרֶז — **And a cedar branch**. The branch is covered with its bark. It must be at least an *amah* (almost two feet) long.¹⁴

וְשָׁנֵי תוֹלַעַת — **And a strip of crimson wool**. Rashi and other commentaries write that שְׁנֵי תוֹלַעַת refers to a strip of wool that has been dyed crimson. However, there are differing opinions as to what the literal translation of שְׁנֵי תוֹלַעַת is. The Malbim cites one translation of שְׁנֵי as *red*¹⁵ and another as *dyed* (similar to שְׁנֵי, change).¹⁶

Some translate the word תוֹלַעַת as a worm.¹⁷ שְׁנֵי תוֹלַעַת would then mean dyed (crimson) with an extract of a worm.

Others say that the dye is extracted from the red kernel of a plant. These kernels are called תוֹלַעַת because there is a worm in each one, but the dye is not derived from the worm.¹⁸

Many commentaries mention that the shade of red is crimson.¹⁹ Wool is not explicitly mentioned in the *pasuk*, but it is clear that the שְׁנֵי תוֹלַעַת here is the same material, wool, as the שְׁנֵי תוֹלַעַת in the Mishkan.²⁰

וְעֵזָו — **And an *eizov***. There are several types of plants called *eizov*. The Torah refers only to a specific *eizov* plant.²¹ This *eizov* has a small wooden stem out of which grows a flower with seeds in it.²² It must be at least a *tefach* (about four inches) long.²³

The crimson strip is longer than the cedar branch and the *eizov*. The three are grouped together, and the excess length of the strip is wound around the group to make a bundle.²⁴

וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים

(ויקרא פרק י"ד פסוק ה')

Shechitah of the Bird— שחיטת הצפור

The *kohein* holds an earthenware bowl which contains a *reviis* (about four ounces) of spring water. He orders another *kohein* to slaughter one of the birds over the bowl. The slaughtered bird is buried in the presence of the *mitzora*.

ושחט (ה) — **And he shall slaughter.** According to the Rambam, the person who does the *shechitah* must be a *kohein*²⁵ (even though non-kohanim may slaughter *korbanos*).

מים חיים — **Spring water.** מים חיים means living—running—water, that is, water from a stream or river.²⁶

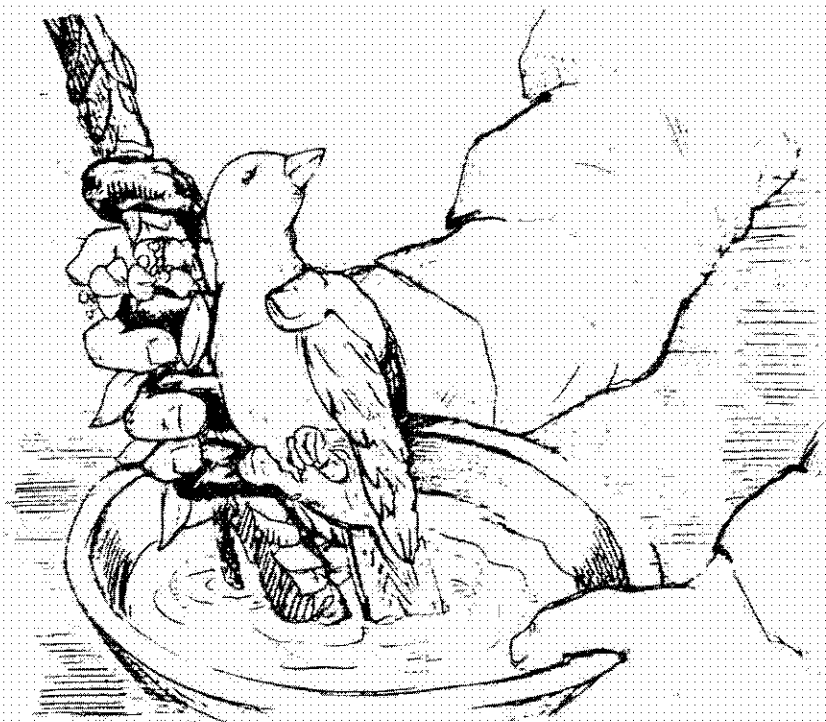
The *Kohein* who does the *shechitah* squeezes the bird so that

את הצפר החיה יקח אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב וטבל

(ויקרא פרק י"ד פסוק ו')

טבילת המינים—Dipping

The *kohein* ties the cedar branch and the *eizov* plant with the crimson wool and holds them together with the live bird. He dips them into the mixture of blood and water. Only the tail and ends of the wings of the bird are dipped in.

blood flows out of its neck into the bowl of water. There must be enough blood for its consistency to be felt in the water. The bowl must be new.

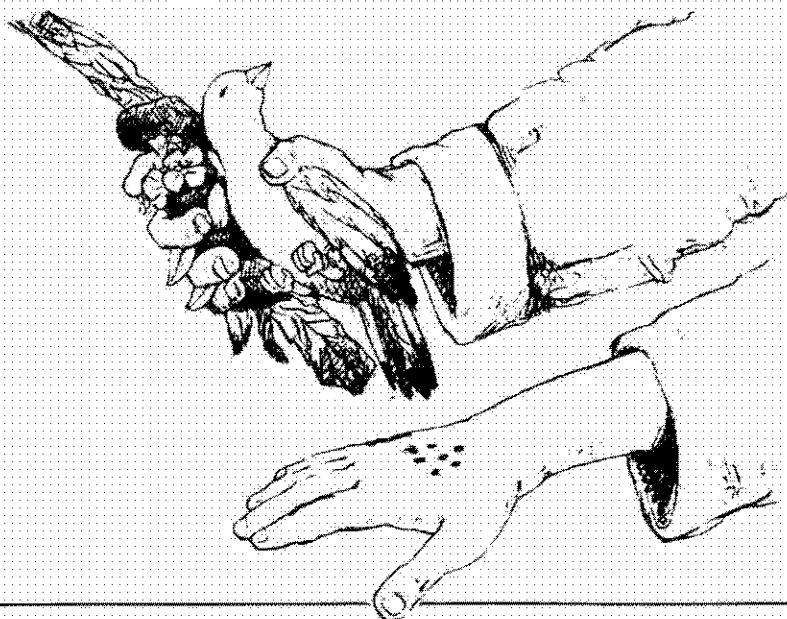
Then the bird is buried. This step is not mentioned specifically in the Torah. It is a *הלכה למשה מסיני*, an unwritten *halachah* taught directly to Moshe by Hashem at the time the Torah was given.²⁷

והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים

(ויקרא פרק י"ד פסוק ז')

Sprinkling—הזאה

Then he sprinkles the mixture of water and blood from these objects onto the back of the *mitzora's* hand seven times.

והזה על המטהר מן הצרעת (ז) — **And he shall sprinkle on the one who is becoming tahor from the tzoraas.** The *Mishnah* says that the blood is sprinkled on the back of his hand, according to one opinion, and on the forehead, according to another. The Rambam follows the first opinion.

Commentaries on the *Mishnah* explain that since the Torah says על, on, the blood must be sprinkled on top of the person. The forehead is the highest point of exposed skin on the person, but the hand can be the highest place on the body when it is held above the head.²⁸

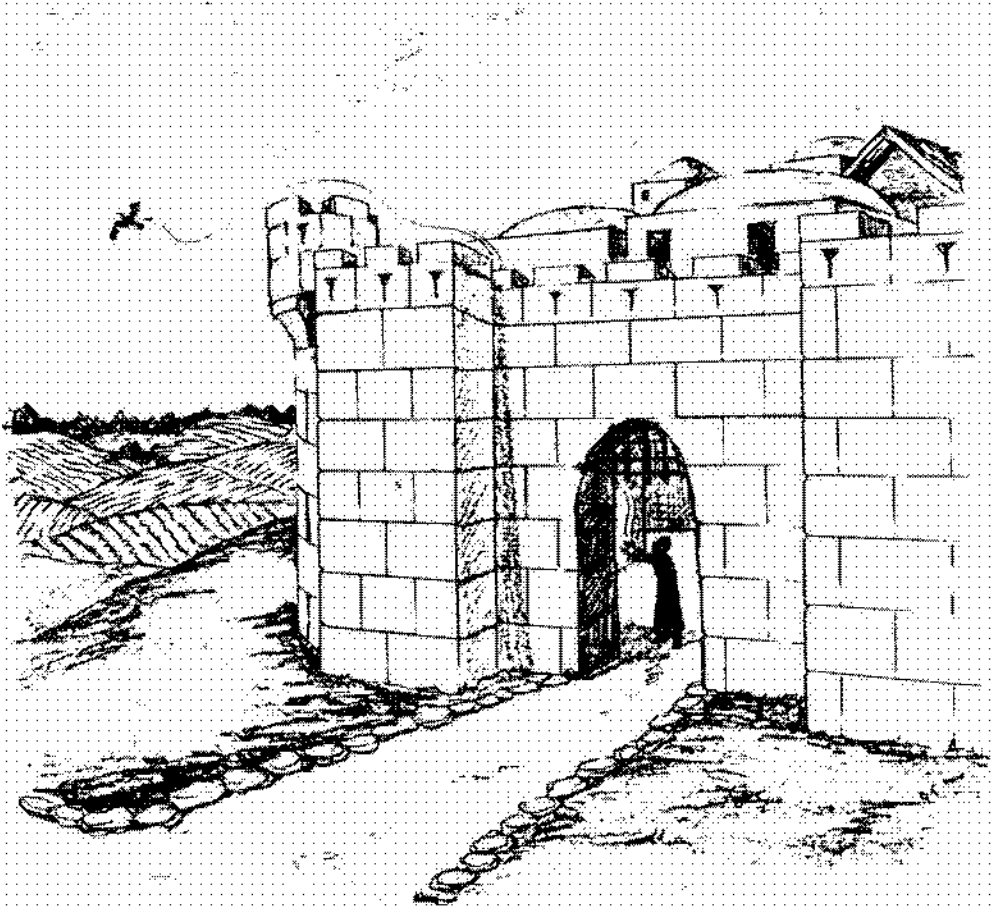
According to the Chazon Ish, it is possible that sprinkling on any part of the *mitzora's* body is considered "on the *mitzora*." The discussion in the *Mishnah* relates only to the customary place to apply the blood.²⁹

ושלח את הצפר החיה על פני השדה

(ויקרא פרק י"ד פסוק ז')

שילוח הציפור—Sending the Bird Away

The bird is then taken into the city and sent toward the fields outside the city.

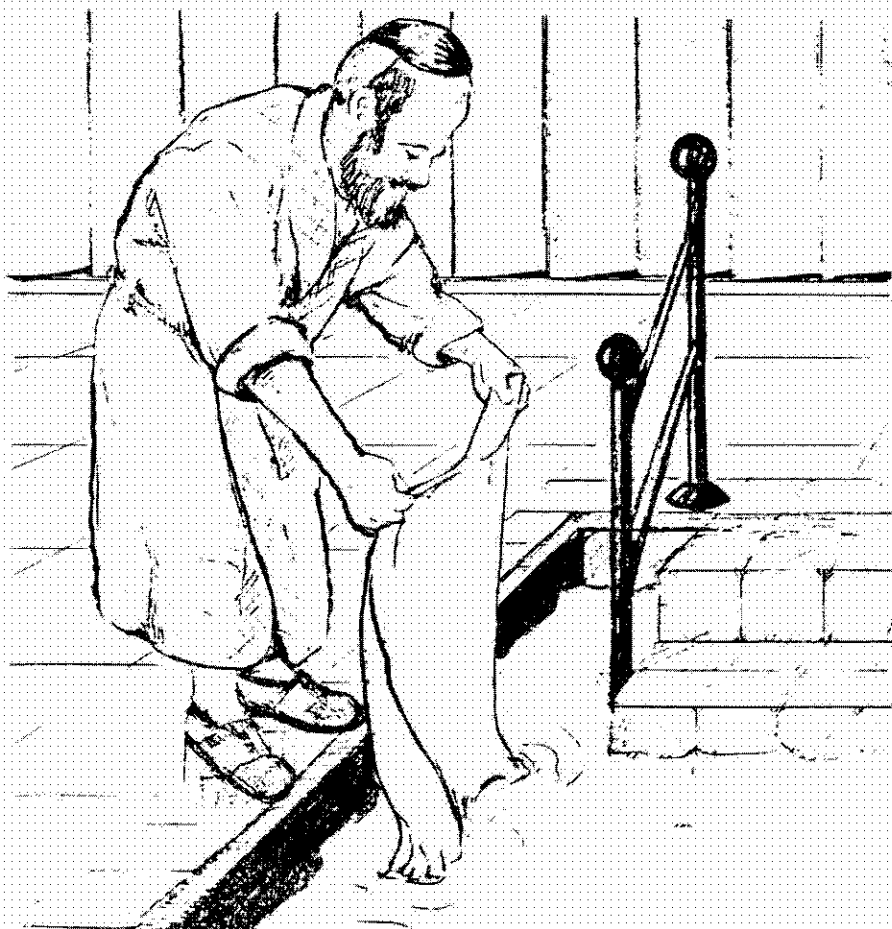
ושלח את הצפר — **And he shall send the bird.** After the bird is sent away it may be used by anyone who finds it.³⁰

וכבס המטהר את בגדיו

(ויקרא פרק י"ד פסוק ח')

טבילת בגדיו—*Tevillah of the Mitzora's Clothes*

Clothing and other objects which the *mitzora* has made *tamei* are immersed in a *mikveh*.

(ח) וכבס המטהר את בגדיו (ח) — **And the one who is becoming tahir shall cleanse his clothes.** וכבס means *tevillah* in a *mikveh*. Comments on וכבס המטהר את בגדיו are continued below.

וְגִלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ — **And he shall shave all of his hair.** According to Rashi on the next *pasuk*, this includes only visible hair which

וגלח את כל שערו

(ויקרא פרק י"ד פסוק ח')

תגלחת ראשונה—First Shaving

Using a razor, the *kohein* shaves the *mitzora's* head and body.

grows densely. The hair in the armpit is not visible when one stands in a normal position and is not shaven. Rashi is following the opinion of Rabbi Yishmael in the *Gemara*. Rabbi Akiva requires that virtually all hair on the body be shaven.³¹

Although it is normally forbidden to shave the *payos* and beard with a razor, in this instance it is required.³²

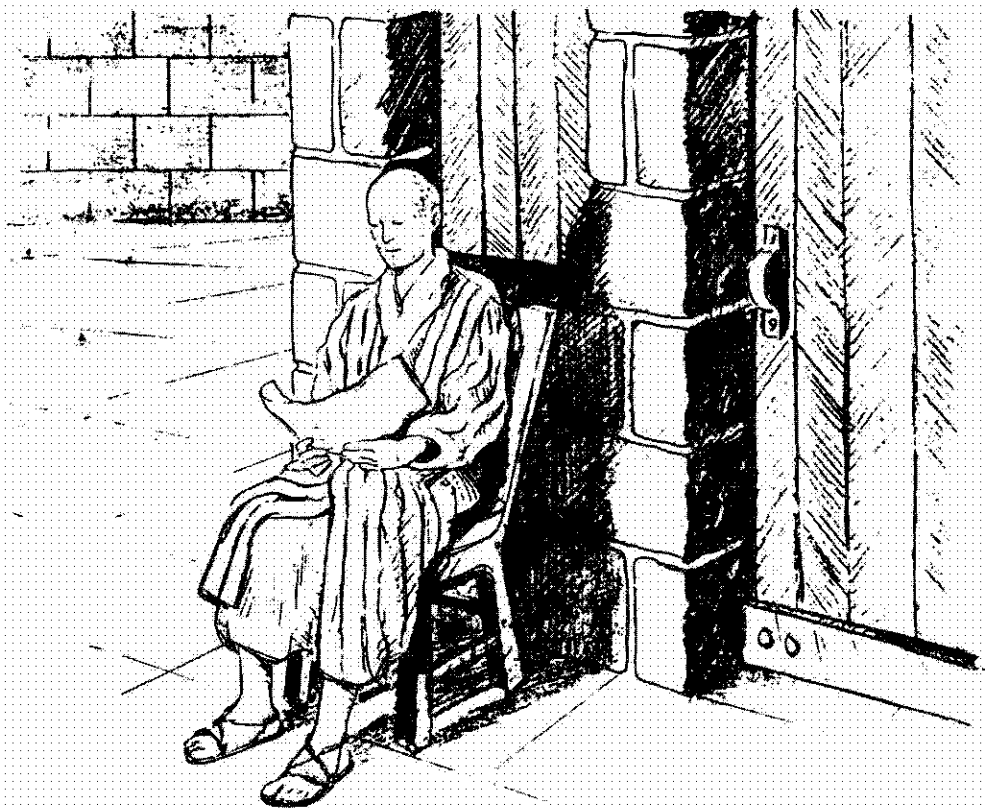

וּרְחַץ בַּמַּיִם וְטָהַר וְאַחֵר יָבוֹא אֶל הַמִּצְוָה
וַיֵּשֶׁב מִחוּץ לְאֶהָלוֹ

(ויקרא פרק י"ד פסוק ח')

After First Tevillah of the Mitzora—אחר טבילה ראשונה

The *mitzora* completes the first stage of *taharah* by immersing himself. He may enter the city, but he may not enter his house for seven days.

וְטָהַר — **And he shall become *tahor*.** The *mitzora* becomes *tahor* in three stages. The first stage is reached with the first shaving and *tevillah*, as described in this *pasuk*. [Note that *tevillah* of his clothes is necessary only for his clothes to become *tahor*, but not for him to become *tahor*.³³]

In this first stage, he continues to be *tamei* to the extent of making objects he touches *tamei*, but he no longer makes things

tamei without touching them directly. Formerly, when the *mitzora* entered a room, all objects in the room became *tamei*. If he rested on an object such as a mattress on a bed, the bed and everything else supporting him became *av hatumah*, although he did not touch them.³⁴

Also, until now objects on which he rested became *av hatumah*, and objects which he touched became *rishon letumah*. Now he can make things only *rishon letumah*.

וכבס המטהר את בגדיו (**continuation**). Since the *mitzora* continues to make things he touches *tamei*, even after he immerses, the purpose of immersing his clothes requires clarification. According to the *Mishnah Acharonah*, the word בגדיו here does not refer to clothes that touch his body while he wears them. Rather, it refers to clothing, linens and other articles on which he sits, stands and otherwise rests, but which he does not touch directly.³⁵ As described above, he no longer makes these articles *tamei* after he immerses in a *mikveh* and shaves his body.

If the *mitzora* immerses these objects himself, they will become *tamei* again as he holds them to take them out of the *mikveh*. Therefore, someone else must perform the immersion.

According to the *Tiferes Yisrael*, he immerses clothing and any other objects on which he rested even if he touches them while using them. Formerly, he made such objects *av hatumah* by resting on them. Now, he can make them only *rishon letumah* by touching them. By immersing these objects, he accomplishes at least that when he makes them *tamei* again, it will be at a reduced level of *tumah*.³⁶

According to this, the *mitzora* himself can immerse his clothes.³⁷ They will remain only *rishon letumah* (if he does not wear them in a manner in which he is resting on them before he has shaved his body and immersed himself).

וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים— **And he shall dwell out of his tent seven days.** He no longer wears torn clothing.

Rashi says that this *pasuk* requires the *mitzora* to live separately from his wife. The Vilna Gaon explains that the literal meaning of the *pasuk*, that he may not enter his house, also applies.³⁸

He is able to become completely *tahor* only after the seven days as described in the next *pasuk*.

והיה ביום השביעי יגלח . . . וכבס את
בגדיו ורחץ את בשרו במים וטהר

(ויקרא פרק י"ד פסוק ט')

תגלחת וטבילה שניה—**Second Shaving and Tevillah**

On the seventh day, the *mitzora* is shaved again and immerses himself and his clothing again.

(ט) וְכִבֵּס אֶת בְּגָדָיו — **And he cleanses his clothes.** According to the *Mishnah Acharonah*, cited in the comment on the previous *pasuk*, the clothing and objects that were immersed at the first *tevillah* would not have become *tamei* again, because the *mitzora* does not generally touch them. They would not need *tevillah* now.

According to the *Tiferes Yisrael* cited there, the first *tevillah* was for clothing and objects that were *av hatumah*. They would need *tevillah* again now if, as is likely, they became *rishon letumah* since the first *tevillah*.

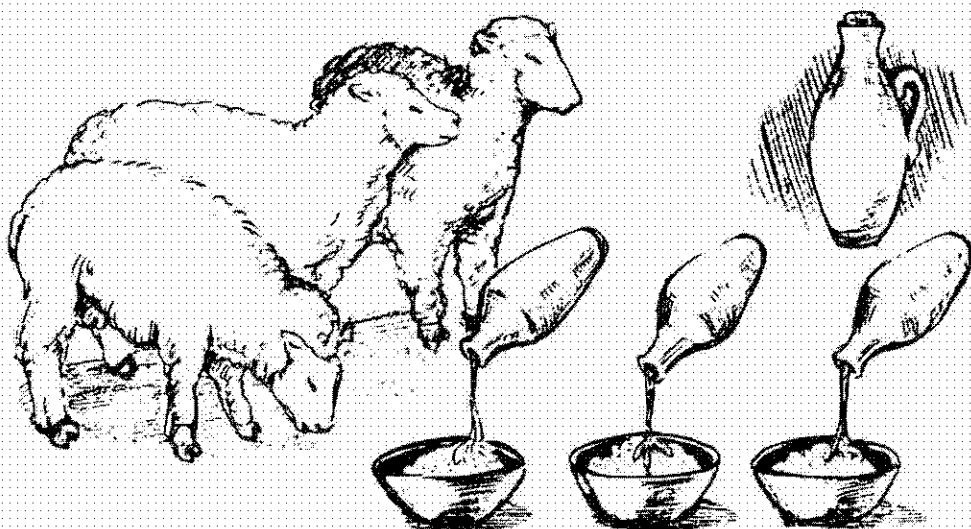
וְטָהַר — **And he will be tahor.** This is the second stage of his *taharah*. After the second shaving and *tevillah*, he no longer makes things *tamei*, with the exception of *terumah* and *kadashim*. As any *tamei* person who has immersed in a *mikveh*, he is a *tvul yom* until that night. A *tvul yom* makes *terumah* and *kadashim* *tamei*. From that night until after he brings his *korban*, he continues to make only *kadashim* *tamei*.³⁹

וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה
 . . . ושלושה עשרנים סלת . . . ולג אחד שמן

(ויקרא פרק י"ד פסוק י')

The Korbanos of a Mitzora—קרבנות מצורה

On the eighth day, the *mitzora* takes two male lambs, for an *asham* and an *olah*, and one female lamb for a *chattas*. He also takes flour mixed with oil for the *menachos* that accompany each of these three *korbanos*, and a *log* measure of oil.

— And three *esronim* of soless flour mixed with oil for a *minchah*. The *mitzora* brings one *isaron* of flour with each of his three *korbanos*, the *asham*, the *chattas* and the *olah*. (See *pasuk* כ.) An *olah* is always accompanied by a *minchah*. However, a *chattas* and an *asham* are not accompanied by a *minchah* in any case except in the case of a *mitzora*.⁴⁰

— And them. According to the Vilna Gaon's text of the *Toras Kohanim*, the word *them* refers to the three animals, the *menachos* and the *log* of oil.⁴¹

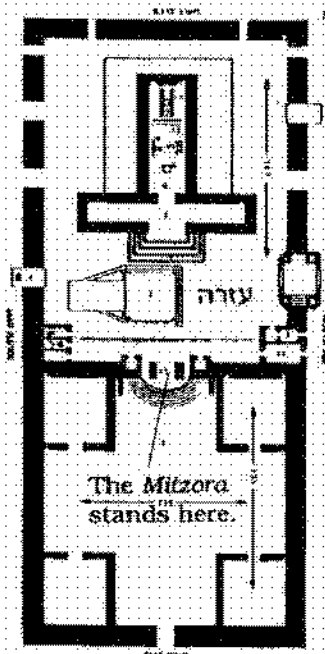
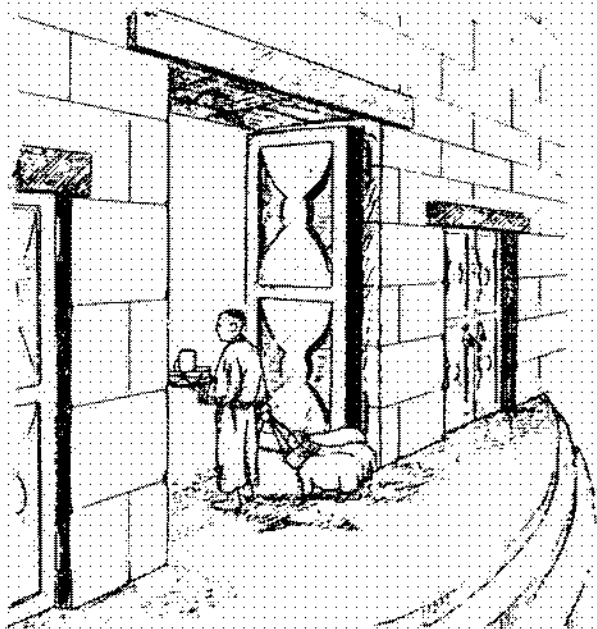
According to the Malbim's text, *them* refers only to the lamb

והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני ה' פתח אהל מועד

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"א)

העמדה—Placing the Mitzora and his Korbanos

The *kohein* has the *mitzora* stand with his *korbanos* at the entrance to the Azarah of the Beis Hamikdash.

for the *asham* and the *log* of oil, both of which the *kohein* is about to involve in the *taharah* of the *mitzora*.⁴²

לפני ה' — **Before Hashem.** This means in the Azarah of the Beis Hamikdash facing the Heichal and the Kodesh Kadashim.⁴³ However, the *mitzora* is not permitted into the Azarah prior to bringing his *korban chattas*. Therefore, he must stand in the eastern entrance between the outside and inside of the wall.

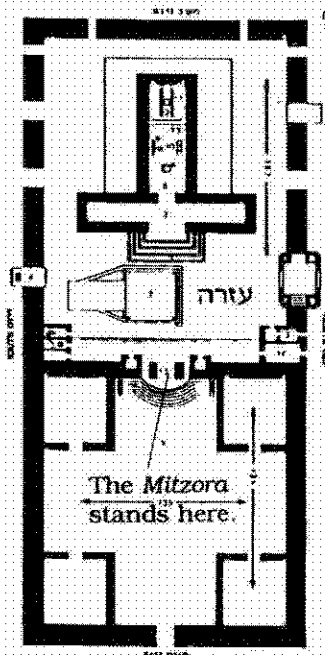
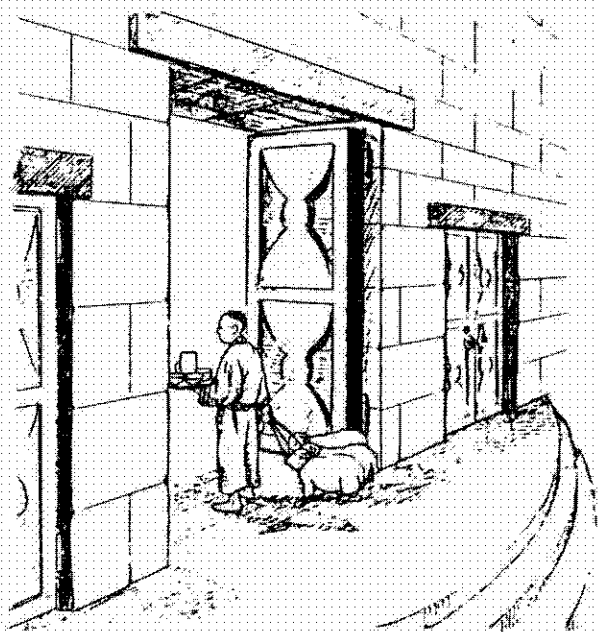
This entrance, the Shaar Nikanor, was not made *kadosh* with the rest of the Azarah, so as to provide a place for *mitzoraim* to stand.⁴⁴ Despite this lack of *kedushah*, it is still part of the Azarah.⁴⁵

והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני ה' פתח אהל מועד

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"א)

העמדה—Placing the Mitzora and his Korbanos

The *kohein* has the *mitzora* stand with his *korbanos* at the entrance to the Azarah of the Beis Hamikdash.

for the *asham* and the *log* of oil, both of which the *kohein* is about to involve in the *taharah* of the *mitzora*.⁴²

לפני ה' — **Before Hashem.** This means in the Azarah of the Beis Hamikdash facing the Heichal and the Kodesh Kadashim.⁴³ However, the *mitzora* is not permitted into the Azarah prior to bringing his *korban chattas*. Therefore, he must stand in the eastern entrance between the outside and inside of the wall.

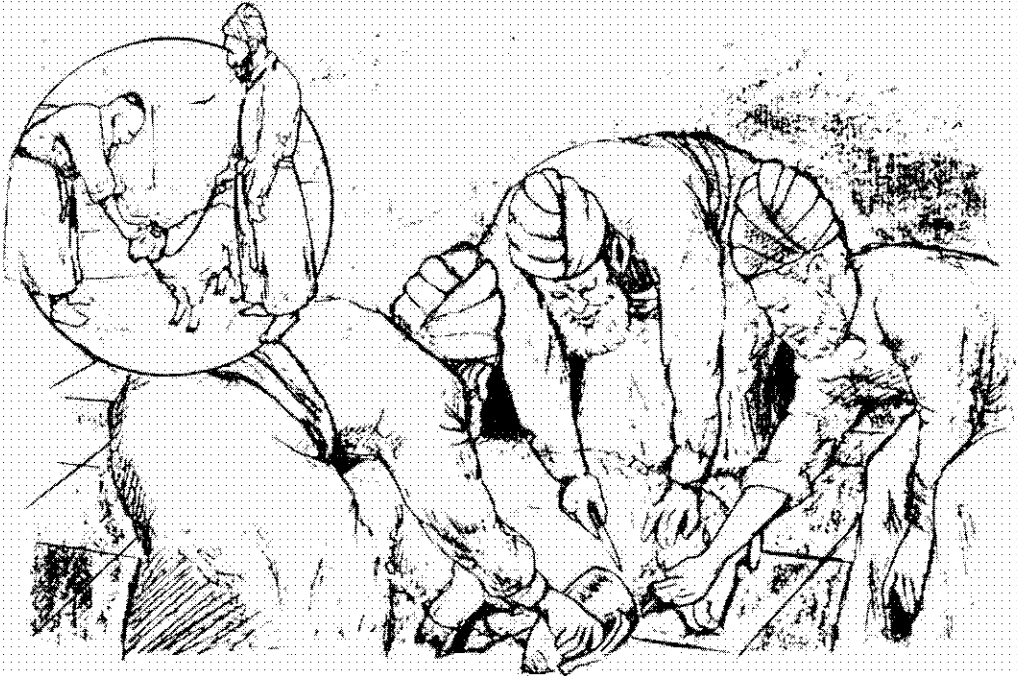
This entrance, the *Shaar Nikanor*, was not made *kadosh* with the rest of the Azarah, so as to provide a place for *mitzoraim* to stand.⁴⁴ Despite this lack of *kedushah*, it is still part of the Azarah.⁴⁵

וְשַׁחַט אֶת הַכֶּבֶשׂ

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"ג)

שחיטת האשם—Shechitah of the Asham

After the *tenufah*, the *kohein* returns the lamb to the east gate so that the *mitzora* may lean on it (*semichah*). A *kohein* performs *shechitah* while two other *kohanim* receive the blood. One receives some of the blood in a bowl, walks to the *mizbayach* and dashes the blood against two opposite corners of the *mizbayach*. The other receives some blood in his right hand without using any vessel.

resembles a *chattas* and an *olah* in that it is slaughtered in the northern part of the Azarah, usually next to the *mizbayach*. According to the Rambam, this *asham* is slaughtered in the north near the east gate in order to enable the *mitzora*, who stands in the east gate, to lean and confess on the *asham* just before the *shechitah*.⁴⁷

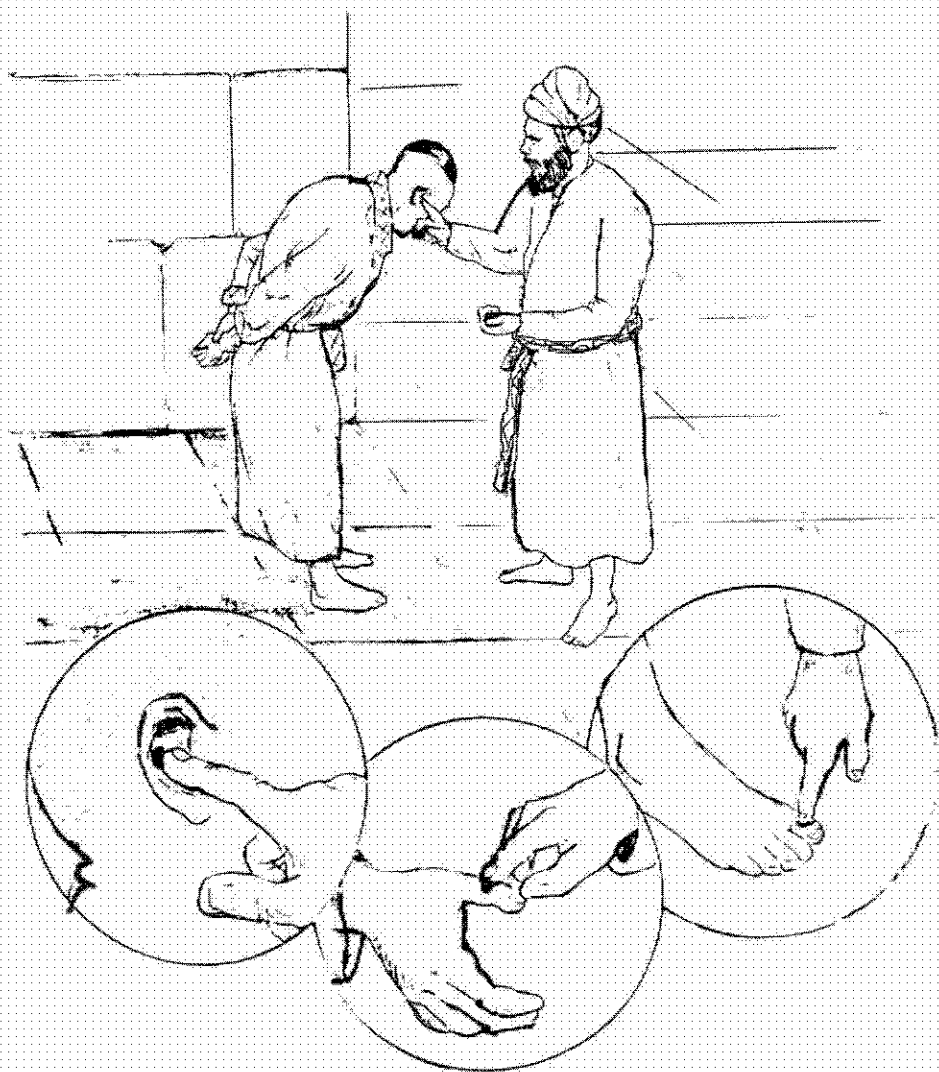

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאִשָּׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל
תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַמִּטְזוֹרָה הַיְמָנִית וְעַל בִּהַן יָדוֹ
הַיְמָנִית וְעַל בִּהַן רַגְלוֹ הַיְמָנִית

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"ד)

מתן דם—Applying the Blood to the Mitzora

The *kohein* transfers the blood from his right to his left hand. With a finger of the right hand, the *kohein* applies blood to the *mitzora's* right ear, right thumb and right big toe.

(יד) — **And the *kohein* shall apply it.** The *kohein* applies the blood in his hand to the ear, thumb and toe of the *mitzora*. Since *kohanim* are required to perform all *avodos* with the right hand, this blood had been collected in the *kohein*'s right palm. He transfers it to his left palm so that he can apply it to the *mitzora* with the right hand.⁴⁸

At this point, the *mitzora* is not yet permitted to walk into the Azarah. He extends his head, then his hand, then his foot into the Azarah for these applications.⁴⁹

These applications are done after the *kohein* who received blood in the bowl dashed that blood on the corners of the *mizbayach*.⁵⁰

תנוך און — **The cartilage of the ear.** Rashi explains that the תנוך is part of the cartilage (not the ear lobe).⁵¹

בהן ידו הימנית — **His right thumb.**

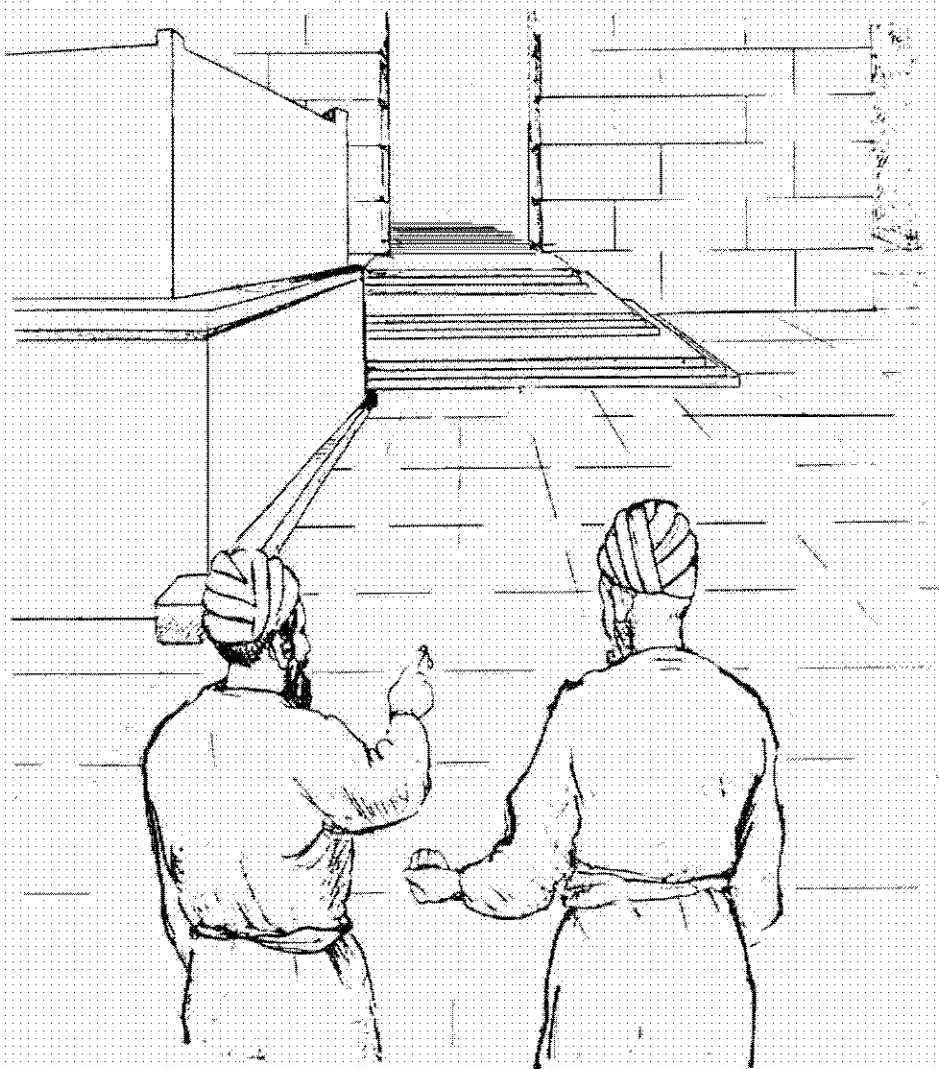
בהן רגלו הימנית — **His right big toe.** In *Parshas Tetzaveh*, Rashi explains that blood is applied to the thumb between the first and second joints. The same pertains to the toe.⁵²

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֵּג הַשֶּׁמֶן וַיִּצַק עַל כַּף
הַכֹּהֵן הַשְּׂמַאלִית . . . וְהִזָּה מִן הַשֶּׁמֶן
בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי ה'

(ויקרא פרק י"ד פסוקים ט"ו, ט"ז)

Sprinkling the Oil—הזאת שמן

The *kohein* takes the *log* of oil and pours some into another *kohein*'s left hand. The first *kohein* dips his finger in that oil and sprinkles toward the *Kodesh Kadashim* seven times.

ויצק על כף הכהן השמאלית (טו) — **And he shall pour on the left palm of [another] *kohein*.** The Torah does not say על כפו, on his palm, rather on the palm of the *kohein*, implying another *kohein*.⁵³

Only part of the *log* of oil is sprinkled in the Azarah and put on the *mitzora*. The remainder is distributed to the *kohanim*.⁵⁴

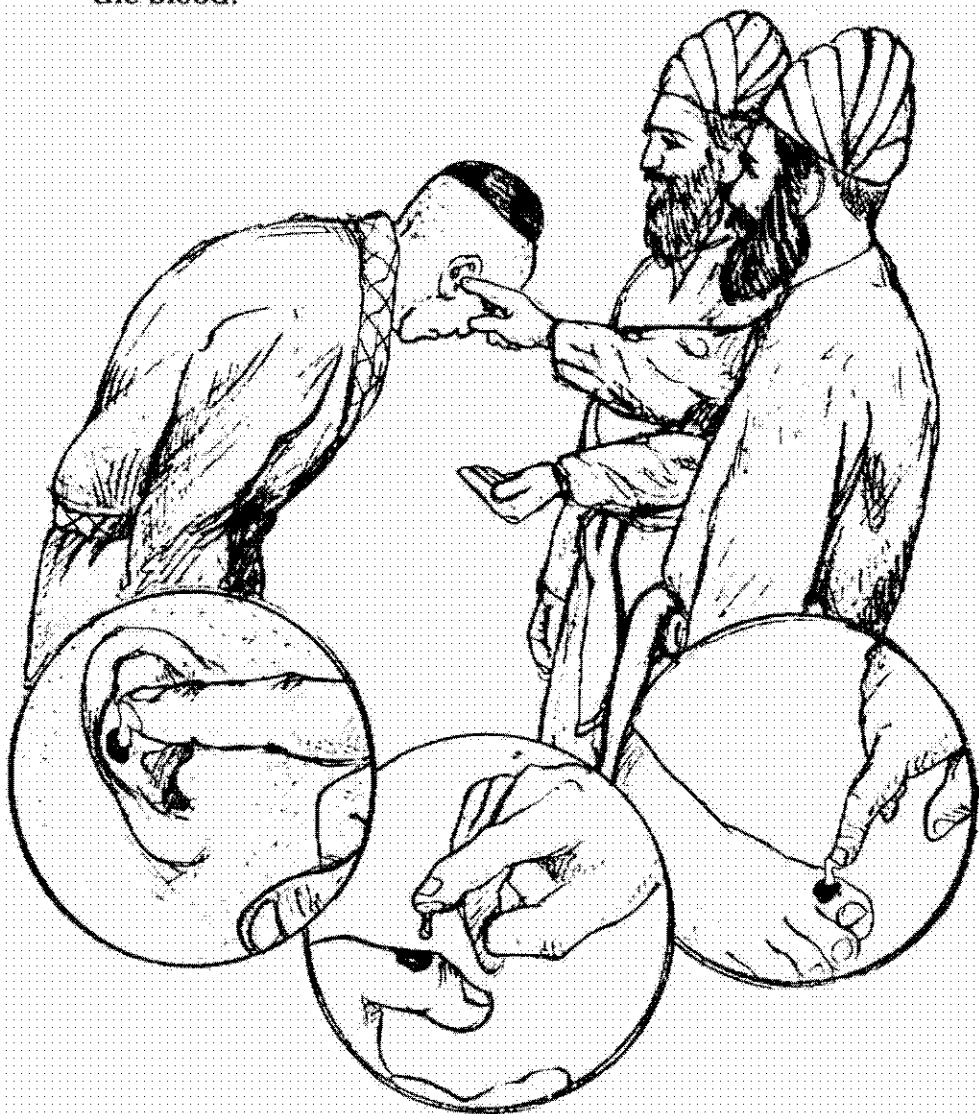
לפני ה' (טז) — **Before Hashem.** This means towards the Kodesh Kadashim. (See Rashi and comments on *pasuk* יא.) Seven times he dips his finger into the oil in the other *kohein*'s hand and sprinkles the oil on the floor of the Azarah toward the Kodesh Kadashim.⁵⁵

ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך
אזן... ועל בהן ידו... ועל בהן רגלו

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"ז)

מתן שמן—Applying the Oil to the Mitzora

The first *kohein* applies part of the oil remaining in the second *kohein*'s palm to the same places he had applied the blood.

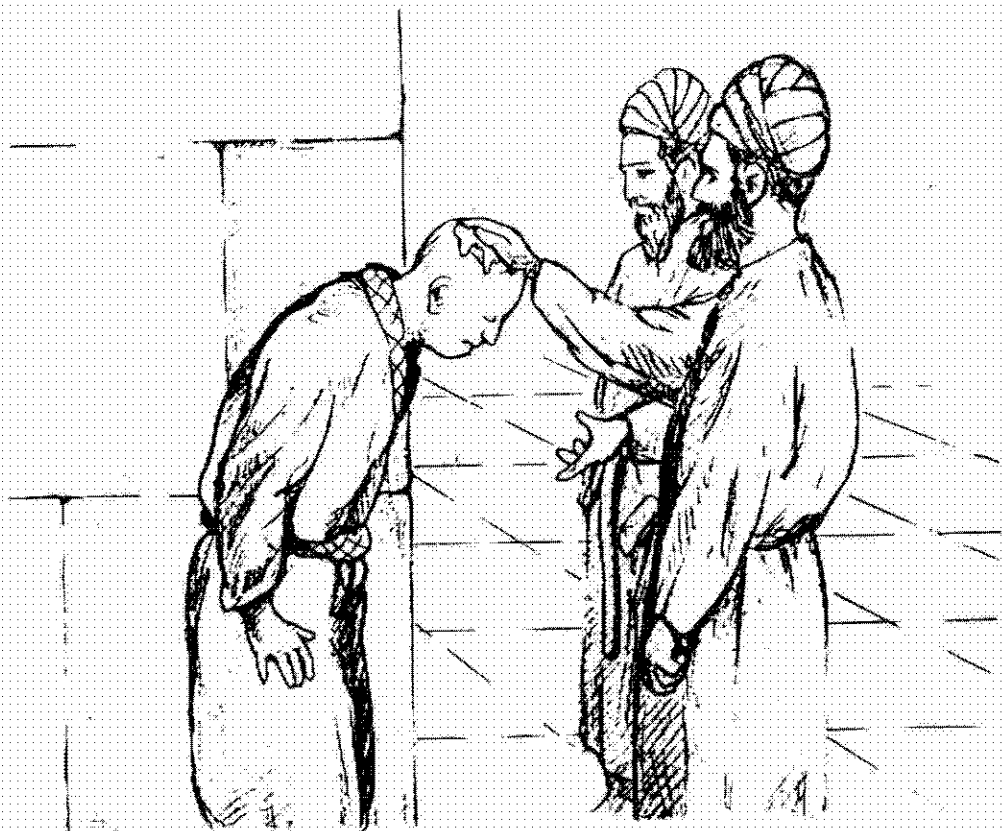

והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטרה

(ויקרא פרק י"ד פסוק י"ח)

מתן שמן על ראשו—Applying Oil to the Mitzora's Head

He then takes the oil remaining in the other *kohein's* hand and puts it on the head of the *mitzora*.

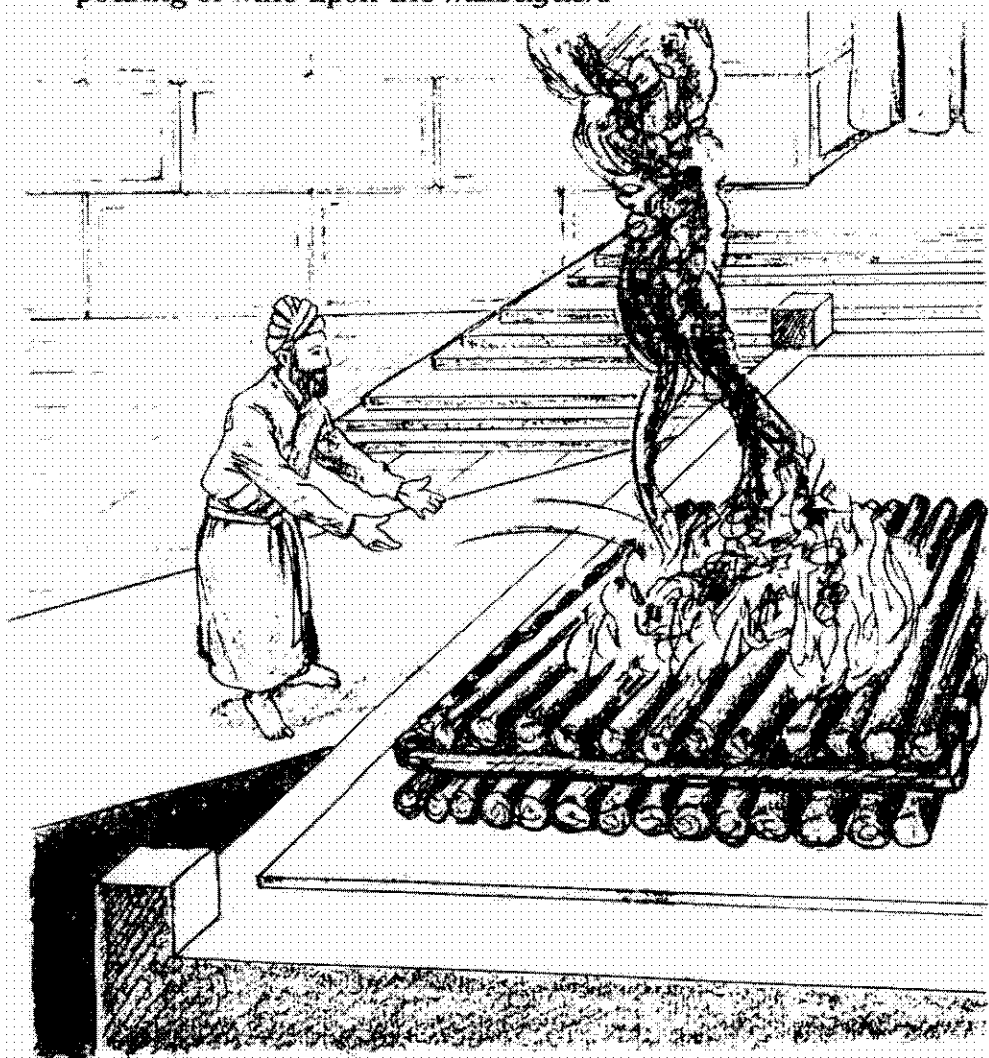
וכפר עליו הכהן (יח) — **And the kohein shall atone for him.** In this *pasuk* and *pesukim* יט and כ, the Torah says that the *kohein* shall atone, וכפר. Here it tells us that putting oil on the *mitzora's* head, which this *pasuk* instructs, is an indispensable part of the atonement. Without it, the *mitzora* cannot enter the Azarah or eat *kodashim*.⁵⁶

ועשה הכהן את החטאת . . . והעלה הכהן
את העלה ואת המנחה המזבחה

(ויקרא פרק י"ד פסוקים י"ט, כ')

The Remaining Korbanos—שאר קרבנות

The *kohein* sacrifices the female lamb as a *chattas* and the male lamb as an *olah*. The *kohein* also brings the *korbanos minchah* which accompany each of the *mizora's* *korbanos*. Each *minchah* was followed by pouring of wine upon the *mizbayach*.

וַעֲשֵׂה הַכֹּהֵן אֶת הַחֲטָאת וְכָפַר (יט) — **The *kohein* shall bring the *chattas*, and he shall atone.** וְכָפַר is repeated here to say that once the *chattas* is brought, the *mitzora* may enter the Azarah and eat *kadashim* although he has yet to bring his *korban olah*.⁵⁷

וְכָפַר עַל הַמִּטְרָה מִטְמֵאתוֹ — **And he shall atone for the one who is purifying himself from his *tumah*.** According to the Ramban, the *asham* atones for the sin which brought about the *tzoraas*. The *chattas* atones for sins that were apt to have been done during the time of the *tzoraas*. Perhaps in his anguish, the *mitzora* spoke disrespectfully of Hashem.⁵⁸

וְאֵת הַמִּנְחָה (כ) — **And the *minchah*.** Although only the *minchah* of the *olah* is mentioned specifically, a *minchah* was brought also for the *chattas* and for the *asham*. (See *pasuk י*.) Wine was brought with each *minchah*.⁵⁹

וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן — **And the *kohein* shall atone for him.** A *korban olah* atones for improper thoughts. The *Haamek Davar* explains that this *olah* atones for the *mitzora* in case he had resentful thoughts about his being punished with *tzoraas*.⁶⁰

CHAPTER TWO

נגעי בתים—TZORAAS OF HOUSES

ויקרא פרק יד פסוקים לג-נז

Principles of Musgar and Muchlat

Tzoraas of a house is a condition resulting from a *nega* on the inside of the house. A *nega* is a red or green spot which has developed on a wall.

There are two stages of *tzoraas*—*musgar* and *muchlat*. When a house (or person or garment) is *musgar*, it is in a period of probation, called *hesger*, to determine whether or not it will become *muchlat*.⁶⁴ *Muchlat* means that it conclusively has *tzoraas*.

A house that is *muchlat* must be demolished. Before the house is determined to be *muchlat*, it must undergo two or three one-week periods of *hesger*, during which time the house is closed up. First the house is *musgar* for one or two weeks. Then the stones on which the *nega* lies are removed from the wall and replaced with others. The house is then *musgar* for a last period. If at the end of this period the *nega* has reappeared, the house is *muchlat*.

Thus, the only way a house can become *muchlat* is if the *nega* returns to the house after the original *nega*, and the stones it was on, had been removed. There are two paths which lead to removal of a *nega* and the stones it was on.

1. The stones are removed after the *first* week of *hesger* if the *nega* spread. If the *nega* has not spread, the house enters a second *hesger* without removal of stones.

2. The stones are removed after the *second* week of *hesger* whether the *nega* has spread or not.

If at the end of the first or second week of *hesger* the *nega* has disappeared (or no longer meets the specifications for a *nega*), the house is made *tahor*.

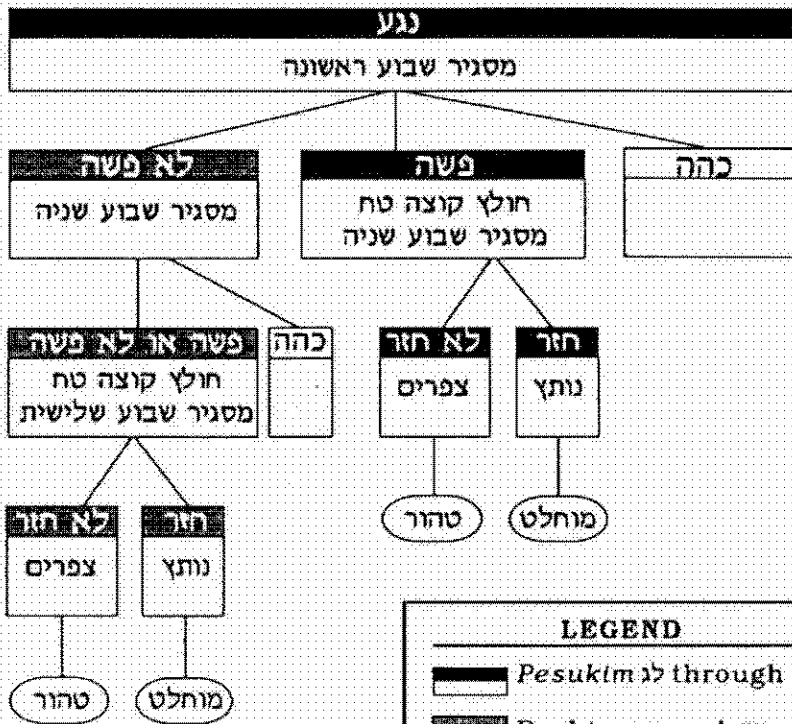
These sequences of events are illustrated in the chart on the next page.

The Two Week Process by Which a House Becomes Muchlat

The *pesukim* on *tzoraas* of houses in *Parshas Mitzora* describe the course of a *nega* over a period comprised of two one-week *hesgerim*. The series of events in those *pesukim*, א through ט, lead to the *kohein's* determination that the house is either *muchlat* or *tahor*. Those events are described on pages 54 through 73.

This *sefer* usually follows Rashi's interpretations. However, our first explanation here follows the Ramban, since younger *talmidim* will probably find this easier to absorb. The key difference revolves about the meaning of the word נשף, as explained in the comments on *pasuk* ט, page 67. Although Rashi and the Ramban explain the *pesukim* somewhat differently, they agree on the details of the *halachos*.

**Course of the Two-Week and
Three-Week Processes by which
a House Becomes Tamei Muchlat**

LEGEND

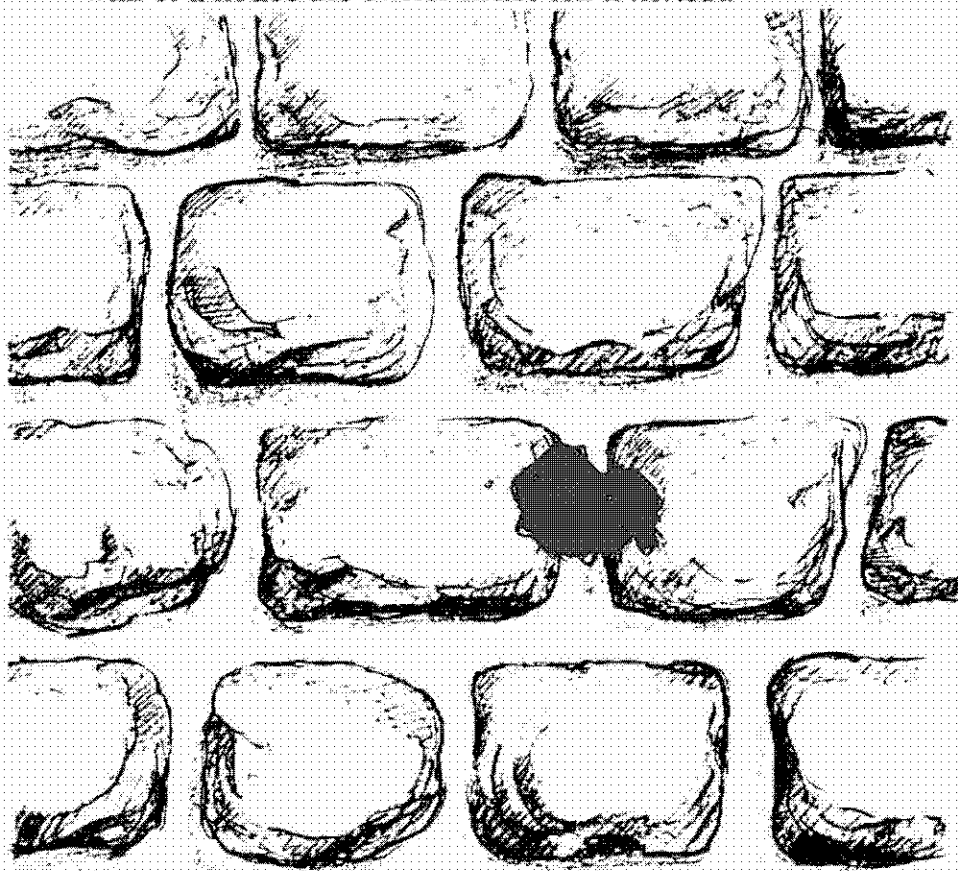
- Pesukim לג through ט
- Rashi on pasuk מד
- Not discussed in the Chumash or Rashi

וּבֵּא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן
לֵאמֹר כִּנְגַע נִרְאָה לִי בַבַּיִת

(ויקרא פרק י"ד פסוק ל"ה)

הגדה לכהן—Informing the Kohein

When a red or green color appears on the inside of a wall of a house the owner must tell a *kohein*.

Note: According to the *Tiferes Yisrael* and others, the interior of the stone walls of the house may be completely covered with a layer of mortar. A *nega* on this layer is the equivalent of a *nega* on the stones. For clarity, the stones are shown exposed in the present illustration.

אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם (לד) — **The land you possess.** *Tzoraas* of houses pertains only in Eretz Yisrael and only to the sections of land that were divided among the tribes. This excludes Yerushalayim, which is not owned by an individual tribe.⁶⁶ The Malbim remains unresolved as to whether or not *tzoraas* applies to houses on the east side of the Yarden River.⁶⁷

נִרְאָה לִי (לה) — **Appears to me.** The *nega* must be apparent without artificial light. Windows may be opened, but new windows are not made for more light.⁶⁸

אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם (לד) — **The land you possess.** *Tzoraas* of houses pertains only in Eretz Yisrael and only to the sections of land that were divided among the tribes. This excludes Yerushalayim, which is not owned by an individual tribe.⁶⁶ The Malbim remains unresolved as to whether or not *tzoraas* applies to houses on the east side of the Yarden River.⁶⁷

נִרְאָה לִי (לה) — **Appears to me.** The *nega* must be apparent without artificial light. Windows may be opened, but new windows are not made for more light.⁶⁸

וְרָאָה אֶת הַנֶּגַע . . .
וְהִסְגִּיר אֶת הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים

(ויקרא פרק י"ד פסוקים ל"ז-ל"ח)

הסגר ראשון—First Hesger

The *kohein* observes the color, size and other characteristics of the *nega*. If the color is a deep green or red and the *nega* meets all the other requirements for *tzoraas*, he closes the door for seven days.

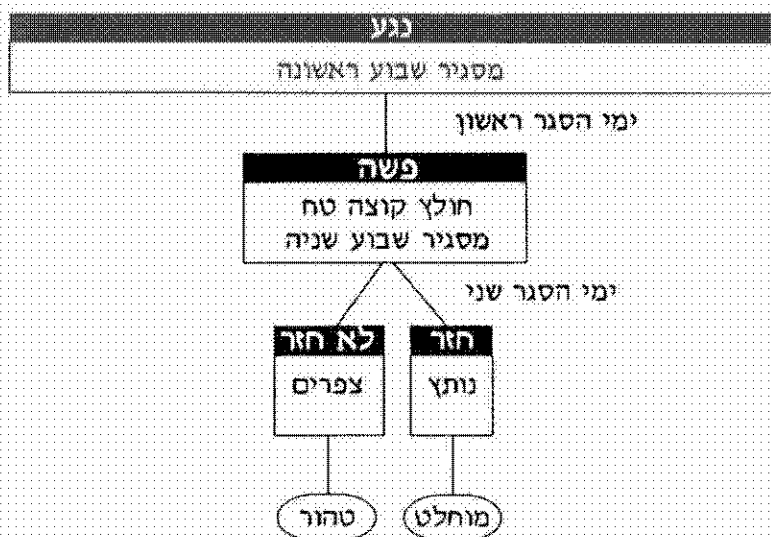
וְרָאָה אֶת הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע (לוי) — **And he shall see the nega, and behold the nega.** The *Toras Kohanim* derives from the repetition of נגע in the *pasuk* that a *nega* on a house must be the size of two grissin.⁷¹ This is twice as large as the minimum size of a *nega* on a person or garment. (A *gris*, half a bean, is about the size of a U.S. penny.) The *nega* must appear over at least two stones.⁷²

בְּקִירֵי הַבַּיִת — **In the walls of the house.** The *nega* need be on only one wall.⁷³ The plural, “walls,” refers to *any* walls of the house.

שְׁקֵרֹת — **Deep.**

וּמְרִיָּקוֹ שְׁפֵל מִן־הַקִּיר — **And their appearance is deeper than the wall.** Various commentaries explain this *pasuk* in different ways. According to the Malbim, שְׁקֵרֹת teaches that the *nega* penetrates the mortar that covers the stones and onto the stones themselves.⁷⁴ וּמְרִיָּקוֹ שְׁפֵל means the color of the *nega* appears deeper than the surrounding wall.⁷⁵

יִבְרַקֵּת אוֹ אֶזְמַמֵּת — **Green or red.** The *nega* need not be all red or all green. It may be a combination of both.⁷⁶

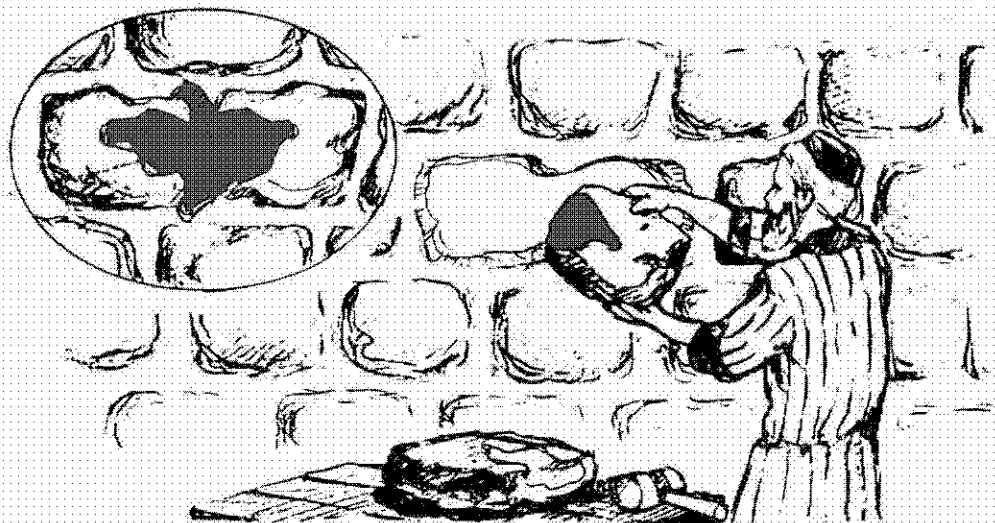

וּשְׁבַת הַכֹּהֵן . . . וְהָיָה פֶשֶׁה הַנִּגַע . . . וְחִלְצוּ אֶת
הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֶן הַנִּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֹתָהֶן אֶל מְחוּץ לְעִיר

(ויקרא פרק י"ד פסוקים ל"ט-מ')

Removing the Affected Stones—חולץ

The *kohein* returns on the seventh day. If the *nega* spread, the affected stones are removed and deposited outside the city.

(וְהָיָה פֶשֶׁה לֵט) — **And behold it spread.** There are three possible outcomes of the first *hesger*. Only one of them, spreading, is mentioned in these *pesukim*. Two others are described in the *Toras Kohanim* on *pasuk* מו and Rashi on *pasuk* מד. First, the *nega* may spread. In this case, the affected stones are removed, and the house is *musgar* for a second week. (The second week may begin on the same day as the first week ends. Two periods of *hesger* would then last 13 days.⁷⁷)

Second, the *nega* may remain the same size and color. No stones are removed, and the house is *musgar* for a second week.

Third, if the *nega* disappears (or the size or color no longer meet the specifications of a *nega*), a layer is cut away in the place of the *nega*, and the house is *tahor*.⁷⁸

בְּקִירַת הַבַּיִת — **On the walls of the house.** Should a *nega* appear that is not connected to the first *nega*, even on another wall, it is

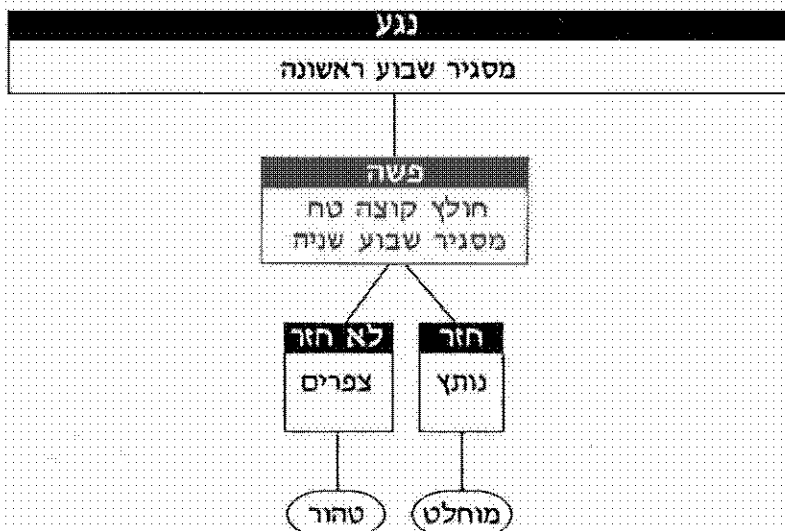
treated in the same way as a *nega* that spread. However, actual spreading can be even less than a *gris*, while an unconnected additional *nega* must be at least the size of one *gris*.⁷⁹

(מ) וְחִלְצוּ אֶת הָאֲבָנִים (מ) - **And they shall remove the stones.** The plural, *they*, teaches that if the affected wall is the common wall of two attached houses, both neighbors are responsible for removing the stones.⁸⁰

אֶעֱרֶה בְּהֵן הַנֶּגַע — **In which the *nega* is.** If the wall is made up of more than one layer of stones, all stones directly behind the affected ones must be removed, through to the outside.⁸¹

אֶל מְקוֹם טָמֵא — **To a place that is *tamei*.** The stones should be put in a place that is reserved for things that are *tamei*, so people should avoid them and not mistakenly reuse them.⁸²

If the stones are brought into a building, people and objects in the building becomes *tamei*. This is *tumas be'ah*.⁸⁴ *Tumas be'ah*, like *tumas ohel* (page 145), applies to people or objects that are under the same covering as the source of the *tumah*. However, in contrast to *tumas ohel*, the stones do not transmit *tumah* to people or objects beneath them (when they are not covered).⁸⁶ When Rashi says the stones make their place *tamei*, he refers to *tumas be'ah*. Rashi is not saying the ground becomes *tamei*.⁸⁹

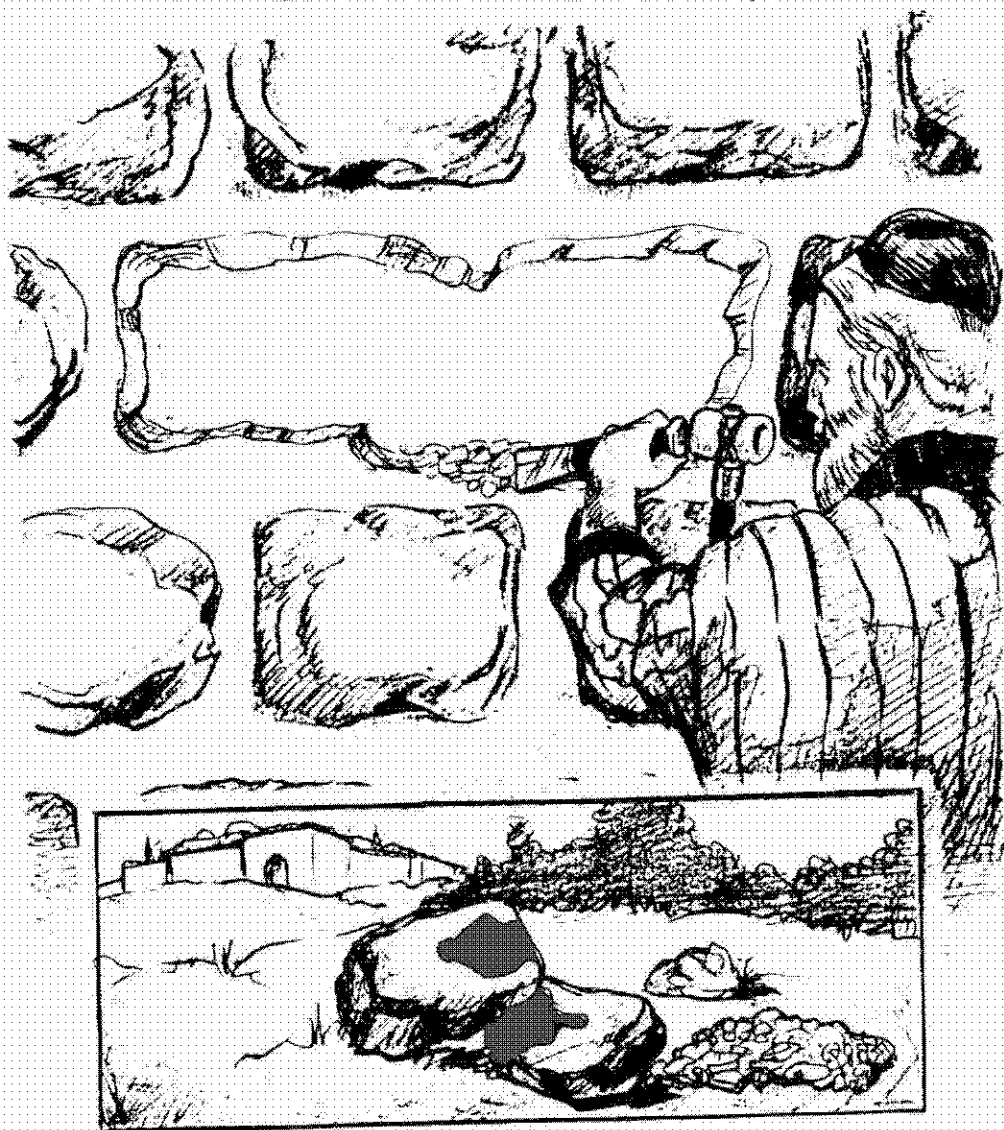

וּאת הַבַּיִת יִקְצַע מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת הָעֶפְרָא
אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל מַחוּץ לָעִיר

(ויקרא פרק י"ד פסוק מ"א)

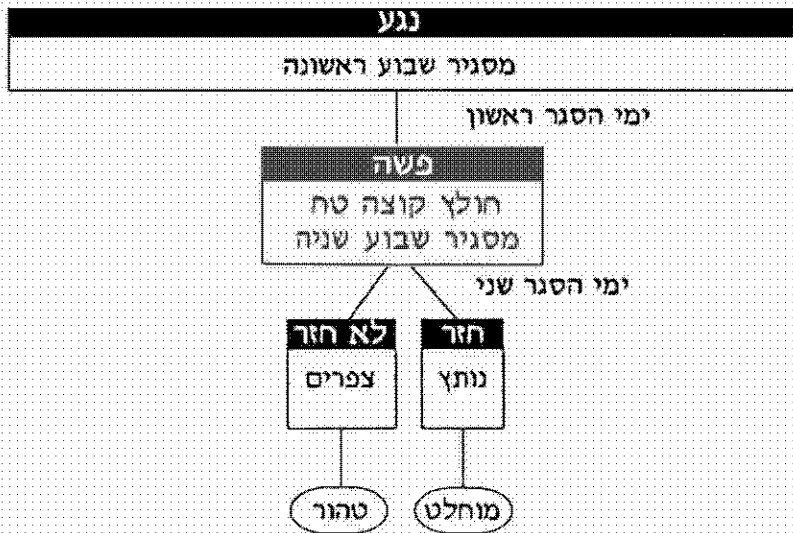
קוצה—Cutting Away the Mortar

The owner scrapes away a layer of mortar from the interior surface of the wall, all around the removed stones. He deposits the mortar outside the city.

ואתה בית יקצע מבית קבית (מא) — **And the house he shall cut away from the inside, around (the stones which had the nega).** After the stones have been removed, a layer is scraped away from the surface facing the inside of the house. The area from the removed stones until the adjacent stones is scraped.⁹⁰

אשר הקצו — **That they cut away.** The *Leket Bahir* explains that קצה is the root for cutting away. Rashi states that the root קצה turns to הקצו when used in a past tense plural (just as פרה, multiply, changes to הפירו, they multiplied).⁹¹

וּלְקַחוּ אֲבָנִים אַחֲרוֹת . . .
וְעִפֵּר אַחַר יִקַּח וְטַח אֶת הַבַּיִת

(וּיקרא פרק י"ד פסוק מ"ב)

Mortaring—טח

The stones are replaced and mortared, and the house is *musgar* for another week.

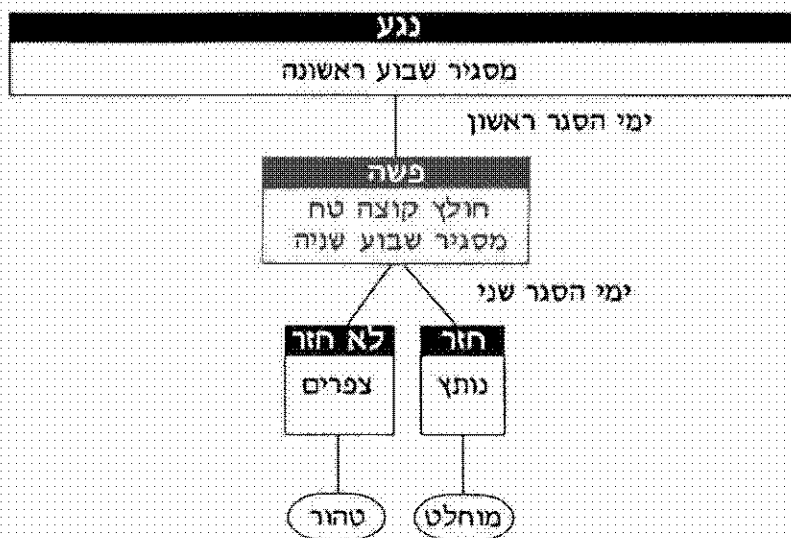
מוסגר

ועקר אחריקה וסחאת הבית (מב) — **And he shall take other earth and mortar the house.** The singular, *he*, contrasts with the plural, *they*, earlier in this *pasuk* and in *pesukim* מ and מא. This teaches that in a case of a common wall between neighbors, the responsibility for mortaring rests only with the owner of the affected house.⁹²

According to the Rambam, he mortars the whole house, including the parts of walls from which no mortar had been removed.⁹³

ואם ישוב הנגע ופרח בבית (מו) — **And if the *nega* returns, and it breaks out in the house.** The *nega*, when it returns, need not be as large as the *nega* that was removed. Nor need it be the same color or in the same place. As long as it meets the specifications for *tzoraas*, the house is *muchlat* and must be demolished.⁹⁴

If the *nega* does not return (in the required size and color) the house is made *tahor* as described in *pesukim* מט to נג. If the *nega*

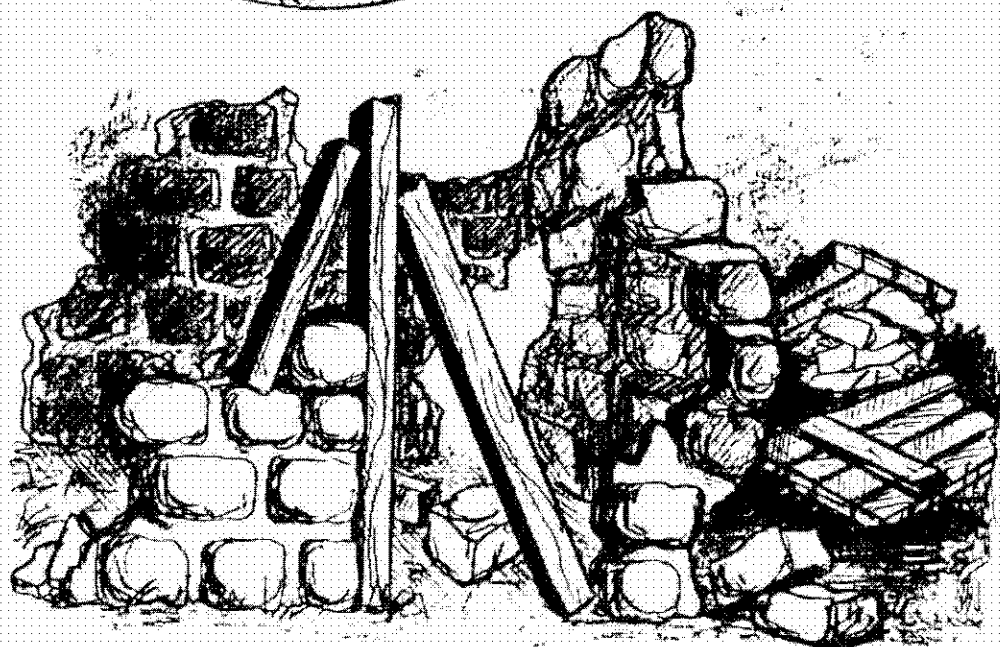
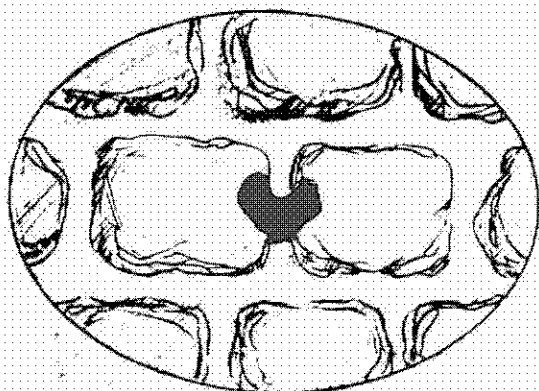

ואם ישוב הנגע . . . צרעת ממארת הוא . . . ונתץ את הבית

(ויקרא פרק י"ד פסוקים מ"ג-מ"ה)

Demolishing the House—(נותץ)

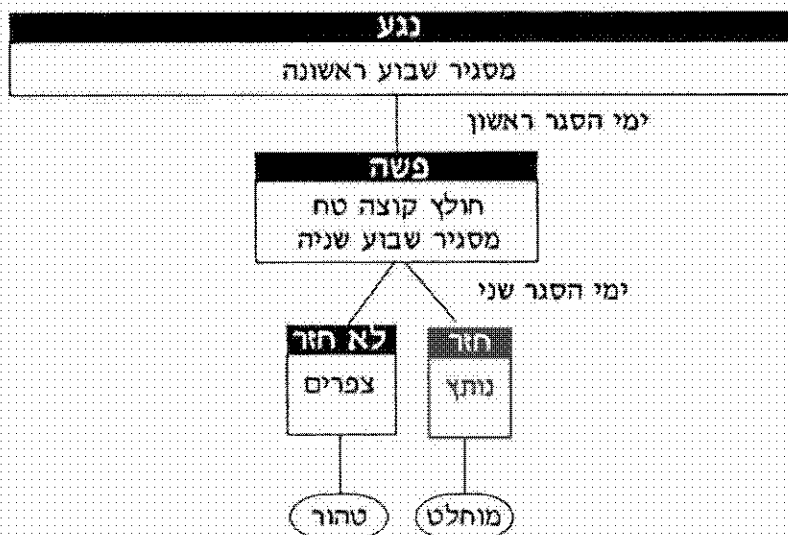
On the seventh day of *hesger*, the *kohein* returns and examines the house. Should he find a *nega*, the house definitely has *tzoraas* (*muchlat*) and must be demolished.

subsequently returns to this house, the procedure begins again with a first *hesger*.⁹⁶

וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פִּשָּׁה הִנְגַע בְּבַיִת (מד) — And the *kohein* comes and sees, behold, the *nega* has reoccurred in the house. According to the Ramban, the word *פִּשָּׁה* can mean either spread or reoccur, depending on the context. In the simple translation of this *pasuk*, *פִּשָּׁה* means reoccur. This translation is consistent with the *din*, cited above, that a reoccurring *nega* need not be larger than the *nega* that was removed.⁹⁶ Rashi on this *pasuk* translates *פִּשָּׁה* as spread. He reconciles this translation with the *din* by interpreting this part of the *pasuk* as if it were written after *pasuk* מז, in regard to a different case. Rashi's interpretation is explained in the next section of this chapter.

טָמֵא הוּא — It is *tamei*. When the Torah calls the house *tamei*, it means the house is *muchlat*. Even the exterior of a house that is *muchlat* is *tamei* and makes someone who touches it *tamei*.⁹⁷

והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב.
והשכב בבית . . . והאכל בבית יכבס את בגדיו

(ויקרא פרק י"ד פסוקים מ"ו-מ"ז)

Tumah of a House that is Musgar—טומאת בית המוסגר

Persons or objects which enter a house that is *musgar*
are *tamei*.

כל ימי הסגיר אתו (מו) — **All the days he makes it musgar.** A house is *musgar* for at least a week and possibly two weeks before the stones on which there is a *nega* are removed. It is *musgar* for another week after the stones are removed. People and objects which enter a house that is *musgar* become *tamei*.

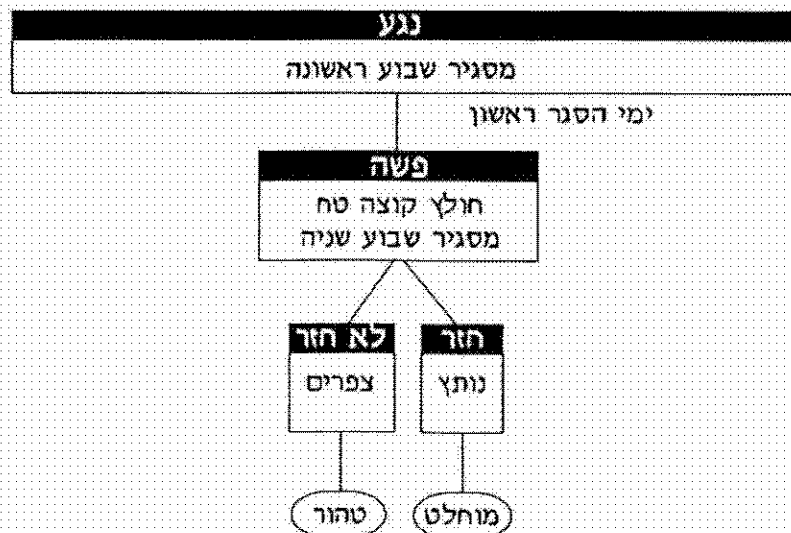
However, once the stones are removed, the house does not transmit *tumah* until the stones are replaced, and the house is again made *musgar* (Rashi, following *Toras Kohanim*). (Rashi on *pasuk* מ is printed in the *Chumash* after *pasuk* מח.)

והשכב בבית (מז) — **And one who lies in the house.**

והאכל בבית — **And one who eats in the house.**

יבס את בגדו — **Shall cleanse his clothing.** *Pasuk* מ is concerned only with clothing worn by one who enters a house that is *musgar*, as opposed to the person himself, objects other than clothing and clothing that was carried in. The *pasuk* teaches that clothing, while worn, does not become *tamei* immediately as it enters the house. Rather, the person with the clothing must remain in the house for a specified, short period of time for the clothing to become *tamei*. People, objects other than clothing and clothing that was carried in become *tamei* when they enter.⁹⁸

Rashi on *pasuk* מ states that the clothes being worn become *tamei* at the end of the time it takes to eat half of a certain size loaf of bread. (This is known as *בכדי אכילת פרס*, and is applicable to many *dinim*. The amount of time for *בכדי אכילת פרס* is derived in part from *והאוכל . . . והשוכב* of *pasuk* מ.⁹⁹)

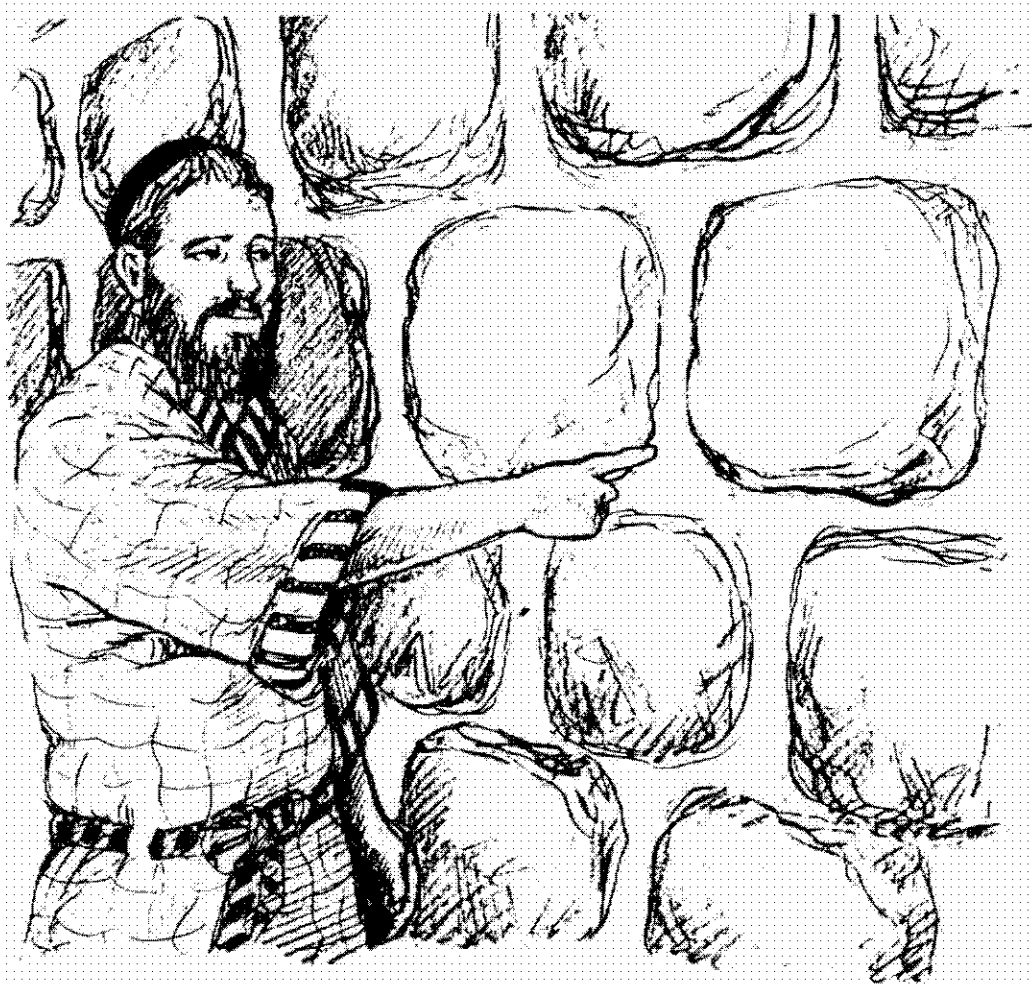

והנה לא פשה הנגע בבית . . .
וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע

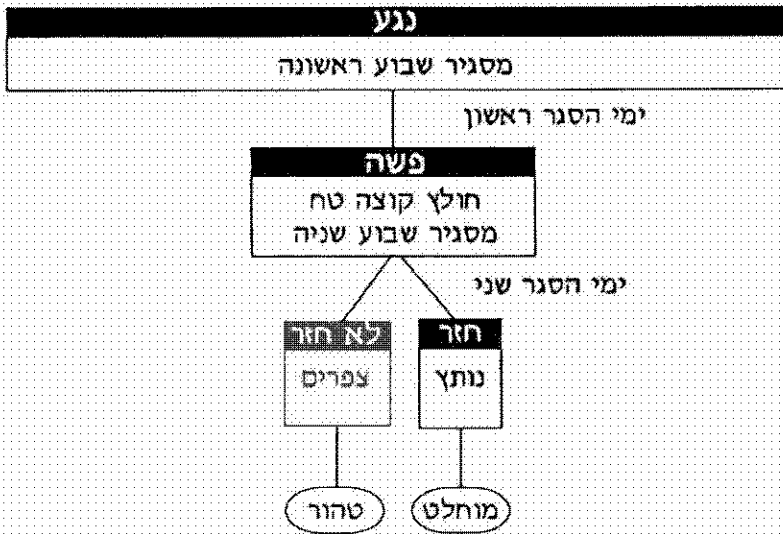
(ויקרא י"ד פסוק מ"ח)

Nega Does Not Return—לא חזר

Once the affected stones have been replaced, if the *nega* fails to return by the end of another week of *hesger*, the *kohein* determines that the house shall be *tahor*.

והנה לא פשה הקנע (מת)—**And behold the *nega* did not recur.** According to the Ramban's explanation of the word פשה (see *pasuk* מד) this *pasuk* discusses a house in which the *nega* fails to recur after the stones were replaced. Rashi's explanation of פשה and interpretation of this *pasuk* are given in the next section.

ולקח לחטא את הבית שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואזב

(ויקרא פרק י"ד פסוק מ"ט)

טהרת הבית—Making a House Tahor

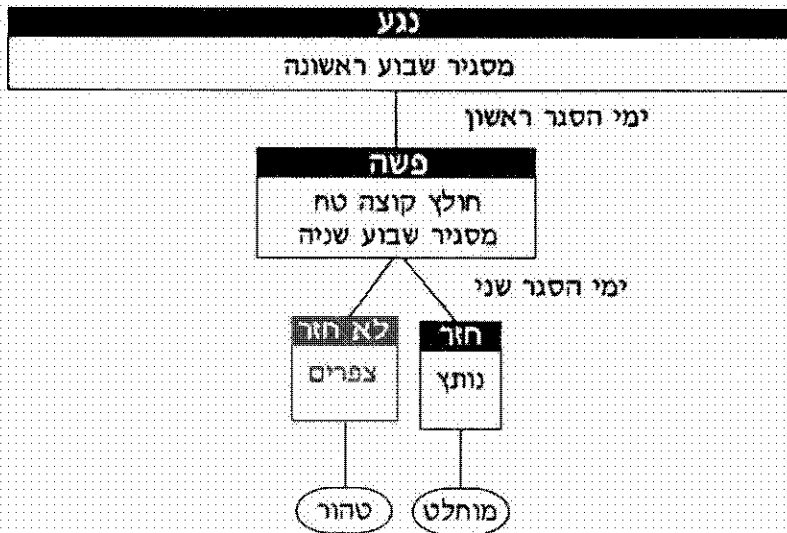
The *kohein* makes the house *tahor* using two birds, a cedar branch, crimson wool and an *eizov* plant. He slaughters one bird over a bowl of spring water. Then he dips the other bird and the other objects into the mixture of water and blood. He sprinkles seven times on the outside of the house at the top of the doorway. The live bird is sent out of the city.

(מט) וְלָקַח לְחַטָּא אֶת הַבַּיִת (מט) — **He shall take to purify the house.** This and the following *pesukim* teach that when a house has a *nega* to the extent that stones must be replaced, if the *nega* does not return, the house must undergo a procedure to become *tahor*. This procedure is very similar to the one by which a person who is a *mitzora* is made *tahor*, as described on pages 24-29.

The Torah does not describe how a house becomes *tahor* if the *nega* disappears before it becomes necessary to replace the affected stones. These cases¹⁰⁰ are discussed on pages 86-88.

(נו) לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַקָּמָא וּבְיוֹם הַקֶּהָר (נו) — **To teach about the day of being tamei and the day of being tahor.** According to the *Toras Kohanim*, this refers to the law that a *nega* is seen only during the day. According to the *Targum Yonasan*, בְּיוֹם refers to the law that a *kohein* may not observe a *nega* on a cloudy day.¹⁰¹

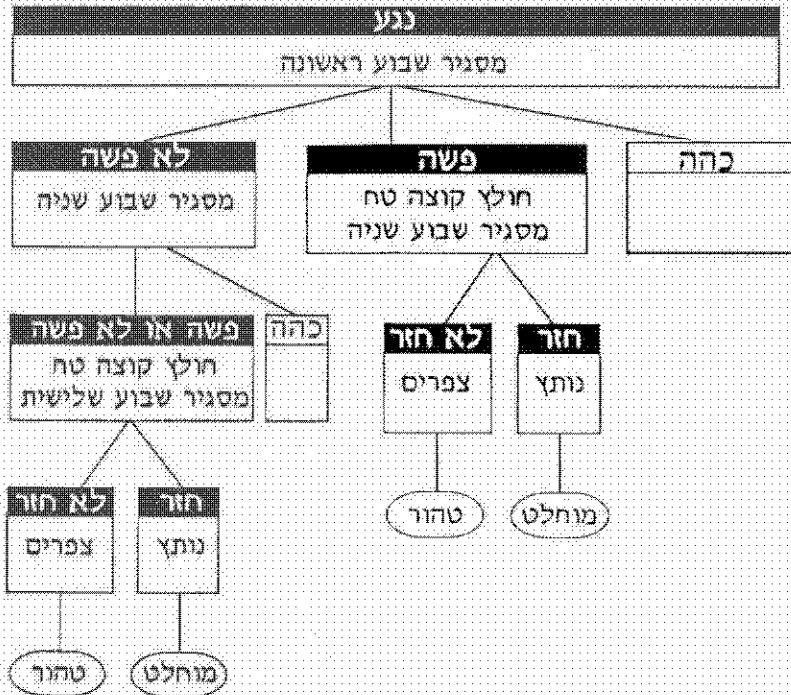

The Three Week Process by Which a House Becomes Muchlat

The two-week process by which a house becomes *muchlat* has been described in *pesukim* נג to לה. The three-week process is not explicit in the *Chumash* at all, but is given by the *Toras Kohanim* on *pasuk* מג. This *Toras Kohanim* is summarized by Rashi on *pasuk* מד.

The Rashi is translated and explained below. Explanatory words are inserted in brackets.

The various *dinim* of the three-week process are derived by the *Toras Kohanim* from corresponding *dinim* in the two-week process. The derivations are mostly *gezeiros shavos* which link the three-week process to certain key words or phrases in the *pesukim* that describe the two-week process.

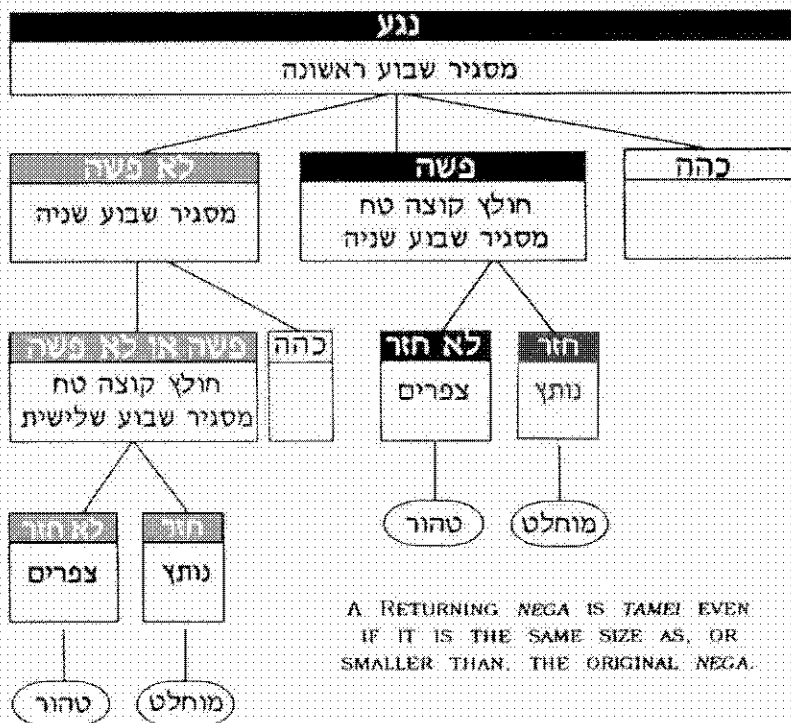

1
**THE PROBLEM: A "RECURRING" NEGA
 NEED NOT BE LARGER**

In *pasuk* לט, the original *nega* has spread after the first *hesger*. In *pesukim* מ-מ, the stones are removed and replaced. In *pasuk* נג, the *nega* recurs at the end of the second week of *hesger*. Then, in *pasuk* מד, the Torah writes, "ובא הכהן וראה והנה פשה." Rashi always translates *פשה* as "spread." This leads Rashi to present the following problem.

רש"י: יכול לאי היה החוזר טמא אלא אסכן פשה. נאמר "צרעת ממארת" בבתיים ונאמר "צרעת ממארת" בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה.

One may think that a *nega* that recurs is *tamei* [*muchlat*]

only if it is enlarged [as this *pasuk* implies. However, we derive from a גזירה שוה, as follows, that this is not so. The *pasuk* uses the term צרעת ממארת regarding [a *nega* of] a house and uses [an identical term,] צרעת ממארת, [to describe a *nega*] on clothing [in *Parshas Tzav*, *perek* יג, *pasuk* נא]. [There the Torah states, in *pasuk* ט, that after a *nega* is cut out of a garment, and the garment is patched, any *nega* that appears again is *muchlat* even if it is not larger than the original *nega*.] Just as in that case a recurring [*nega*] is *tamei* [*muchlat*] even if it is not enlarged, also here [a *nega* that] recurs on a house is *tamei* [*muchlat*] even if it is not enlarged.

2

READ THIS PASUK WITHOUT THE WORDS,

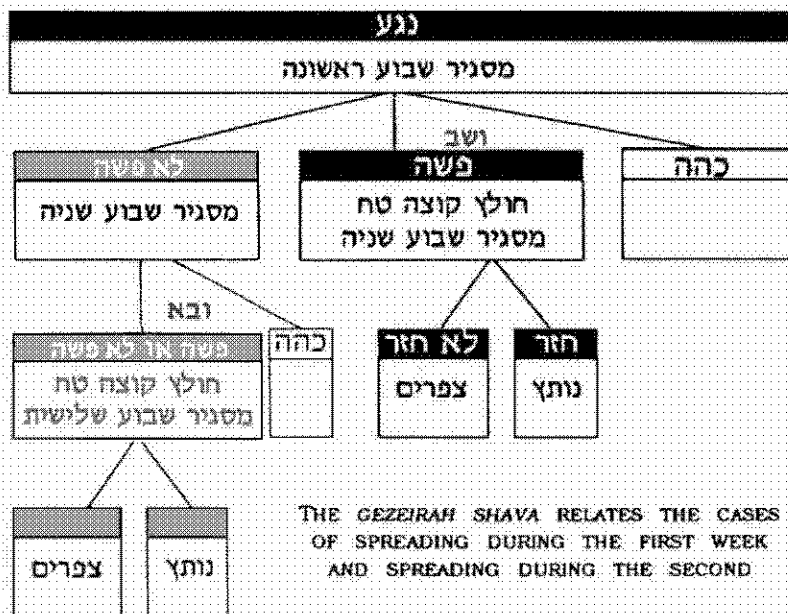
ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית

רש"י: א"כ מה ת"ל "והנה פשה"? אין כאן מקומו של מקרא זה, אלא "ונתץ את הבית" היה לו לכתוב אחר "ואם ישוב הנגע."

If, [in fact, enlargement is not necessary] what do the words "behold it spread" teach us? This phrase [is to be understood as if it] is out of place. [That is, the spreading refers to a different case, as will soon be explained.]

Thus, [the case of פשה, enlargement, could be deleted, so to speak, from this *pasuk*.] "And he shall demolish the house," could have been written [immediately] following [the words] "if the *nega* recurs."

COMMENT: The *pesukim* would then read: ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים ואחר הקצות את הבית ואחר הטות, צרעת ממארת היא בבית טמא הוא, ונתץ את הבית. The *pesukim* then continue in sequence until the end of מו. Then the first seven words of מד are inserted before מח, leading into a second case, as follows below.

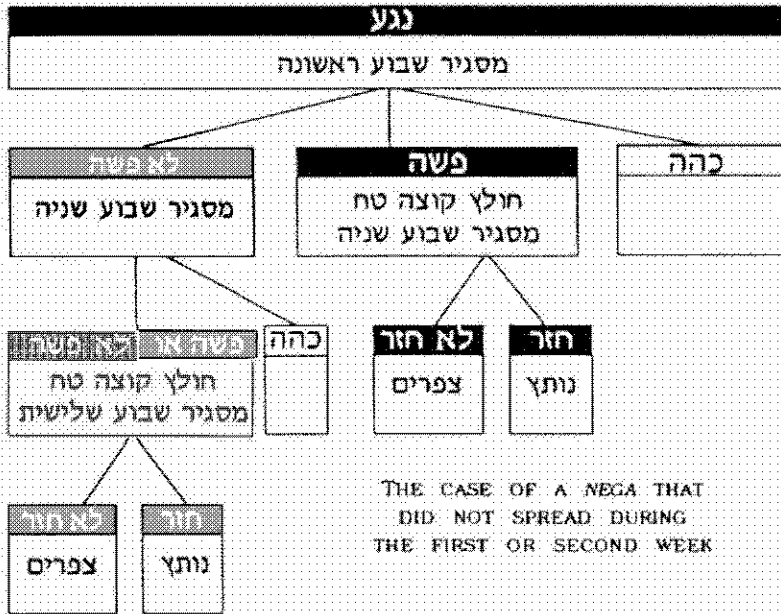
רש"י: מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לן שבוע. ואם חזר נותץ. לא חזר טהור.

Just as when the *kohein* returns (שיבה) in *pasuk* (לט) at the end of the first week and finds spreading, he instructs the householder to] remove the stones, scrape and mortar, and gives a [second] week [of *hesger*], so, too, when the *kohein* comes (ביאה) in *pasuk* (מד) at the end of the second week and finds spreading, he instructs the householder to] remove the stones, scrape and mortar, and gives [the house a third] week [of *hesger*]. If [the *nega*] recurs [after the third week, the house] is demolished. If it does not recur [the house] is *tahor* [after undergoing procedures described in *pesukim* מט to נג].

עומד בראשון בשני נגע

רש"י: ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטחונותן לו שבועי

How do we know that [even] if [the *nega*] remains constant for both [the first and second weeks] he removes the stones, scrapes, mortars, and gives [the house] a [third] week [of *hesger*]?

מת "ואם בא יבא" THE DOUBLE EXPRESSION

רש"י: ת"ל "ואם בא יבא"

The *pasuk* says, "If the *kohein* comes."

COMMENT: The *Toras Kohanim* understands the double expression, **ואם בא יבא**, to mean if the *kohein* comes and comes again. That is, **ואם בא יבא** refers to a combination of events that requires two periods of *hesger*. The *kohein* must come to view a *nega* twice, once at the end of each *hesger*.^{102*}

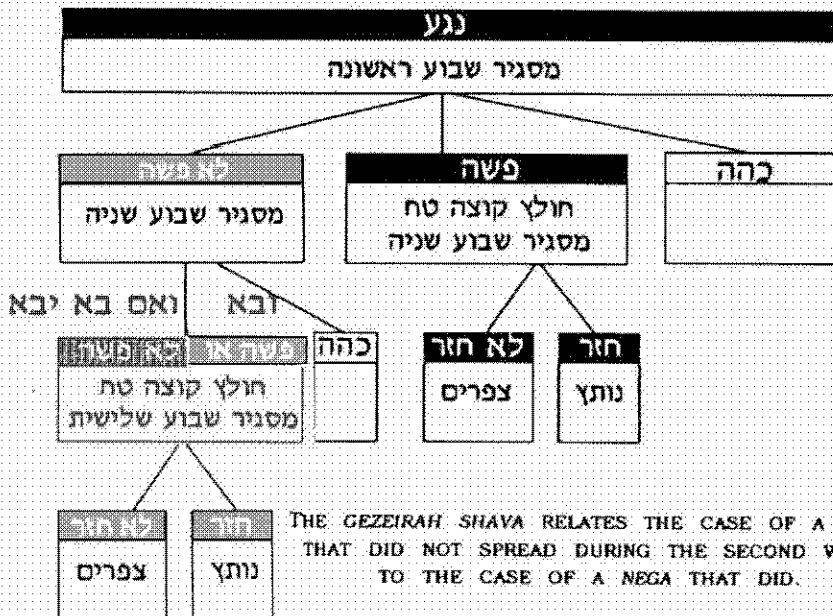
[This cannot be, since] the *pasuk* states [that the reason the house is *tahor* is] "because the *nega* is healed." I (the Torah) only made *tahor* [a *nega*] that is healed. [It is not considered healed if the *nega* still remains on the stones.]

COMMENT: Thus, the first half of *pasuk* **וּאִם בָּא יבֵּא הַכֹּהֵן, מִחַ** *pasuk* **וּרְאָה וְהָנָה לֹא פָשָׁה הַנֹּגַע בְּבֵית** refers to the end of two weeks of *hesger* during which the *nega* did not change at all, while the rest of the *pasuk*, **אֲחֵרֵי הַטּוּחַ וְכוּ'**, must refer to some other case. We may ask now, what does the *kohein* do for the case of the first half of the *pasuk*?

רש"י: מה יעשה לו? ביאה אמורה למעלה (מד) וביאה אמורה למטה (מח). מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה (לט) זהו ביאה (מד) אף בתחתונה (מח) כך וכו' כדאיתא בתורת כהנים.

What shall he do with this [case of a *nega* that remains constant for two weeks]?

[The rule for this case is derived from a *gezeirah shava*.]

THE GEZEIRAH SHAVA RELATES THE CASE OF A *NEGA* THAT DID NOT SPREAD DURING THE SECOND WEEK TO THE CASE OF A *NEGA* THAT DID.

The expression וּבֵא is written above [(in *pasuk* מד) where the *kohein* observes spreading after the second week], and the expression of וְאִם בָּא יִבֵּא is written further on [(in *pasuk* מח), the present case of a *nega* that is constant for two weeks]. Just as above he removes the stones, scrapes, mortars and gives it [another] week [of *hesger*], as we have derived from a comparison of וְשָׁב [(in *pasuk* לט) with וּבֵא [(in *pasuk* מד), similarly, too, in the later case [(that is, *pasuk* מח), which discusses a *nega* that is constant for two weeks, he must remove the stones, scrape and mortar, and the house must be observed after another week of *hesger*]; as stated in the *Toras Kohanim*.

COMMENT: Thus, after a *nega* was constant through the first *hesger*, at the end of the second *hesger* there is no practical difference whether the *nega* spreads or remains constant. In both cases, the stones are removed, and it is necessary to observe a third *hesger*.

9

CONCLUSION

רש"י: גמרו של דבר, אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר תליצה וקצוי וטיחה, ואין החוזר צריך פשיון.

In conclusion, [a house is] demolished only if a *nega* has recurred after removal of the stones, scraping and mortaring. [A *nega* that] recurs need not be larger [than the original *nega*].

COMMENT: Rashi restates these two *dinim* to emphasize the difficulty in understanding *pesukim* מד, מה and מח in the order in which they are written. These difficulties have lead Rashi to restate the *pesukim* in a different order, as follows.

רש"י: יסדר המקראות כך הוא, ואם ישוב ונתץ, והבא אל הבית,

והאוכל בבית, ובאהכהן וראה והנה פשה. (דבר הכתוב בעומד
בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו, ובסוף שבוע שני
להסגרו בא וראה שפשה.

The sequence of *pesukim* [consistent with these two *dinim*] is [as follows: (מג) "If [the *nega*] returns" (מה) "he shall demolish [the house." (מו) "Whoever enters the house" (מז) "and whoever eats in the house" [becomes *tamei*. (Then the beginning of *pasuk* מד is inserted:)] "And if the *kohein* will come and see, and behold [the *nega*] spread." This passage (מד) is speaking about [a *nega* that] remained the same the first [week], for which a second week is added to the *hesger*. At the end of the second week of its *hesger* [the *kohein*] comes and sees that it spread.

COMMENT: Rashi inserts *ובאהכהן וראה והנה פשה הנגע בבית* just before *מח*. This is because he has established above that the beginning of *pasuk* מח, *ואם באיבאהכהן וראה*, עומד בראשון ובשני refers to the case of *והנה לאפשה הנגע בבית*, a *nega* that remains constant for the first two weeks. This is, therefore, the appropriate place to insert the related case of *עומד בראשון ופשה בשני*, a *nega* that remains constant the first week and spreads the second week.

These two cases are similar in that in both cases:

- a) the *nega* is constant for the first week,
- b) there is then a second week of *hesger*,
- c) the affected stones are removed and
- d) all subsequent consequences are the same.

Thus, once *ובאהכהן וראה וכו'* is inserted before *מח*, the *pesukim* will read as follows. *ובאהכהן וראה והנה פשה הנגע בבית*, "And the *kohein* comes (at the end of the second *hesger*) and sees that, behold, the *nega* has spread in the house; *ואם באיבאהכהן וראה והנה לאפשה הנגע בבית* and [also] if the *kohein* comes, (at the end of the second *hesger*) and sees, behold, the *nega* did not spread."

Other Outcomes

The cases discussed above were those that at some point required removing the affected stones from the house. There are two other cases which never reach the stage of removing stones. (They are labeled $\eta\delta$ on the diagram.) They are:

1. The *nega* disappears after the first week of *hesger*.
2. The *nega* remains (but does not grow) during the first *hesger* and disappears after the second *hesger*.

In the first of these cases, the house becomes *tahor* when the surface on which the *nega* had been is scraped away.¹⁰⁵

In the second case, the surface where the *nega* had been is scraped away, and the procedure using two birds, described in *pesukim* $\nu\eta$ through λ , is performed. (Although these *pesukim* are written in reference to the case where the stones were removed, they apply to this case, too.)¹⁰⁶

Summary of the Cases

All the various cases, as described in the *Chumash* and the *Toras Kohanim*, can be summarized in six sequences of events, as shown in the chart on page 87.

Another perspective on these six cases focuses on the final outcomes. There are four such outcomes, three of which lead to the house's becoming *tahor*, and one of which is the demolition of the house:

1. **Demolish the house.** This can happen only if the affected stones are removed, and the *nega* returns.
2. **Make the house *tahor* with two birds etc.** This can happen only if the affected stones are removed, and the *nega* fails to return.
3. **Make the house *tahor* with scraping the area and**

OBSERVATION OF NEGA AFTER FIRST HESGER	OBSERVATION OF NEGA AFTER SECOND HESGER	ACTION	OBSERVATION OF NEGA AFTER ADDITIONAL HESGER	ACTION
1. Disappears	(Does not apply. No second <i>hesger</i>)	Scrape the area	Does not apply. Case is concluded.	
2. Remains but is not larger	Disappears	Scrape the area. Two birds etc.		
3. Larger	(Does not apply. No second <i>hesger</i> before removal of stones.)	Remove stones	Returns	Demolish the house
4. Larger	(Does not apply. No second <i>hesger</i> before removal of stones.)	Remove stones	Does not return	Two birds etc.
5. Remains but is not larger	Remains	Remove stones	Returns	Demolish the house
6. Remains but is not larger	Remains	Remove stones	Does not return	Two birds etc.

two birds etc. This occurs only if the *nega* remains the same size after the first *hesger* and disappears after the second.

4. Make the house *tahor* by scraping alone. This is done

only if the *nega* disappears after the first *hesger*.

Yet another way to compare the cases considers the number of *hesgerim* in each case.

1. **One *hesger*.** If the *nega* disappears after one *hesger*, the area of the *nega* is scraped, and the house is *tahor*.

2. **Two *hesgerim*.**

a. The *nega* remains (without becoming larger) after the first *hesger* and disappears after the second. The house is made *tahor* by scraping the area and with two birds etc.

b. The *nega* grows during the first *hesger*. The stones are removed, and a second *hesger* is observed after the stones are replaced.

3. **Three *hesgerim*.** The *nega* remains (without becoming larger) after the first *hesger* and remains after the second *hesger*. The stones are removed, and a third *hesger* is observed after the stones are replaced.

The "Ten Houses" of the Mishnah

The *Mishnah* (in פרק עשרה בתים)¹⁰⁷ describes these six general cases as ten situations, by distinguishing among certain additional characteristics. Specifically, the *Mishnah* considers separately a *nega* which disappears (before the stones must be removed) and a *nega* whose color dims to a level that does not qualify as *tzoraas*. Dimming is כהה, disappearing is הלך.

Another distinction in the *Mishnah* applies to the observation of the *nega* at the end of a second *hesger* preceding removal of the stones. At that point the consequences are the same whether the *nega* remains static or becomes larger. The *Mishnah* counts these as separate cases. The ten cases are presented in the following chart.

CASE IN THE MISHNAH		NUMBER OF THE CASE IN THE CHART ABOVE
1. הכה בראשון	Dims after the first <i>hesger</i>	1
2. ההולך בראשון	Disappears after the first <i>hesger</i>	1
3. הכה בשני	Dims after the second <i>hesger</i>	2
4. ההולך בשני	Disappears after the second <i>hesger</i>	2
5. הפושה בראשון — חולץ קוצה וטח— חזר	Enlarges after the first <i>hesger</i> ; <i>nega</i> returns after the stones are replaced	3
6. הפושה בראשון — חולץ קוצה וטח— לא חזר	Enlarges after the first <i>hesger</i> ; <i>nega</i> does not return after the stones are replaced	4
7. עומד בראשון, ופושה בשני, — חולץ וקוצה וטח— חזר	Remains without becoming larger after the first <i>hesger</i> ; becomes larger after the second <i>hesger</i> ; <i>nega</i> returns after the stones are replaced	5
8. עומד בראשון, ופושה בשני, — חולץ וקוצה וטח— לא חזר	Remains without becoming larger after the first <i>hesger</i> ; becomes larger after the second <i>hesger</i> ; <i>nega</i> does not return after the stones are replaced	6

(continued next page)

<p>9. עמד בזה ובזה. — חולץ וקוצה וטח— חזר</p>	<p>Remains without becoming larger after the first and second <i>hesgerim</i>; <i>nega</i> returns after the stones are replaced</p>	<p>5</p>
<p>10. עמד בזה ובזה. — חולץ וקוצה וטח— לא חזר</p>	<p>Remains without becoming larger after the first and second <i>hesgerim</i>; <i>nega</i> does not return after the stones are replaced</p>	<p>6</p>

(וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה) (לט) — **When an animal of which you may eat dies.** When a kosher animal is killed by means other than *shechitah* or dies a natural death, it becomes *tamei*. However, if it is killed with *shechitah*, it remains *tahor*.²³¹

מן הבהמה — **Of the animal.** Part of an animal which consists of a complete bone with sinew and meat that is cut from the animal when it is still alive also transmits *tumah* since this entire unit is dead.²³²

אשר היא לכם לאכלה — **That is (permitted) for you to eat.** The subject of these *pesukim* לט and מ is the *neveilah* of a kosher animal. The laws of a non-kosher *neveilah* were stated in *pesukim* כח to כד (see comments there). The laws are virtually the same except that *shechitah* of a non-kosher animal does not prevent it from becoming *tamei*.²³³ Also, the *cheilev* of a kosher *beheimah* does not become *tamei* even if the animal died without *shechitah*, as derived from ויקרא פרק ז פסוק כד. (*Cheilev*, which may not be eaten, is fat located in certain parts of the animal.)²³⁴

והאכל מנבלתה (מ) — **And one who eats of its *neveilah*.** Rashi points out that eating the *neveilah* of an animal is not one of the ways of becoming *tamei*. If the person moved the *neveilah* while he ate it, he would become *tamei* because of "carrying." If he did not move it, he remains *tahor* even if he ate it.

(This is unlike someone who eats the *neveilah* of a kosher bird, who becomes *tamei* even if he does not move the *neveilah*.)

This *pasuk* specifies eating to teach that a person becomes *tamei* by touching or carrying a *neveilah* only if it is the size of a significant amount of food (אכית), as explained in Rashi.

והאכל מנבלתה — **And one who eats of its *neveilah*.**

וקמא עד הערב — **And he shall be *tamei* until nightfall.** The *Gemara* derives the *din* of טומאה בלועה from this *pasuk*. That is, if a person swallows a *neveilah* (or other *av hatumah*), the *neveilah* no longer transmits *tumah*. This *pasuk* says that one who eats a *neveilah* (and then immerses in a *mikveh*) becomes *tahor* at nightfall. This is true even if he ate the *neveilah* a few moments prior to nightfall and did not digest it yet. An *av hatumah* which is within the body does not make the person *tamei*.²³⁵

CHAPTER SIX

טומאת מת—MEIS

במדבר פרק יט פסוקים יד-לב—PARSHAS CHUKAS

The category of *tumah* that originates with a dead body of a person is called *tumas meis*. *Tumas meis* is the only category that includes *tumah* at the level of *avi avos*.

זאת התורה אדם כי ימות באהל
כל הבא אל האהל . . . יטמא

(במדבר פרק י"ט פסוק י"ד)

טומאת אהל—*Tumah of a Covering*

If the body of a person who died is beneath a tent, a roof or some other cover, a person or object that is also beneath that cover becomes an *av hatumah*. The process of becoming *tahor*, which takes seven days, consists of being sprinkled with *parah adumah* and *tevillah* in a *mikveh*.

אָהֵל מִי יָמַת בְּאֵהֶל (יד) — **When a man dies in a tent.** The laws of an *ohel*—**אהל**—are exclusive to the *tumah* of a dead body.²³⁶

An *ohel*—literally a tent—includes any covering. There are three configurations by which an *ohel* causes the *tumah* of a dead body to be transmitted to a person or object.²³⁷

- The person or object is under the same covering as the body.
- The person or object is positioned over (covers) the body.
- The body is positioned over (covers) the person or object.

The first of these cases is the subject of this *pasuk*.

The level of *tumah* of the body is known as *avi avos hatumah*. In each of the three cases, the person becomes an *av hatumah*. The object becomes an *avi avos hatumah* or *av hatumah* depending on the nature of the object. See comments on *pasuk* טו.

An *ohel* over a body also limits the *tumah* to within the *ohel*, in most cases. Therefore, if a person is above an *ohel* in which there is a body, the person remains *tahor*, even if he is directly over the body.²³⁸

כָּל הַבָּא אֶל הָאֵהֶל — **All that comes into the tent.**

וְכֹל אֲשֶׁר בְּאֵהֶל — **And all that is in the tent.** If the Torah had said only, "All that is in the tent is *tamei*," we would assume that a person or object would have to be completely within the *ohel* to be *tamei*. The additional words, "all that comes into the tent," teach that even if only a small part of the person is in the *ohel*, he is *tamei*.²³⁹

וְכֹל אֲשֶׁר בְּאֵהֶל — **And all that is in the tent.** The ground that is under the *ohel* is also considered within the *ohel*. Consequently, if there are vessels underground, they are also *tamei*.²⁴⁰ However, the ground itself is not susceptible to *tumah* and is not *tamei*.²⁴¹

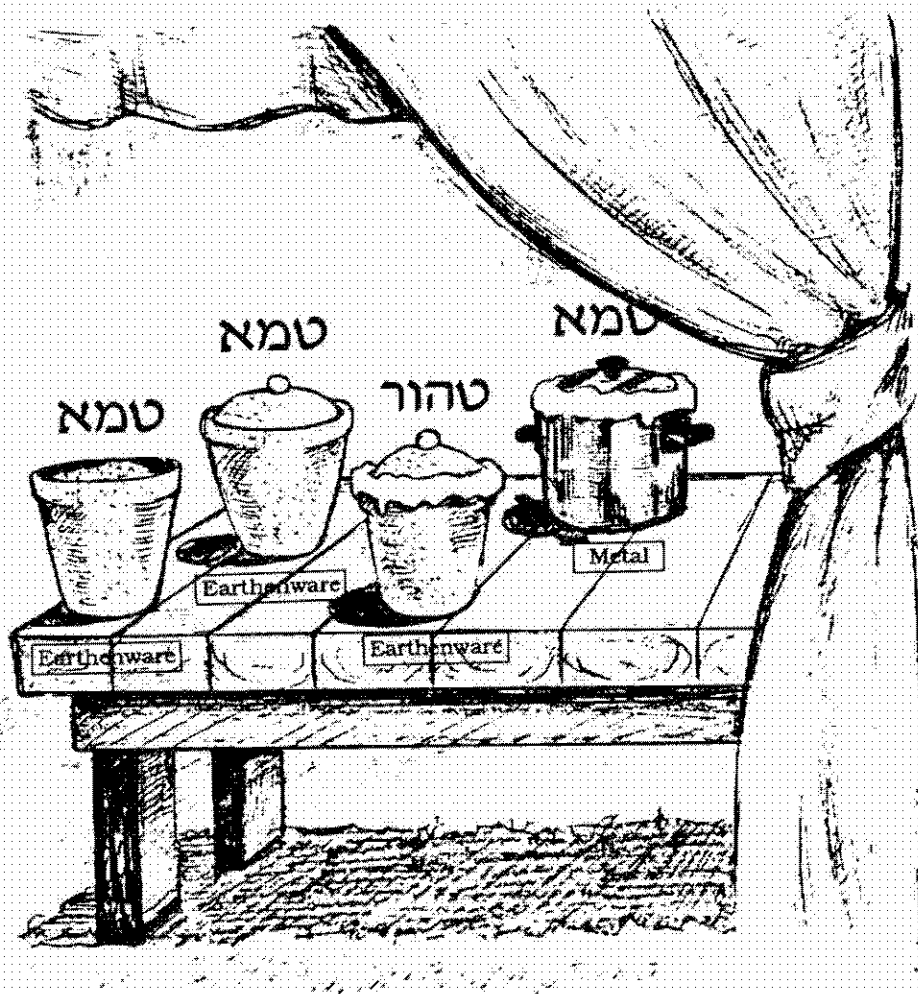
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים — **Shall be tamei for seven days.** When a person or object is made an *av hatumah* by a dead body, *tevillah* alone is not enough to remove the *tumah*. Besides *tevillah*, the ashes of a *parah adumah* mixed with water must be sprinkled two separate times on the person or object. These two occasions must be no earlier than the third and seventh days, respectively, after the *tumah* occurred. The *tevillah* is no earlier than the seventh day.²⁴² The procedure of preparing and sprinkling the *parah adumah* is given here in *pesukim* נ through כב.

וְכָל כְּלֵי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צְמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא

(במדבר פרק י"ט פסוק ט"ו)

A Closed Earthenware Vessel—צמיד פתיל

An earthenware vessel which is not covered and sealed closed becomes *tamei* when it is under the same roof as a dead body. An earthenware vessel that is closed and sealed does not become *tamei*. Vessels made of other materials can become *tamei* even if they are closed and sealed.

וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה

(במדבר פרק י"ט פסוק ט"ז)

Over a Body—מאהיל על המת

If a person is directly above a dead body he becomes *tamei*, as he does when he touches it.

וכל אשר יגע על פני השדה בחלל וגו' (טז) — **And anyone who touches a dead body (etc.) on the face of the field.** At the simplest level, this *pasuk* says that someone who touches a body—מגע—becomes *tamei*. The *Gemara* learns from this *pasuk* that a person who is positioned over a body without touching it is also *tamei*.

This is learned from the language of the *pasuk*, יגע על פני השדה, *touches the face of the field*. The "face of the field" is the space over the field, which the field faces. It is implicit that there is a body on the field, and one who touches the space over the body becomes *tamei* as if he touched the body.²⁴⁷

על פני השדה — **On the face of the field.** Rashi on this *pasuk* quotes the *Gemara* that על פני השדה teaches the *din* of a גולל ודופק. According to Rashi the גולל is the cover of a coffin, and דופק is its side. That is, a coffin makes someone who touches it an *av hatumah* even if the body is no longer in it.²⁴⁸ *Tosfos* says that the phrase על פני השדה tells us also that a coffin has this characteristic only if it is above the ground.²⁴⁹

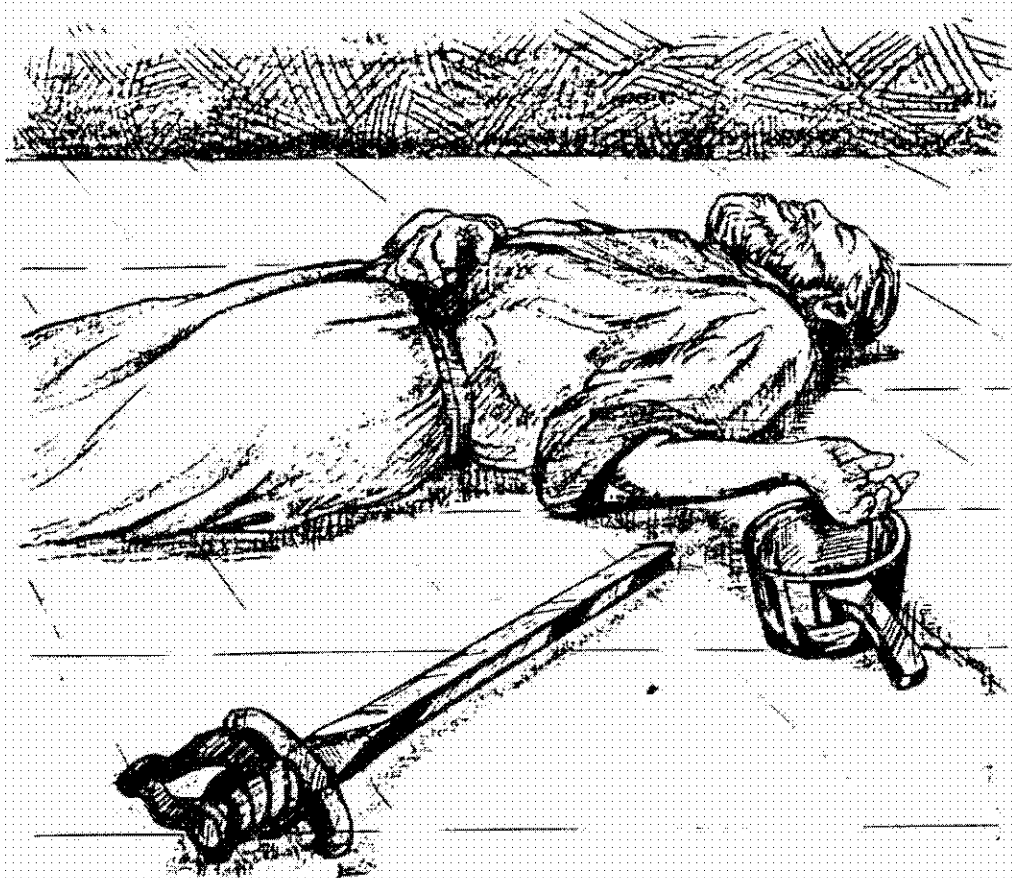
פחלל חרב או במת

(במדבר פרק י"ט פסוק ט"ז)

Tumah of a Body and a Sword—החלל והמת והחרב

The body of a person who was killed or who died is an *avi avos hatumah*. A sword which killed a person and other objects* which touched a dead body are also *avi avos hatumah*.

* According to many rishonim only a metal object

בְּחַלְלֵי חֶרֶב — **The body (of one) who is slain by a sword.** חַלְלֵי is the body of a person who was killed.²⁵⁰ חַלְלֵי חֶרֶב is the body of a person who was killed by a sword. The *Gemara* learns from the wording בְּחַלְלֵי חֶרֶב that a sword which killed a person is *tamei* like the body.²⁵¹ This rule also applies to other objects that touched or were in the *ohel* of a dead body.²⁵² [According to Rashi and other *rishonim*, the rule applies only to metal objects.]²⁵³

The transmission of *tumas meis* differentiates between persons and objects unlike other *tumos* which affect persons and objects similarly.²⁵⁴ The differences between persons and objects are as follows:

1. Contact with a dead body or presence in the same *ohel*:

- An object becomes an *avi avos hatumah*
- A person becomes an *av hatumah*

מת	→	כלי = אבי אבות
אבי		
אבות	→	אב = אדם

2. Contact with an object that is an *avi avos hatumah*

- Both persons and objects become *av hatumah*

כלי	→	אב = כלי
אבי		
אבות	→	אב = אדם

3. Contact with a person that is an *av hatumah*

- Objects become *av hatumah*
- Persons become *rishon letumah*

אדם	→	אב = כלי
אב	→	ראשון = אדם

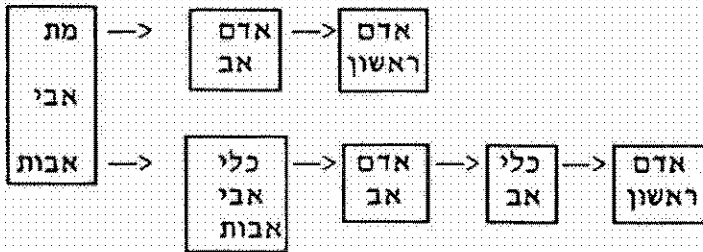
4. Contact with an object that is an *av hatumah*

- Objects and persons become *rishon letumah*

כלי	→	ראשון = אדם
אב	→	ראשון = כלי

Thus, *tumas meis* can decrease in degree more quickly when transmitted through people than when it is transmitted through

objects. Compare, for example, the case of *tumah* transmitted from a body to a person to another person with the case of transmission from the body to an object to a person to an object.

The *tumah* diminishes to *rishon* in two steps in the former case and four steps in the latter.

According to Rashi in the *Gemara*, objects which become an *avi avos hatumah* can make persons and objects *tamei* by the rules of *ohel* as if the sword were a body. However, the *halachah* is in accordance with the Rambam's opinion, that such objects transmit *tumah* only by direct contact.²⁵⁵

The *Gemara* also learns from בחלל חרב that an אבר מן החי (limb severed from a live person) has the *tumah* of a dead body.²⁵⁶

או במת — Or a deceased person. Part of a corpse as small as a *kezayis* (the size of an olive) transmits *tumah*. The redundancy of חלל and מת teaches that a complete limb transmits *tumah* even if it is less than a *kezayis*.²⁵⁷

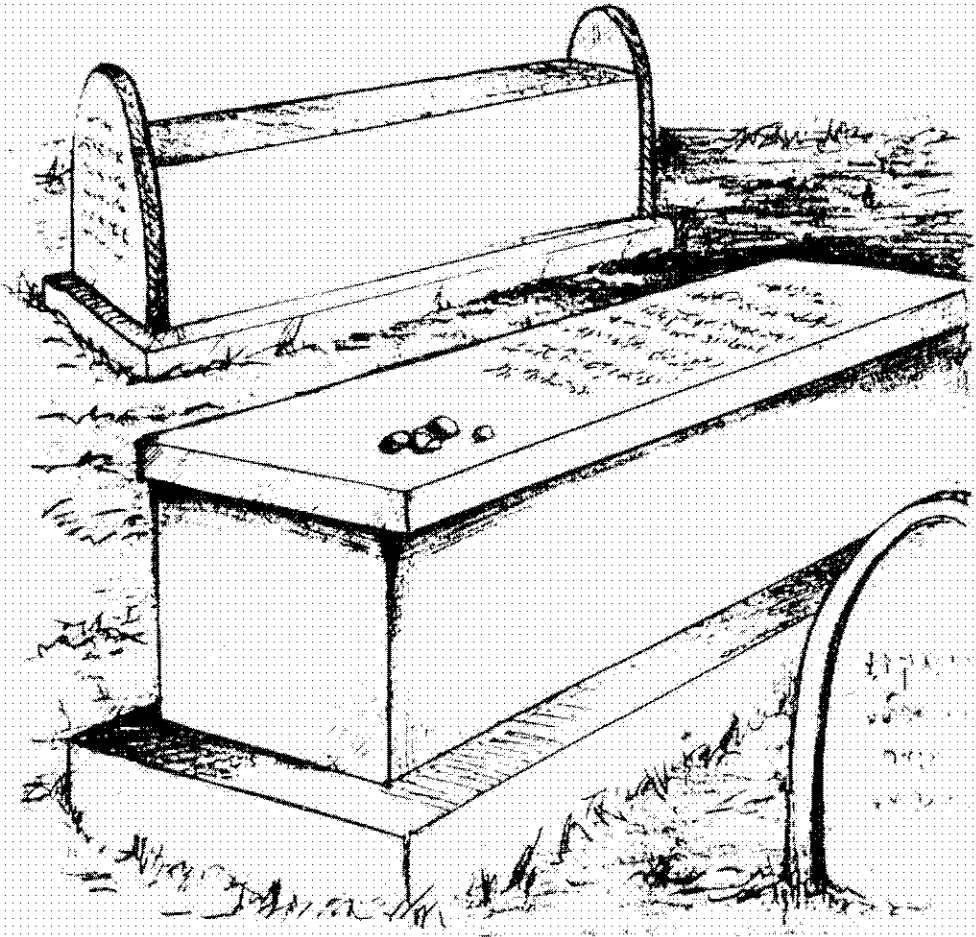
או בעצם אדם — Or the bone of a person. A bone transmits *tumah* to one who touches or carries it if it is the size of a grain of barley. However, from *bone of a person*, we learn that bones do not transmit *tumah* by means of an *ohel* unless a significant part of a person's bones is in the *ohel*.²⁵⁸

או בקבר

(במדברפרק י"ט פסוק ט"א)

קבר סתום—A Closed Structure over a Grave

If a hollow structure which has no entrance or exit is built above the ground where a person is buried, the entire structure including its walls is *tamei*. A person or object which touches or covers any part of this structure is *tamei*.

או בקבר — Or a grave. This refers to a closed structure in or beneath which there is a body. This is the case of a *kever sasum*—קבר סתום.²⁵⁹

A *kever sasum* has the following characteristics:

- The structure is above the ground.²⁶⁰
- It has no entrance and exit.²⁶¹
- There is a *tefach* or more of empty space above the body and below the top of the structure.²⁶²

A person or object that is above or beneath any part of the structure is *tamei*, even if the person or object is not above or beneath any part of the body.²⁶³

If the structure over the body has an entrance, the *dinim* of *ohel*, rather than of *kever sasum*, apply. A person or object that is above an *ohel* does not generally become *tamei*. (See comments on *pasuk* יד above.)

והזה על האהל (יח) — And he shall sprinkle on the tent. This *pasuk* teaches the law of טומאת אהלים, *tumah* of tents. A tent made of certain materials that is covering a corpse becomes *tamei* even if it is attached to the ground. Objects that are attached to the ground are ordinarily not susceptible to *tumah*. The Gemora derives from the relationship to the covering of the Mishkan that only tents made of linen, wool, leather and animal hair are subject to טומאת אהלים. A tent that became *tamei* needs *para aduma* ashes and *tevillah* to become *tahor*.^{263*}

CHAPTER SEVEN

שאר הטומאות--OTHER TYPES OF TUMAH

Other types of Tumos include *Nivlas oaf tahor*, *Zavah*, *Niddah*, *Shichvas zera*, *Yoledes*, *Chattas* and *Mei chattas*.

Introduction

The categories of *tumah* described above were:

□ *Tzoraas* — A person with a certain skin condition or a garment or house with an unusual appearance on its surface. (These conditions were described partly in an earlier volume in this series, *The Laws of Tzoraas*). *Tumas Tzoraas* is given in *Tazria* and *Mitzora*.

□ *Zav* — *Tumah* which originates with a bodily discharge. *Zav* is found in *Parshas Mitzora*.

□ *Sheretz* — The dead body of a small animal, from *Parshas Shemini*.

□ *Neveilah* — The dead body of a larger animal, from *Parshas Shemini*.

□ *Meis* — The dead body of a person, found in *Parshas Chukas*.

Other categories of *tumah* are summarized in this chapter. They are:

□ *Nivlas oaf tahor* — The dead body of a kosher bird, from *Parshiyos Acharai Mos* and *Emor*.

□ <i>Zavah</i>	}	<i>Tumah</i> which originates with bodily discharges. These <i>tumos</i> are all found in <i>Parshas Mitzora</i> .
□ <i>Niddah</i>		
□ <i>Shichvas zera</i>		

□ *Yoledes* — A woman following childbirth, found in *Parshas Shemini*.

□ *Chattas* — One of several *korbanos* that are killed or burned outside the *Beis Hamikdash*, including *parah adumah* (but not including the *chattas* which is brought as a *korban* inside the *Beis Hamikdash*). These *tumos* are in *Parshiyos Acharai Mos* and *Chukas*.

□ *Mei chattas* — Water mixed with the ashes of the *parah adumah*, from *Parshas Chukas*.

נבלת עוף טהור—The *Neveilah* of a Kosher Bird

פרשת אחרי מות, ויקרא פרק י"א, פסוק ט"ו
ופרשת אמר, פרק כ"ב, פסוק ח'

If a bird of a kosher species dies or is killed without *shechitah*, its *neveilah* is an *av hatumah* only in regard to making a person who swallows it *tamei*.²⁶⁴ With regard to things the *neveilah* touches, the *neveilah* is either *tahor* or a *rishon letumah*, depending on its status as a food, as explained below.

When a person swallows a *kezayis* of this *neveilah*, he becomes a *rishon letumah*. The clothes he is wearing and objects he is touching at that time also become *tamei*.²⁶⁵ (See the discussion of *tumah bechiburin* in the comments on *mitzora*, ויקרא פרק טו פסוק ה.)

With respect to all other situations besides its being swallowed, the *neveilah* is a *rishon letumah*, provided it is considered food. It is food if someone is prepared to eat it. But if the *neveilah* is not considered food by anyone, it is *tahor*.²⁶⁶ (This case is unusual in that the *tumah* originates at the level of *rishon letumah*.)

For the *neveilah* to be considered food, the person who is prepared to eat it may be a non-Jew. However, in the case of swallowing, the person who becomes *tamei* by swallowing the *neveilah* must be a Jew since a non-Jew cannot become *tamei*.²⁶⁷

Thus, the *neveilah* of a kosher bird is unlike the *neveilah* of a kosher or non-kosher animal, which is in all respects an *av hatumah*. The laws of the *neveilah* of a kosher bird are given in ויקרא פרק יז פסוק טו and פרק כב פסוק ח. (See Rashi there.)

The *tumah* of *neveilah* does not apply at all to a bird of a non-kosher species.²⁶⁸

Zavah and Niddah — זבה ונדדה

פרשת מצורע, ויקרא פרק ט"ו, פסוקים י"ט-ל"

A woman who is a *zavah* or a *niddah* transmits *tumah* in a manner similar to a *zav*.

A woman passes through alternating periods of time, during which she can become a *niddah* or a *zavah*, respectively. The period when she can become a *zavah* is called ימי זיבה, days of *zivah*. The following is the opinion of Rashi in the *Gemara* on when these alternating periods occur.

If a woman discharges blood except during days of *zivah*, she becomes a *niddah* for seven days. A *niddah* becomes *tahor* by *tevillah* in a *mikveh* after the end of the seventh day. This is true regardless of whether there were additional discharges on any or all the seven days.²⁶⁹ Therefore, discharges on the second through seventh days have no consequences.

Immediately following *tevillah*, the *niddah*, who had been an *av hatumah*, becomes a *tevulas yom*. (See page 99.) That is, she is like a *sheini letumah* until the next nightfall.²⁷⁰

The days of *zivah* are an eleven day period immediately following the seven days when she was a *niddah*. If there were discharges during one or more of these days, she is a *zavah*.²⁷¹

נדדה							ימי זיבה										
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
*	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)											

* denotes a day with a discharge

(*) denotes a day with or without a discharge

A *zavah*, likewise, becomes *tahor* with *tevillah*, but

the day of *tevillah* depends on the circumstances of the *zivah*. If blood is discharged on only one day or on only two consecutive days, the woman is called a *zavah ketanah*. She must be free of discharge for one day. For example, if blood was discharged on the fourth and fifth days of the eleven days of *zivah*, only the sixth day must be free of discharge for the woman to become *tahor* with *tevillah*.²⁷² (The *Mishnah* calls her a *שומרת יום כנגד יום*.²⁷³)

נדה							ימי זיבה										
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
*	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)				*	*	0					

0 denotes a clear day, i.e., without discharge.

If blood was discharged for three or more consecutive days, she is called a *zavah gedolah*. She cannot *tovel* and become *tahor* until she is free of discharge for seven consecutive days.²⁷⁴ These seven clear days will extend beyond the eleventh day of *zivah* if the last discharge occurred on the fifth day of *zivah* or later.

The woman becomes a *niddah* again when she discharges blood after the eleven days of *zivah* have passed, provided that she is not within the seven clear days of a *zavah gedolah*.²⁷⁵

For example, there were discharges on the first, second and third days of *zivah*. The seven clear days then end on the tenth. She can become a *niddah* again on any day beginning with the twelfth day.

נדה							ימי זיבה											POSSIBLE TO BECOME A נדה				
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
*	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	*	*	*	0	0	0	0	0	0	0						

For another example, discharges occurred on ten

consecutive days, beginning with the sixth day of *zivah*. The seven clear days will be the sixteenth through the twenty-second day, counting from the first day of *zivah*. During those seventeen days she is a *zavah*. She can become a *niddah* again on the following day.

נדָה							ימי זיבה																
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
*	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0

POSSIBLE TO BECOME A נדָה

17	18	19	20	21	22																		
0	0	0	0	0	0																		

Thus, the seven clear days of a *zavah gedolah* can extend beyond, and even begin, after the eleven days of *zivah*. Whenever this happens, the time when it is possible for the woman to become a *niddah* is delayed until after the seven clear days of *zivah* are complete.

However, if a woman is a *zavah ketanah* on the eleventh day of *zivah* or on the tenth and eleventh days, she can become a *niddah* immediately on the twelfth day. She does not become a *zavah gedolah* even if she discharges on the third consecutive day, since the ימי זיבה have ended. That is, the possibility of becoming a *niddah* is not delayed for the clear day that a *zavah ketanah* usually observes.²⁷⁶

נדָה							ימי זיבה											POSSIBLE TO BECOME A נדָה					
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11						
*	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)									*	*							

A *zavah gedolah* and *zavah ketanah* are both *av*

hatumah. Immediately following *tevillah* the *zavah* becomes a *tulas yom*. (See page 99.) That is, she is like a *sheini letumah* until the next nightfall.²⁷⁷

At the nightfall following *tevillah* a *zavah ketanah* is completely *tahor*. But a *zavah gedolah* remains *tamei* at the level of *mechusar kaparah*. (See page 100.) She does not make ordinary food or *terumah tamei*, but she does transmit *tumah* to *kadashim*. She must bring *korbanos* like those of a *zav* (see ויקרא פרק טו פסוק טו, above). Once she brings the *chattas* of those *korbanos*, she is completely *tahor*.²⁷⁸

Since a *niddah* and a *zavah* are *av hatumah*, they make persons, objects and food *rishon letumah*. The means by which they transmit *tumah* are the same as those of a *zav*: touching (page 110), carrying (pages 114 and 116) and with body fluids (page 111).²⁷⁹

A *niddah* and *zavah* also make their *mishkav umoshav* an *av hatumah* as does a *zav* (page 104).²⁸⁰

אבהו בועל נדה חובה becomes an *av hatumah*. He makes his *mishkav umoshav* a *rishon letumah* (not an *av hatumah* like the *mishkav umoshav* of a *niddah*, *zavah* and *zav*).²⁸¹

The Torah gives the law of a *niddah* in *pesukim* יט to כד. The law of *zavah gedolah* is given in *pesukim* כה to ל. The law of *zavah ketanah* is not explicit and is derived from additional words in *pasuk* כו as explained in the *Gemara*.²⁸²

[The reader is reminded that this volume describes *tumah d'Oraisa* and follows the opinions of Rashi on the *Chumash*. The laws *mid'Rabbanan* and, according to other *rishonim*, also *d'Oraisa* are substantially different.]

Rashi—*Pasuk* כ"ה

Rashi on *pasuk* כה explains the source of the eleven days of *zivah* as follows: The Torah refers to the days that make a woman a *zavah gedolah* as ימים רבים, *many days*. *Days*, in the plural, implies at least two. *Many days*, therefore, refer to (at least) three.

בלא עת נדחה means *not at her time of niddah*, which Rashi says refers to the day immediately after the seven days of *niddah*. That is, this part of the *pasuk* refers to a *zavah gedolah* whose three discharges occurred on the first, second and third of the days of *zivah*.

על נדחה, *in addition to her days of niddah*, means a full day later than the seven days of *niddah*. That is, the three days would be the second, third and fourth days of *zivah*.

In these two basic cases of *zavah* stated in the *pasuk*, the seven clear days are, respectively, days four through ten or days five through eleven.

The *Gemara* derives that the clear days in those two basic cases can also be days on which the three discharges occur which make a woman a *zavah gedolah*. These clear days are the fourth through tenth and fifth through eleventh, respectively, as noted. Thus, there are a total of eleven "days of *zivah*" when the three discharges that make her a *zavah gedolah* can occur.²⁸³

Yoledes — יולדת

פרשת תזריע, ויקרא פרק י"ב, פסוקים א'-ח'

A woman is a *yoledes* for a period of time after giving birth. Giving birth causes *tumah* identical to that of a *niddah* and a *zavah* even if no blood is discharged at the time of birth.²⁸⁴ If the child is a boy, the mother is *tamet*

for one week (*pasuk* ב) and is *tovel* in a *mikveh*. For the next 33 days (days eight through forty) she is like a *tvul yom*; that is, although she is no longer an *av hatumah*, she may not touch *terumah* or *kadashim* or enter the Beis Hamikdash (*pasuk* ג). Also during those 33 days, a discharge of blood does not make her either a *niddah* or a *zavah mid'Oraisa* (Rashi).

After the fortieth day, she is *tamei* at the level of *mechusar kaparah* (see page 100). She does not make ordinary food or *terumah tamei*, but she does transmit *tumah* to *kadashim*. She becomes completely *tahor* after she brings the *korban* of a *yoledes*.²⁸⁵

The first discharge of blood after the fortieth day starts seven days of *niddah*, and the cycle of *niddah* days and *zivah* days begins again.

If the baby is a girl, the initial period of *tumah* is fourteen days (rather than seven). The subsequent period during which discharges do not make her *tamei* is 66 days, namely, days 15 through 80 (*pasuk* ה).

Shichvas Zera — שכבת זרע

פרשת מצורע, ויקרא פרק ט"ו, פסוקים ט"ז-י"ח

The laws of the *tumah* of *shichvas zera* are basically the same as of *sheretz* discussed above.²⁸⁶

Chattas — חטאת

פרשת אחרי מות, ויקרא פרק ט"ז, פסוקים כ"ו-כ"ח
פרשת חקת, במדבר פרק י"ט, פסוקים ו'-י'

Persons who take part in the process of bringing certain *korbanos* become *tamei*. The *korbanos* that cause *tumah* are those that are burned outside the Beis

Hamikdash. Each of these *korbanos* is referred to as a *chattas* by the Torah. The "goat for Azazel" of Yom Kippur also causes *tumah* in the same way although it is not burned at all.²⁸⁷

In each case, the animal is not *tamei* and does not make persons who touch it *tamei*. Rather people who slaughter it, light the fire, poke the embers and perform other related functions become *rishon letumah*. The clothing they are wearing and objects they touch at that time also become *rishon letumah*.²⁸⁸

Mei Chattas — מי חטאת

פרשת חקת, במדבר פרק י"ט, פסוק כ"א

The mixture of *parah adumah* ashes and water is called *mei chattas*.²⁸⁹ *Mei chattas* is sprinkled on a person or vessel to make him or it *tahor* from a *tumah* that originated with the dead body of a person.

A person who moves or touches *mei chattas* other than for a purpose related to sprinkling it becomes a *rishon letumah*. The clothes he is wearing and objects he is touching at that time are also *rishon letumah*.²⁹⁰

The minimum amount of water that can cause *tumah* in this way is an amount that is adequate for sprinkling. Less than this amount makes someone who touches it *tamei*, but not someone who moves it and not the clothes of the person who becomes *tamei*.²⁹¹

A person who sprinkles *mei chattas* or touches or carries it for the purpose of sprinkling remains *tahor*.²⁹²

APPENDIX

TZORAAS IN OUR DAY

The laws of *tzoraas* of the skin apply in all times, not only when there is a Beis Hamikdash, and in all places, not only in Eretz Yisrael.²⁹³ In practice, however, there are a number of considerations that prevent the application of the laws today.

According to the *Aruch Hashulchan*, we cannot pronounce a person a *mitzora* because we have lost the knowledge of the precise shades of white that qualify.²⁹⁴ The *Yavetz*, however, writes that we can be confident of the criterion *white as snow*. He is of the opinion that we should treat a *nega* of that color as *tzoraas* even in our time.²⁹⁵

There is also some question as to whether all persons whom we know to be *kohanim* today, are in fact *kohanim*. The pronouncement of an actual *kohein* is necessary to make the person with a *nega* a *mitzora*.²⁹⁶ The *Kli Chemdah* holds that we can rely on the lineage of our *kohanim* with regard to the laws of *tzoraas*,²⁹⁷ and a *kohein* confronted with a *nega* would have to pronounce it *tzoraas*.²⁹⁸

It is also questionable whether we would be permitted to make a *mitzora tahor* today (to the extent possible without *korbanos*). One of the required steps in making a *mitzora tahor* is that a *kohein* shaves the *mitzora's* hair with a razor. This includes his beard and *payos* which one is ordinarily prohibited from shaving.

If the presumed *kohein* who pronounced the person a *mitzora* was not really a *kohein*, then the affected person did not become a *mitzora*, and the prohibition of shaving applies.²⁹⁹ It is less likely that we can rely on the uncertain lineage of the *kohein* when the outcome might be violating the prohibition of shaving.

The Ramban writes that *tzoraas* of houses and clothing will not appear out of Eretz Yisrael. These forms of

tzoraas will occur only at a time and place that the Bnei Yisrael are on a high spiritual level.³⁰⁰ Possibly for this reason they do not occur at all in our day. This is consistent with the Ramban's statement that *tzoraas* of houses and garments is supernatural.³⁰¹

D'Oraisa and D'Rabbanan

There are major differences between the laws of *tumah* and *taharah* commanded by the Torah (*d'Oraisa*) and the laws as they were actually practiced. *Tumah* and *taharah* as practiced (in times when there were *parah adumah* ashes) were governed also by many laws *d'Rabbanan*. The laws as presented in this *sefer* are *d'Oraisa* only, with few exceptions.

Mishnayos about *tumah* and *taharah* usually state the rules as they were applied without distinguishing between *d'Oraisa* and *d'Rabbanan*. Therefore, the present descriptions may vary from the *Mishnayos*.

Some examples of these differences follow. (The *Tiferes Yisrael* gives a comprehensive list of cases of *tumah d'Rabbanan* in his introduction to *Mishnayos Taharos*.)

1. *Mid'Oraisa* food can make liquids *tamei* but cannot make other foods *tamei*. *Mid'Rabbanan* food can make food *tamei*.³⁰²

2. *Mid'Oraisa* liquids cannot make anything *tamei*. *Mid'Rabbanan* liquids can make foods and other liquids *tamei*. Furthermore, even if a liquid is made *tamei* by a *rishon* or *sheini letumah*, the liquid becomes a *rishon letumah* and makes food a *sheini letumah* and liquid a *rishon*.³⁰³

3. The *chachamim* have legislated that people's hands are always *sheini letumah* except when the hands have been washed (in a certain way) and the person has consciously kept them clean. If a person touches *terumah*

GLOSSARY

- avoda:** service in the Bais Hamikdash
- Azara:** The large area in the Bais Hamikdash which contains the *mizbayach* for *korbanos* and which a *tamei* is forbidden to enter
- Bais Hamikdash:** the temple in Yerushalayim
- bigdei kehuna:** garments worn by *kohanim* while they performed the *avoda*
- challah:** a portion of every dough given to a *kohein*; may not be made *tamei*.
- chatas:** a *korban* brought for atonement
- din:** law; pl. *dinim*
- d'Oraisa:** (a law decreed) by the Torah
- d'Rabanan:** (a law legislated) by the rabbinic authorities
- gezeira shavah:** a *din* derived from a similarity of words or phrases in the Torah; taught to Moshe Rabbeinu as part of the oral Torah.
- gris:** half a bean; a term used as a measure of the size of an area that such a bean covers; pl. *grissin*
- halacha:** law; pl. *halachos*
- hesger:** literally, closing up; a period of time when something (e.g., a house) affected by *tzoraas* is closed to observe the progress of the *nega*
- isaron:** a measure of volume used for *korbanos* of flour; pl. *esronim*
- kadashim:** *korbanos* of animals and other offerings
- kadosh:** holy
- kohein:** a descendant of Aharon; pl. *kohanim*. The *kohanim* officiate in the Bais Hamikdash.
- korban:** an offering brought in the Bais Hamikdash; pl. *korbanos*
- lashon hara:** forbidden speech
- log:** a liquid measure used for *korbanos*
- ma'aser sheini:** a tenth of the crop eaten in Yerushalayim; may not be made *tamei*.
- mikveh:** a pool of water meeting certain specifications, immersion in which removes *tumah*
- mincha:** a *korban* comprised primarily of flour and oil; pl. *menachos*
- mishkan:** temple in the desert (Sinai)
- mitzora:** a person who has *tzoraas*; pl. *mitzoraim*

- mizbayach:** alter on which *korbanos* are burned, usually referring to the large *mizbayach* in the *azara*
- muchlat:** a house, garment or person that definitely has *tzora'as*
- musgar:** a house, garment or person that is in a period of probation to determine if it will be *muchlat*
- nefesh:** soul; pl. *nefashos*
- nega:** a discoloration that is *tzora'as*; in other contexts it can also mean affliction
- olah:** a *korban* which is completely burned on the *mizbayach*
- payos:** the hair around a man's temples, which it is forbidden by the Torah to shave
- Rabanan:** rabbinic authorities
- revi'is:** literally a fourth; a liquid measure, one fourth of a *log*
- semicha:** pressing down on the head of an animal that is about to be brought as a *korban*
- Shaar Niknor:** the eastern entrance to the *Azara*
- shechita:** slaughtering an animal by cutting its neck
- soless:** a type of flour which may be used for a *korban*
- taharah:** state of being *tahor* or process of becoming *tahor*
- tahor:** free of *tumah*
- tamei:** in a state of *tumah*
- tefach:** a linear measure, the width of a fist, about 3 to 4 inches
- tenufa:** holding a *korban* and moving it forward, backward, to both sides, up, and down
- terumah:** a portion of the crop given to a *kohein*; may not be made *tamei*.
- teshuvah:** repentance
- tevilla:** immersion, usually in a *mikveh*, but sometimes in a stream
- torim:** a species of birds
- tovel:** perform *tevillah*
- tumah:** See beginning of Chapter 3
- tvul yom:** a person or object in an intermediate state of *tumah* between *tevillah* and the subsequent nightfall
- tzora'as:** a condition of the skin of a person, the wall of a house or a garment.

לזכר נשמת
הרב אהרן צבי בן יעקב משה הלוי

לזכר נשמת
משה ב"ר צבי
חנה רבקה בת רב קלמן
נחום בער ב"ר משה
קילא בת ר' פנחס
ראובן פנחס ב"ר נחום דוב בער

In Loving Memory
Rebbetzin Frayda Hirmes O.B.M.

פריידא בת ר' אליעזר

by her daughter
Mrs. Hannah Storch

לזכר נשמת

מרת חנה פייגא
בת ר' אברהם ע"ה

לזכר נשמת

יחיאל
ב'רב נחמן דוד הלוי ז"ל

לזכר נשמת

ברוך שמעון בן
יהודה לייב ז"ל

לזכר נשמת
מרים בת יעקב משה ע"ה

לזכר נשמת
ר' יעקב חגן ב"ר הלל
כ"ט חשון תשנ"ד
האשה לאה גיטל בת ר' מאור דוד
כ"ג אדר ראשון תשנ"ה

In Loving Memory of our Parents
Jacob and Gussie Ely
by their children

לזכר נשמת

אמי מורתני

מרת יטל בת ר' אפרים הכהן ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

מראה מקומות והערות

הלשונות דלהלן הם לשונות המחברים החל ממראה המקום ועד הנקודה (חוץ ממה שמוסגר בסוגריים) והנקודה משמשת במקום המילים "עד כאן לשוני".
זאת לזעת כי הרבה מהמקורות מצאתי בספרים שכתבו מחברים בקיאים כמו הספר משאת ישראל מהרה"ג רבי ישראל כרמל ז"ל וספר שערי אהרן מהרב אהרן ישעיהו ראטער שליט"א ועוד.

1. כלי חמדה פרשת אמור בסוף קטע ראשון של סי' אד, וכן במצורע דחמצוה על כהן לטמא ולטהרו וכו' דאינו לובש בגדי כהונה וכו'. וכן בספר שו"ת בית יצחק אורח חיים סימן כו אות ד וזו"ד ח"ב סימן קיג אות א.

2. ערכין דף טו ע"א, אמר רבי יוחנן על שבע דברים נגעים באין על לשון הרע ועל שפיכות דמים וכו'.

3. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טז הלכה ז, אם חזר בו יטהרו.

4. שמירת הלשון פרק ז, ואל יפלא בעיניך על זה שהרי אנו רואין כמה אנשים מדברים לשון הרע ואין להם שום נגע, מצאנו להם תירוץ ממורש חז"ל שאמרו על פסוק שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו, שומר מצוות נפשו וכו' עתה בעונותינו חרבים שאין לנו לא מקדש וכו' אם היד הקב"ה מביא את הנגעים על גופו היד נשאר בטומאתו לעד וכו' ע"כ נשארו טומאת חננע שבא ע"י הטא זה דבוקת רק בנפשו ואין בולטת על גופו מבחוץ.

5. שם, וכל עד שיחיד דבוקת תלאת הוזהמא חזו בגפש בודאי לא יבא מנוגע בחייל חשם בגן עדן ויצטרך לישב ביד למעלה חוץ למחנה ישראל.

6. רמב"ן ד"ה וחובא אל הכהן וכו', כי ביום שיטהר מנגעו וכו' וכן וכו' יטהר חזב מזובו, ואם טהרת מזובו, כשיפסקו ויחזו מנוקים ממנו.

7. ברכות דף ב ע"ב, מאי וטהר, טהר יומא וכו'. ופרש"י נתמטה מן העולם השמש. וביומא דף נט ע"א, מאי טהרו וכו', על גלוח דמזבח כדכתיב וצעם השמים לטהר.

8. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק ט הלכה ג, ומצורע שנתרפא בין מתוך הסגר בין מתוך החלט, אפילו אחר כמה שנים חזר זה בטומאתו עד שיאמרו לו כהן טהור אתה. וברמב"ן כאן, אין לו טהרה לעולם אלא על פיו.

9. רמב"ן ד"ה וחובא אל הכהן וכו', ומדרשו בתורת כהנים וחובא אל הכהן שלא יטהר, ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן.

10. בבבאור חפץ חיים לתורת כהנים, והנה נרפא, שהלך לו נגע היינו אפילו חשעו לכן לא חוסר ממנו כיון שסר עצם הנגע וכו', נגע שהלך לו שער לכן וכו' אפילו עצם הנגע לא סר כיון שחלכו ממנו סימני טומאת שער לכן או טהור.

11. אור החיים, ד"ה אלא שראיתי לרמב"ם שכתב שאין צריך בכהן אלא שחיתת צפרים והוא ותלחת ולא תזכור כלל ענין צפרים שיחיה בכהן ואדרבה כלל דבר שוח ואמר ושאר הדברים בין בכהן ובין בישראל וכו' ואפשר לומר שסובר רמב"ם וכו' וצוח הכהן היא על זה הצד שהכהן יצוה לעשות הדברים והוא דרך כבוד שיחיה הדברים נעשים על פיו וכו' ומשמעות הדברים מגידים כן שאין זה לעיכוב אלא לכבוד הכהן.

12. נגעים פרק יד משנה א, ומביא שתי צפרים דרוו. תפארת ישראל שם אות ד, דרוו לשון חפשיית הוא, והוא מין צפור כשר שהוא בטבעו פרא ואינו מקבל מרות וכו', וז"ל שהוא שפטרלינג בלשון אשכנז.

13. נגעים פרא יד משנה ה, שתי צפרים מצותן שיחיה שוות במראה ובקומה ובדמים ולקחתן כאחת אף אל פי שאינן שוות כשרות.

14. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה א, ונטל עץ ארוז ומצותו שיחיה ארכו אמה וכו' ועץ ארוז ואזוב שנתקלפו פסולין.

15. מלבי"ם פרק יד אות ג, והנה שני היא מראה אדומת מיוחדת הנודעת בשם זה בין שיחיה מתולע או מדבר אחר וכו'. ועיין רש"י שע"י פרא א פסוק יח.

16. מלבי"ם שם, שני תולעת הוא סמיכת הפעולה על הפועל וכו' ור"ל. שנשנה (היינו שנעשה שנה על ידי התולעת ור"ל שכל שנעשה מראה שני וסבתו הוא התולעת, כשר ובפירוש עמק תנ"כ על ספרי פרשת חקת פ"קא ב, ד"ה ששיתא תולעת וכו' ושני מלשון שתי).

17. נש"ת נודע ביהודה מהדורא תניא אורח חיים, שאלה ג, ד"ה אך יש להביא ראיה מתולעת שני דרמב"ם כתב בפ"ח מחלכות כלי המקדש הלכה יג, וז"ל תולעת שני הוא צמר חצובע מתולעת ולכאורה נראה שחוא תולעת ממש וכו'. וע"ע בתפארת ישראל נגעים פרא יד בנבוע אות נ. ועיין ירושלמי כלאים פרק ט"ה"א מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים.

18. רבינו בחיי פירש תרומה פרק כה פסוק ג, ולא מצינו משי בנדבת המשכן לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא חוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וכו', וצבע תולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך נגרים שהתולעת בתוכם, ועיין ברמב"ם הלכות פרה ארומה פרק ג הלכה ב, והתולעת היא הגרורים האדומים ביותר, הדומים לגרעין החריבוים וכו', ותולעת כמו יתוש יש בכל נגריי מהן. ובפרט יוסף פירש תרומה פי כה פסוק ד ד"ה תולעת וכו', נקרא תולעת מפני שיש כמין יתוש בכל נגריי.

19. מירוש המשנה לתרמב"ם פרה פרק ג משנה י, ושני תולעת הוא צמר צבעו בצבע הנקרא בערבי כרמ"ז. וכאן עזרא שמות פרק כה פסוק ד ד"ה תולעת שני והאון אמר בו קרימ"ז כי הוא אדום רק אינו כצבע הארנמן.

20. שערי אהרן ד"ה ושני תולעת וכו', ומשייכ רשי"י של צמר נלמד ממלאכת המשכן ששם נאמר ג"כ תולעת שני ואינו אלא צמר כמבואר שם.

21. רמב"ם הלכות פרה ארומה פרק ג הלכה ב, ומינו אויב ארבע וכו' והאזוב האמור בתורה הוא האזוב שאוכלים אותו בעלי חיים ומתבלין בו הקדירות. ועיין שבת דף קט ע"ב.

22. עיין מסכת פרה פרק יא משנה ח שמשמע שהוא עץ, שלוקטים אותו לעצים. ושם משנה ט בתוסי יו"ט ד"ה שלש וכו' נבעל לכל קלן נבעול הוא קטן העמצעי שחורץ בראשו קנבוס ופשתן.

23. מסכת נדה דף כז ע"א, המשה שיעורן טפח, ואלו הן שליא שופר שדרה דופן טוכה והאזוב.

24. מסכת נעעים פרק יד משנה א בתפארת ישראל אות יא, שמניח אלו הגי מניין בחד בחד, ומצא שהצמר הסרוק הוא ארוך יותר מכולן וכו' ובאותו עורך שוב כורך כלון יחד.

25. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה ה, שחיתת הצפור והתגלותו וההוייה וכו' בכהנים. בארנו הפסוק לפי השם עולם הובא בשערי אהרן שהכחן אחזו הכלי חרש בידו וכו' והוכרח כהן אחר לשחוט.

26. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה א, ונתון לתוכו רביעית מים חיים הראויין לקדש אותן מי חטאת. ובפרק ו מהלכות פרה הלכה א, המים שנותנין עליו אפר הפרה וכו' ומן המעיינות או מן הנשרות המושכן שטאמר ונתון עליו מים חיים.

27. תוספות מסכת סוטה דף טז ע"ב, ד"ה מביא מים שדם ניכר בהם וכמה רביעית וכו' מיל ניכר דקאמר ממשותו של דם ולא בשינוי מראה דעלמא. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה א, מביא מורק של חרש חדש וקבלה היא שיהיה חדש וכו', והופר וקובר הצפור השחונה במינו ודבר זה קבלה מפי השמועה.

28. מסכת נעעים פרק יד משנה א, והזה שבע פעמים לאחר ידו של מצורע ויש אומרים על מצחו. ובתוסי יו"ט שם, ד"ה לאחר ידו של מצורע וי"א על מצחו דיקי מלת על שהיה די שיאמר וזהו במטהר האמר על שיורח על עליונות לזה אומר שהוא נגב חיד שהוא על הכף וי"א על מצחו דעל משמע היותר עליון שבגופו וכו'. ובתפארת ישראל שם אות טו, רק דתייק טייל דמדאפשר שמגביה ידו ממעל לראשו להכי רק אחריו פס ידו הוא עליונו של מצורע טפי. וברמב"ם שם, ומה שבע פעמים על אחר ידו.

29. חזון איש נעעים סימן א טע"ג, ד"ה לאחר ידו וכו' ואפשר דמתניי מנהגא קתני ולא דיא ובאמת כשר בכל הגוף כמו בהואת חטאת אלא שנהנו בקביעות מקום ומשום שהוא לבוש בגד יד בשעת הזאה ואין מגולה מבשרו אלא פניו וידיו, טייל לתייק דמזה על ידו דנייח ליה טפי לקבל הזאה ביד מבפניו, וגם לפעמים נופל לעיניו ולפיו, ונהנו לאחר ידו דהוין ידו חששו וילמא יאספו המים והדם והתני הזאה השביעית על המשקה המכונס ונהא חציצת וכו' וי"א שחשש גם בגב חיד דשמא יזלח בתוך ידו ונהנו על מצחו.

30. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה ז, וכן הצפור המשתלחת מותר לטהר בה מצורעים אחרים מאחר שנשתלחה ומותרת באכילה אבל הצפור השחונה אסורה בהטאה. ועיין תפארת ישראל נעעים פרק יד אות ז.

31. מסכת סוטה דף טז ע"א, מה פרט מפורש מקום כניוס שער ונראה אף כל מקום כניוס שער וטאה וכו' מני רבי ישמשאל היא דרדש כללי ופרטי, כדלעת מני רבי עקיבא היא דרדש ריבויי ומעוטי.

32. נעעים פרק יד משנה ז, שלשה מגלחין ותגלזתון מצוה, הניזיר והמצורע והלוויים וכולן שנלחו שלא בתער וכו' לא עשו כלום.

33. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה ד לפי גרסות החס"פ משנת והראב"ד, תגלחתו של מצורע טבילתו וחזאתו מעכבין בו ושאר כל מעשיו אין מעכבין בו.

34. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה א, וטובל ויתאר מלטמא בביאת מלטמא משכב ומושב ויכנס לפניו מן החומה ומורה שבעת ימים. ושם הלכה ב, כל שבעת הימים חאלו עדיון הוא אב הטומאה, מטמא אדם וכלים בנגע ולא במשא.

35. משנה אחרונה נעעים פרק יד משנה ב ד"ה העביר תער, באמצע דיבור, וכיבוס זה כמשמעו לטהרן ולא בנגדים שנוגע בהן שאלו אף לאחר טבילתו עדיון מטמאן אלא בנגדים המיוחדים למשכב שאותם מטמא בלא מגע וכו' וגלי לן קרא

דבטבילה זו נכתר מלטמא משכב. וזחון איש נעעים סי יא אות ד, ד"ח וכבס בגדיו וכי ואיכ מצות שיטבול משכבו. ועיין באור החיים כאן.

36. תפארת ישראל נעעים פרק ד אות כה, מיהו אף על פי כן צותה תורח לטבול כדי לתקל טומאתו דתחלת כשלבשו בימי חלוטו חיו אב הטומאה כמדרס תוב והשתא כשיטבול אף שיחזור וילבשו יהיו רק ראשון.

37. תפארת ישראל שם, ו"ל דגם המנוגע בעצמו רשאי לטבול.

38. אליהו רבה נעעים פרק ד משנה ב, מנודח מביתו שכעת ימים שאסור ליכנס לביתו אלא ישב חוץ לביתו.

39. רמב"ם הלכות טומאת צרעו פרק א הלכה ב, ובוים השביעי מגלחו הכהן ונלחת שנייה כראשונה ומכבס בגדיו וטובל ויחזר מלטמא אחרים והרי הוא ככל טבולי יום ואוכל במעשר, העריב שמשו אוכל בתרומה, הביא כפרתו, אוכל בקדשים. שיטה מקובצת בבא מציעא דף לא ע"א באמצע דיבור המתחיל לדבר מצוה, דאז הוא מותר בתשמיש המטה משחריב שמשו וכי.

40. מסכת מנחות פרק ט משנה ו, כל קרבנות הצבור והיחיד טעונין נסכים חוץ. מן הבכור והמעשר והפסת והחטאת והאשם אלא שחטאתו של מצורע ואשמו טעונין נסכים.

41. תורת כהנים פרשת מצורע פרשת ג הלכה ג, והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם, למדנו שהם טעונין עמידה כולם. ושם בהגהות הגרי"א (נדפס עם ביאור מהפ"ץ חיים), יכול עמידת כולן מעכבתו ת"ל האיש, איש מעכב ולא חטאת (ולא עלתו). שיטה מקובצת בבא מציעא דף לא ע"א באמצע דיבור המתחיל לדבר מצוה, דאז הוא מותר בתשמיש המטה משחריב שמשו וכי.

42. תורת כהנים שם חובא במלבי"ם אות מג, יכול כשם שטעונים עמידה כך יטענו תנופה ת"ל האיש לא חטאת ולא שלה. ובמלבי"ם שם, כי הוא אינו מעמיד את כל הנוכח בכתוב רק את האיש ואת האשם ולגו השמן. (ולפי המלבי"ם גם הלגו הוא המעמדת וכן כתב הפ"ץ חיים בפירושו להגהות הגרי"א ה"ל ולגו כמו שפירש ספר אוניס לתורת כאן).

43. מורח"י, ד"ה לפני חשם וגוי פירש שער נקנור היה במזרח העזרה וכי קאי ביה אינש ופניו למערב חיו פתח החיכל והיוונו לפני חשם. ועיין רש"י פסוק טו.

44. פסחים דף פ"ח ע"ב, מפני מה לא נתקדשת שער נקנור ממני שמצורעין עומדים שם ומכניסים בהונות ידם.

45. חדושי הגרי"ו הלכות מחוסרי כפרה פרק ג הלכה ה, ד"ה ועיין ברש"י סוטה וכי דהא דשער נקנור מיקרי לפני חשם בסוטה ובמצורע אף שלא נתקדש היינו משום דחלונות וערבי החומה כלפנים בכל מילי דתלוי בבית ובמחיצות וכמבואר בפסחים דף פ"ח לענין דין פסח שאכל בבית אחד, ע"כ הווי גם כן בכלל תוכה של עזרה לענין דין לפני חשם וכמו שכתבתי למעלה דין לפני חשם אינו תלוי בקדושת המקום רק אף דין לפני עצמו על מקום העזרה שהוא לפני אוהל מועד וכי.

46. רש"י כאן, והקריב אותו לאשם יקריבנו לתוך העזרה. וברמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פ"ד הלכה ב, והכהן לוקח אשם של מצורע כשהוא חי ומניפו עם לוג השמן במזרח כדרך כל התנופות. וכתב הכסף משנה שם ד"ה והכהן לוקח בשם חרי"י קורקוס שלדעת הרמב"ם כתן מניף במקום שמניף שאר תנופות והכהן לבדו מניף בשביל הבעלים כשלוחו. וברמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ט הלכה ו, כל הטעון תנופה במזרח מניפו אותו. אמנם כתב הכסף משנה בהלכות מחוסרי כפרה שם שלדעת הראב"ד התנופה היתה בתוך שער נקנור ואח"כ היה הכהן נוטל האשם ממקום התנופה ונכנס ושורטו בצפון. דעת החזון איש נעעים סימן יב אות ה ד"ה ובתנופה שמביא הכהן האשם ולגו סמוך לשער נקנור והמצורע מכניס ידיו לעזרה ומניף עם הכהן.

47. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ד הלכה ב, ואח"כ מביא את האשם של מצורע עד הפתח, ומכניס את שתי ידיו לעזרה וסומך עליו ושורטין אותו מיד. ובתפארת ישראל נעעים פרק ד משנה ח אות ה ומתודה עליו על החטאים שעלתן נעעים באין.

48. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ד הלכה ב, אחד מקבל בכלי וזורקו על גבי המזבה ואחר בידו הימנית ומעדת לידו השמאלית ומזה באצבע הימנית.

49. רע"ב נעעים פרק ד משנה ט, ד"ה הכניס ראשו לפי שעזרת ישראל אין מחוסר כפרים נכנס לה ודם האשם היו נפסל ביוצא אם יצא חוץ לעזרה לפיכך היה המצורע עומד בשער נקנור וכי ומכניס ראשו לתוך העזרה וכי. ובתוס' יו"ט שם, דביאה במקצת שראי רחמנא.

50. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ד הלכה ב, הכהן שקיבל מקצת הדם בכלי מוליכו וזורקו על המזבה ועזילה.

51. וכן בתרגום של הרב שמשון רמאל חירש בלשון אשכנז (Knorpel) אבל לא כהתרגום בהמחזרה האנגלית (Lobe).

52. רש"י שמות פרק כ"ט פסוק כ, הן יום הגודל ובפרק האמצעי. ובתרגום יונתן כאן, ועל פורקא מיצעה ד"ח דימינא, ועל פורקא מיצעה דריגלית דימינא. ובספר משאת משה כתב בשם הראב"ד, משום שזה דומיא דאזון שזה חלק האמצעי שלו. ובענין שיירי הדם איתא בתוספתא דנעעים פרק ט הלכה ב, שיירי הדם שביד היה שופכן לאמה.

53. רעייב נגעים פרק י' משנה י' ד"ה לתוך כפר של חברו משום דכתיב ויצק על כף חכהו משמע שחכהו חעושה את החזאות היה יוצק על כף כהן אחר.
54. תפארת ישראל נגעים פרק י' משנה י' חכהו נוטל ביד ימינו וכו' מן השמן שבלוג שחגיפו עם האשם ולא יצק כולו לתוך היד רק כפי השמור הצריך לחזאות ומתנת וחסאר מניחו בכלי שהוא בתוכו ומתחלק לכתמים.
- ובענין סדר מתן שמן קודם הקרבת הטאת ועולה עיין משנה אחרונה נגעים פרק י' משנה י' ובספר מבוואי הקדשים ח"א דף לב.
55. נגעים פרק י' משנה י' על כל הזיה טבילה. וברעייב שם ד"ה כנגד בית קדשי הקדשים וכו', ולא שהיה מכניס את השמן בזיכל לזווות כנגד הפרכת אלא כשהיה היה עומד והיה הופך פניו לצד בית קדש הקדשים ומזה על קרקע העזרה.
56. תורת כתמים כאן הלכה יב, והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר, אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי ר"ע. וברמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ד' הלכה ג', ואם לא נתן לא כפר.
57. תורת כתמים כאן הלכה יג, ועשה הכהן את החטאת וכפר, מה תייל לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה תמוכה, ויכל הזיו כולם מעכבים אותו, תייל ועשה הכהן את החטאת וכפר, מלמד שכפרה כחטאת. ורמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק א' הלכה ה', וכל זמן שלא הקריבו חטאתם אסורים לאכול בקדשים אבל העולה אינן מעכבין.
58. רמב"ם פסוק יח, ד"ה יתן על ראש המטהר וכו' אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל קודם נגעו והחטאת על הטאו אשר הטא בימי חנוע, אולי בצערו נתן תפלה לאלקים.
59. רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ג' הלכה ו', והמצורע מביא עם שלשה כבשים שלו שהן חטאת ואשם ועולה שלשה עשרונים, ומפי השמועה למדו שהן באים בכלל הזבחים שלו, עשרון עם כל כבש בלול כרביעית החין שמן, ורביעית יין עם כל עשרון משלשתו כשאר נסכי הכבשים.
60. העמק דבר כאן, ד"ה והעלה הכהן וכו', הצרעת מביא לדי החזור רע על עושו השיית וכו' טעון כפרה על החזור רע שגורם לו הצרעת וע"ז מביא עולה. ועיין ברמב"ם וקרא פרק א' פסוק ד', וראיתי באגדה בורקרא רבת תני רבי שמעון בן יוחאי אין תעולה באח אלא על ההורוי עבירת הלב ועייש טעמו.
61. העמק דבר פסוק ל, ד"ה ועשה את האחד מן התורים וגויי כ"ז רבוי לשון והכי מיבעי ועשה את התורים או בני תימה אשר תשיג ידו האחד חטאת וגו'.
62. מים ימות ד"ה ועשה את האחד מן התורים וכו', ויש לפרש בזה פירוש מ"ש ועשה את האחד היינו דאשמעינן קרא דאם אין ידו משנת אלא לעוף אחד מביאו לחטאת וק"ל דאין עולה מעכבת. ובעמק דבר פסוק ל' ד"ה ועשה את האחד, (אם) אינו יכול לחביא אלא האחד עולה וכו' ולמדנו ממקרא זה ועשה את האחד מן התורים וגו' הדעיקר הוא העולה.
63. תורת כתמים כאן, על המנחה שתקדים מנחת בהמת לטאת העוף. ובמלבי"ם שם אות עא ד"ה על המנחה, פירוש מלבד המנחה וכבר ביארתי שיש תבדל בין מלת על למלת מלבד שהשם הנרמז במלת על מורה לרוב שהוא קודם הזמן.
64. גור אר"י על ד"ה ויקרא יג פסוק ד' דיבור הגור אר"ה המתחיל יסגירו בבית אחד וכו', יסגור האדם בבית כדי שיוכיחו סימנים עליו כלומר שעדיין אינו טמא מוחלט וגם אינו טהור.
65. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה א', והסגר בתים ג' שבועות אינו מפורש בתורה וכן רוב דיני נגעי כתמים דברי קבלה הן.
66. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק י' הלכה יא, ירושלים וחוצה לארץ אין מטמאין בנגעים שנאמר בבית ארץ אחרותכם, וירושלים לא נתחלקה לשבטים.
67. מלבי"ם כאן אות עד ד"ה כי תבואו וכו', ואם דין נגעי כתמים היה נוהג בעבר הירדן אחר שכבשו וחלקו תלוגו בפלמל המבואר בתשבץ (חלק ג' סי' קצ"ה).
68. ערוך השלחן העתיד טהרות סימן קב אות יא, תנן במסך בתרא דנגעים סוף מ"י בית האפל אין פותחין בו חלונות וכו' כלומר וכשאפלה בבית אין רואין בלא נר או לפתוח חלונות וזה לא צויתה תורה וכו' אבל אם יש חלונות וסגורם ודאי צריכין למתחם דאין זה בית אפל.
69. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק י' הלכה ד', וצוה הכהן ופניו את הבית אפילו חבילי עצים וחבילי קנים. ועיין שם במשנה למלך שהוכיח שהם אינם מקבלים טומאה. ואיין במלבי"ם כאן סוף אות פר.
70. חזון איש נגעים סימן ט אות י, ד"ה ונראה דק"ל כר"י וכו' וסוכיא דעלמא דאמר התורה חסה על ממונם של ישראל הוא אפילו כרבי יהודה דל"ה ימי משום הצלה ממתיון וכו' ועיין בסוגיא דמועד קטן דף ו' עמוד ב' ואפשר דבאמת מצות המטא אמרה תורה לכל דבר אף שאינו מקבל טומאה ומכל מקום עיקר המצוה נתנה משום שלא יטמא אלא שניתן בשביל זה מצוה חיובית ובכל דבר וכו' ומצוה בדברי חז"ל טעם על עיקר המצוה אף שפרטי המצוה לא יתאימו בטעם זה אלא יש להם טעמים אחרים. ועיין במלבי"ם אות פה ד"ה ולא יטמא וכו' שיפנה הבית היינו להסיר חכל גם מה שאין

מקבל טומאה ממי שמוזק לראיית הנגע ועיין במפרשי המשנה נגעים פרק יב משנה ה.

71. תורת כהנים כאן הלכה א, וראח את הנגע והנח הנגע מלמד שאין הבית מטמא אלא בשני גריסין.

72. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יד הלכה ז, שאין הבית מטמא בנגעים עד שיראה בו כשני גריסים על שתי אבנים.

73. תורת כהנים כאן הלכה ד, יכול עד שיראה בשני כותלים תייל ומראיהו. שכל מן הקיר אפילו ככותל אחד.

74. מלכיים כאן אות פט, ד"ח שקעורות שרשו שקע וכו' וכן פה ר"ל שהמראת שקוע בעומק האבנים שגם אם יסיר חטיח ישאר המראת.

75. שם, ומראיהו שכל הוא ענין אחר שנראה שכל בעוד יתר הקיר כחמה העמוקת מן הצל.

76. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יד הלכה ב, שלשת סימני טומאת יש בבתיים. מראה יקרקע ואדמדם והפשיין וכו' ושני המראות מצטרפין זה עם זה.

77. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה א, שיש שביעי עולה לכאן ולכאן.

78. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ב, ובשביעי רואהו אם כחה הנגע ואצ"ל אם הלך קולף מקום הנגע בלבד והבית נהדר. ועיין בתפארת ישראל נגעים פרק ג משנה ח אות מד, דאם בסוף שבוע ראשון ימצא שכהה ממראת הנגע למראת כשיחה או ימצאנה שנתמעט משיעור בי גריסין קולף מקום הנגע ומטהר הבית לגמרי, אבל במצא שעמדח במראיתו ובשיעורת חוזר ומסגיר הבית שבוע שנית. ובמים טהורים נגעים שם, ד"ה בר"מ שיקלף מקום הנגע וכו' רק חטיחת העלוות של האבנים נקלף, גם לא כל חטיחה שעל האבנים לאברן ולרחבו רק מקום הנגע בלבד.

79. רמב"ם פרק יד מטומאת צרעת הלכה ב, ופשיין חסמוך כל שהוא והרחוק כגריס.

80. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ד, היה הכותל בינו לבין חבירו שניהן חולצין ושניהן קוצים את העפר ושניהם מביאין אבנים אחרות.

81. חוון איש נגעים סימן ט אות ב, ד"ה ולפי זה אפשר וכו' וכל חלוצת אבנים לא סגי באלו שבחן הנגע בפנים הבית, אלא חולץ כל האבנים שבכותל עד לחוץ. ועיין שם סימן י אות ג.

82. נגעים פרק יב משנה ז, והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא. ובתפארת ישראל שם אות ס, ר"ל מקום שמוזקין אותו בטומאה וכגון בית הקברות. רש"י ויקרא ד פסוק יב, אל מקום טהור, לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאת להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות. אבן עזרא ויקרא פרק יד פסוק מ, שלא יקחם משם אדם שיהיו יגורים שהם טמאים.

83. תורת כהנים כאן פרק ד אות ד, אל מקום טמא שיהא מקומו טמא. ובביאור להחפץ חיים שם, דהיינו שהם מטמאות באוהל כדדרשו באדם מחוץ למחנה מושבו שיהא מושבו טמא.

84. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה א, וכן אבנים שחולצין ממנו אחר הסגר וכו' וכל כזית מהם מטמא אדם וכלים במגע ובמשא ובביאה, כיצד אם נכנס כזית מהן לבית טהור וטמא כל אשר בבית מאדם וכלים שכולן מטמאין בביאה כאדם מצורע.

85. בלבוש האורה כאן ד"ה וחלצו וכו' ויטמא כל הטהרות המשתמשים שם באויר שהוא שעליהם אעפ"י שלא יגעו באבנים הללו. באר יצחק על דש"י פסוק מ באמצע דיבור, אבל כינהו הכתוב אל מקום טמא על סופו לפי שבהשליך שם האבנים יטמאו מקומן בעודן שם.

86. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק י הלכה יב, חומרא יתירה יש במצורע שטמא בביאתו לבית וכו' כוצד נכנס לבית וטמא כל אשר בבית וכו' שנאמר מחוץ למחנה מושבו, מה הוא טמא אף מושבו טמא.

87. אדרת אליהו על התורה כאן, ד"ה אל מקום טמא שיהא מקומו טמא, עיין ברש"י ורצה לומר בעודן במקומן מטמאין את הטהרות.

88. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ד, המאהיל בידו על אבן מנוגעת או שהאחילה עליו טהור עד שיגע.

89. באר יצחק על רש"י פסוק מ, ר"ל דאין פירוש אל מקום טמא שהמקום ממש טמא דלא מציונו טומאה כלל במקום, שאין קרקע עולם מקבל טומאה כלל. נור אריה כאן, ד"ה בעודם בו, אבל אינם בו אינם מטמאין את מקומם דקרקע עולם אינה מקבלת טומאה אבל בעודם בו המקום מטמא כמו בית המנוגע דכל הנוכח בו טמא וכו'.

90. חוון איש נגעים סימן ט אות י, ד"ה ר"ש מ"ו וכו' והא דהצריכה תורה קיצוע סביב חיינו סביבות חומר הנשאר אחר חלוצת האבנים, ושיעור הרוב והעמק של הקיצוע לא נתפרש בתורה ואמר כאן ושיעור הרחב הוא עד שיגיע באבנים אחרות דהיינו הטיט שבו אבנים שחלץ לאבנים שסביבותיהן ושיעור חעו"כ כל שהו דבעינן רק שיקלף את פני חטיח הנראה בבית.

91. חזמש לקט בחיר כאן אות נ בשם באר בשדה, ר"ל שורש תיבה זו קצת שפירושו קלף חתך וקצץ, וכשרוצה לומר בו פעלו לשון רבים עבר נעשה ממנו הקצו או קצעו על משקל פרה, רבת, מרח, שנעשו מהם תפרו, הרבו, חמרו. ועיין בחומש הרב שמשון רפאל הירש ו"ל.
92. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ד, אבל בעל הבית מביא לבדו את העפר שטאמר ועפר אחר יקח וטח אין תבירו מטפל עמו בטוהח.
93. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ב, וטח את כל הבית. ובמשנה אחרונה נעשים פרק יב משנה ו, ד"ה ועפר אחר יקח וטח בעפר לא נאמר והביא עפר אחר וטח העפר משום דעפר אינו מביא וטח הראשון לבד אלא לטוח כל הבית.
94. תורת כהנים כאן, אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית ת"ל בבית וכי והחזור בביתים כבי גרסיים, אין לי אלא כמראיין, שלא כמראיין מנין, ת"ל ופרח כמראיו ושלא כמראיו.
95. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ב, וכל ומן שיראה בו נגע קודם טהרה בנימוקין יתן, ואם נראה בו אחר שטהרו בצפרים יראה בתחילה.
96. רמב"ם כאן, ד"ה ואם ישוב חנעו וכי כי פשה במקום הזה כנעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשש שם נגע אמר פשה בגדלו והתפשטו וכשאין שם נגע אמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גדול.
97. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ב, בית מוסגר אינו מטמא אלא מתוכו שטאמר וחבא אל הבית כל ימי הסגר אותו יטמא עד הערב אבל המוחלט מטמא מתוכו ומאחריו שהנוגע בו מאחריו טמא שטאמר צרעת ממארת בבית טמא הוא, וכי טהור חיה, אלא לתוסף לו טומאת על טומאתו. אבל בנגעי בגדים לשון חקרא טמא הוא ויקרא יי טמא אינו בא לתוסף טומאה, ונס בנגעי תגוף הלשון וטמא אותו אינו בא לתוסף טומאת על המוסגר כשהוא נחית למוחלט.
98. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טו הלכה ו, אדם מישראל שנכנס לבית מנוגע והוא לבוש בגדיו וסנדליו ברצלו וטבעתיו בידיו הרי האדם טמא מיד ובגדיו טהורים עד שישהה שם כדי שיסב אדם ויאכל כשלוש ביצים פת חטים כלפתן.
99. מלבי"ם כאן אות קא, ובה לפרש שיעור השהיה שחייב כדי שכיבה ואכילה ר"ל כדי אכילה קבע שאוכלת בהסיבה.
100. נעשים פרק יג משנה א, הכחה בראשון והחולץ לו קולמו והוא טהור, הכחה בשני והחולץ לו קולמו והוא טעון צפרים.
101. תורת כהנים כאן משנה טו, רבי אומר למה בא ולחורות ביום שביים הוא מטמא וביום הוא מטהר. ובתרגום יונתן בן עוזיאל למלפא כתבא לעמא בין יומא קבילה דלא למיחמי בה מכתשא, לבין יומא טהרא.
102. מנחות דף ד ע"א, מאי נפקא מינה והא תנא דבי רבי ישמעאל ושב הכהן ובה הכהן זו היא שיבה וזו היא ביאת. ופי' רש"י ד"ה זו היא שיבה וכי אלמא גמרות גי' ידח שוה כי האי ג' ונא ואע"ג דלא דמי חתיבות הואיל ושניהם לשון ביאת הבית הן.
- * 102. תורת כהנים כאן משנה ח, ת"ל ובה ואם בא יבא הרי כאן כי ביאות ועיין שם בביאור מהחפץ חיים ז"ל.
103. לקט בחיר אות נו ועל דברי רש"י, אין רצונו לומר שיש ס"ד פסוקים זה מיידי בפושט שהרי כתיב ותהי לא פשת, אלא כוונתו לומר שכל הדינים כבר כתובים, פושט בראשון, פושט בשני, עומד בראשון, ולא נשאר רק עומד בשני.
104. ר"ש נעשים פרק יב משנה ו, ד"ה מניין לכהה בשני וכי מדכתיב ונרפא חנעו דמשמע ואין טהרות הבית אלא בריפוי דחיינו שהוקצת והוטח.
105. נעשים פרק יג משנה א, הכחה בראשון והולך לו קולמו והוא טהור. ועיי' במשנה אחרונה ד"ה קולמו.
106. שם, הכחה בשני והולך לו קולמו והוא טעון צפרים. ויקרא יד בתורת כהנים פרק ד פרשה ז הלכה יב, מנין לכהה בשני וחולץ לו קולמו והוא טעון צפרים ת"ל ולקח לחטא את הבית הרי כאן בית אחר.
107. נעשים פרק יג משנה א.
108. מגן אברהם אורח חיים סי' תקס"א סעיף ב, ותנכנס עכשיו למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים.
109. יורה דעה סי' שכב סעיף ד, ובזמן הזה שחייב עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרשין וכי ושורפין אותה מפני שהיא טמאה.
110. יורה דעה סי' שלא סעיף יט, תרומה גדולה בזמן הזה שחייב עומדת לשריפה מפני הטומאה שיעורת כל שהוא. רמב"ם הלכות תרומות פרק ג הלכה א, ובזמן הזה שחייב עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחילה.
111. משנה למקד הלכות אבל פרק ג הלכה ג, ובימין האמוראים גם כן היז לחם אפר פרת. עיי'.

112. רמב"ם בהקדמה למשניות סדר טהרות אות כב, ושכל מה שיאמר עליו פסול הנה עניינו שלא יטמא וזולתו לפי שכל מה שהגיע אליו הטומאה והוא טמא אבל לא יטמא וזולתו יקרא פסול.
113. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק ז הלכה א, ואין האוכל שנטמא אוכל אחר מן התורה ולא המשקין שנטמאו מטמאין דבר אחר מן התורה.
114. רש"י במדבר פרק יט פסוק כב, ד"ה חטמא עד הערב מכאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה. (ר"ש ורא"ש בכלים פי"א מ"א).
115. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק י הלכה ט, האוכלים לא יהיו אב טומאה לעולם לא מדברי תורה ולא מדברי חסד. ובפרק ה מהלכות טומאת מת הלכה ו, שאין כלי חרש נעשה אב הטומאה לעולם לא כמת ולא בשאר טומאות. רש"י מסכת סוטה דף כט ע"ב ד"ה שכן יש במינו וכו', דבר שיש לו טהרה במקוה נעשה אב הטומאה וכו' וצאו אוכלים ומשקין וכלי חרש שאין לו טהרה.
116. רמב"ם בהקדמה למשניות סדר טהרות סימן יא, והיו מטמא אבות הטומאות שלשים ושתים ואלו הן וכו'.
117. רמב"ם בהקדמה למשניות סדר טהרות סימן כג, ולא היה שלישי לעולם אלא מדרבנן בהכרח לפי שהאב באשר יטמא הכלי או האדם יחזור זה הכלי או האדם הראשון וזה הראשון יטמא אוכלין ומשקין לכד כמו שקדם ויהיה האוכל שני דאורייתא גם כן ולא יטמא וזולתו ויחזורו שלישי אלא מדרבנן. ושם בתוספות אנשי שם ד"ה ולא היה וכו', אולם המשקין שקבלו טומאה מאוכלין שניים הם שלשים מה"ת. ועיין בערוך השלחן העתיד סימן קלו טעין ט וטעין י. (וצריך עיון ממה שכתב הרמב"ם בהלכות אבות הטומאות פרק יא הלכה ד, עיין בשי"ת מקובצת מסכת פסחים בשם אבן האזל).
118. רמב"ם שם, אולם שלישי ורביעי לעולם הן מדרבנן.
119. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק י הלכה ב, אחד טבול יום מטומאה תמורה וכו' ואחד טבול יום מטומאת שרץ וכיוצא בו כל הטען הערב שמש בין אדם בין כלים וכו' והרי הוא כשני לטומאה עד שיעריב שמשו. ושם הלכה ג, טבול יום מטמא אוכלי תרומה ומשקה תרומה ואוכלי הקדש ומשקה הקדש פוסל הכל, כיצד טבול יום שנגע באוכלין של תרומה עשאו שלישי לטומאה מפני שהוא שני וכו', נגע טבול יום במשקין של קדוש טימאן והרי הן רביעי לטומאה וכן אם נגע באוכלי הקדש עשאו רביעי.
120. רמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק י הלכה ג, ודין מחוסר כפורים וטבול יום בנגיעות הקדש אחד הוא. ושם פרק יא הלכה ד, מחוסר כפורים שהוא מותר בתרומה אסור בקודש עד שיביא כפרתו.
121. רמב"ם בהקדמה למשניות סדר טהרות אות טו, אולם העובד כוכבים לא יטמא ולא יטמא מטומאה מכל חלקי הטומאות.
122. יבקש דעת, בהקדמה לסדר טהרות, אות מד, כלי כולל כל העשוי מטי מיני מתכות עץ עור וכו'. ושם אות מו, אבל כלי גללים או כלי אבנים או כלי אדמה (והוא כלי חרש ממש שלא נשרף עץ יין בכשן) אלו ג' מינים אינם מקבלים טומאה בשום טומאה שבעולם.
123. שם אות מו, כל הכלים הללו אינם מקבלים טומאה רק כשי לחן בית קבול ואפילו בית קבול קטן וכו' מיהו למדוס אפילו פשוטים מקבלים טומאה מדאורייתא וכו' חוץ מכלי מתכות דאפילו פשוטו מקבלין כל טומאה מדאורייתא.
124. רמב"ם בהקדמה לטהרות אות כד, שהמשקין אשר יקבלו הטומאה ויטמאו בעצמן הן ז' משקין לבד וכו' והן המים והחל והשמן והיין והדבש מדרגים לבד והחלב והדם ומה שזולת אלו מהמשקין כגון מיץ הרמונים והאגסים ומי הלימונים וכו' לא יקבלו טומאה בשום מים ואפילו מדברי סופרים.
125. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק ב הלכה ו, הרוחא ראייה אחת של וזב הרי הוא כבעל קרוי. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק א הלכה יב, ראייה ראשונה של זב אינה מטמאה במשא וכו' שאינו קרוי זב אלא אחר ראייה שנייה.
126. רמב"ם מצורע פרק טו פסוק יא, וטעם טומאת הזוב באיש מפני היותו חולה חולי כבד מן החללים הדביקים.
127. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק ו הלכה ג, אין הזב מטמא את המשכב עד שישא רזבו על המשכב או על המושב.
128. רמב"ם שם פרק ז הלכה א, וכל אחד מה' דרכים אלו הוא הנקרא מדרס ככל מקום.
129. רמב"ם שם פרק ז הלכה א, הזב מטמא את המשכב והמושב והמרכב בחמש דרכים, עומד יושב שוכב נחלה ונשען וכו' אפילו היה תחת האבן אם עמד אחר ממטמאי משכב על האבן וכו' הואיל ונתנשא על הכלי הוה מיים נטמא ונעשה אב טומאה.
130. רמב"ם שם פרק ז הלכה ה, זב שדרס על כלי שלא נעשה למשכב או למושב או למרכב אף על פי שהוא ראוי למשכב הואיל ולא נגע בו הרי זה טהור.
131. מלבי"ם כאן אות קכט, באיזה אופן מטמא אינו מבואר בכתוב והניח הדבר לרמב"ם המסורת וכו' ומקיש שטומאת

השכיבה והשיבה הם בענין אחד אם נשען גופו עליוס על ידי שעינה או עמידה, ותלית, שכיבה, ושיבה, כל שנסמך על חברי מטמאה.

132. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק ז הלכה ח, היה הכלי משמש לשיבה עם מלאכתו שעושה לה הרי זה מתטמא במדרס כגון חרדי וחחלוק והטלית. ועין במורה"י פסוק ד"ה"ת כל המשכב וכו', שכלי שנשתמש גם לשיבה וגם למלאכה אחרת נקרא משכב אם יכולים להשתמש בו לשתיה מלאכות בבת אחת.

133. חזון איש על מסכת כלים סימן כז ע"פ ה, וכל שמויחד לאחד מן המדרסות מיטמא בכלן כגון המיוחד למשכב בין ששכב עליו בין שישב בין שאמר בין שנשען טמא מדרס.

134. רמב"ם הלכות כלים פרק כה הלכה א, כל פשוטי כל עץ העשויין לשיבה או לשכיבה או לרכיבה מתטמאין במדרס כגון המטה והכסא וכיוצא בהן וכו'.

135. תפארת ישראל כלים פרק א ב"בועו אות א, וא"ת היאך אפשר לומר שכשעה שמתחבר לטומאה יהיה אב וכשפירש ממנה יהיה ראשון וכו' טומאת אב שהיה בו בתחלה להיכן הלכה כשפירש מהטומאה וכו' וי"ל הך טומאת אב שהיה בו בשעה שמתחבר לטומאה לאו טומאת עצמו היא רק טומאת הנבילה שנשאה דה"ל כאילו מחוברת בתנושא וכאילו הנוגע בתנושא נגע הנבילה עצמה.

136. רמב"ם הלכות טומאת משכב ומושב פרק ו הלכה ב, הנה למדת שכל טמא שאמר בו יכנס בגדיו הרי זה מטמא בגדים שיעע כהם כל זמן שלא פירש ממטמאיו ועושה אותן ראשון לטומאה כמוהו ומטמא שאר כלים כבגדים. אבל יש אומרים שכלים שהוא נוגע בהם אינם טמאים, רק בגדים שהוא לבוש בהם. עין רש"י י"ב דף ט ע"ב ד"ה הואיל ומטמא בגדים, תוס' שם ד"ה דהא היסט נבילה, ריטבי"א שם, עינים למשפט שם אות א, ותפארת ישראל מסכת כלים פרק א משנה ב ב"בועו אות א.

137. תורת כהנים כאן סוף משנה י, יכול יטמא אדם וכלי חרש ת"ל בגד בגד הוא מטמא ולא אדם וכלי חרש.

138. רמב"ם הלכות תרומה פרק ז הלכה ב, אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים. ובהלכות אבות הטומאות פרק אחד עשר הלכה ג, נמצא. טבול יום אסור בתרומה עד שיעריב שמשו ואם נגע בה פסלה.

139. רמב"ם הלכות מטמאי משכב ומושב פרק ט הלכה ג, אין המשכב או המרכב מטמא כלים או אוכלין ומשקין אלא בנגע בלבד וכו'. תורת כהנים כאן משנה א, והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב וטמא אין לו אלא בזמן שיושב עליו ונוגע בו, מנין לעשרה מושבות זה על גב זה ואפילו על גב אבן מטמא. ובמאורי שבת דף פב ע"ב, ד"ה הזב והדומה וכו' אע"פ שאין הזב נוגע בשום דבר המקבל טומאה שהרי האבן אינו מטמא בשיבתו שכלי אבנים אין מקבלין שום טומאה לעולם.

140. תורת כהנים כאן משנה ה, כבשר הזב וכו' ולא בשירים ולא בנומים ולא בטבעות.

141. רש"י שבת דף פב ע"ב, ד"ה אינה לאברים, אם נחתך אבר ממנה מטמא במשא ובהלכה משום תורת אבר מן החי אבל לא משום תורת אבר מן הנדה. ובחולין דף קכז ע"ב, רש"י ד"ה כחוט השנייה וכו' שהשער המתחבר הרי הוא כבשר וכו' ולא בקילקין.

142. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק א הלכה טו, כיחור וניעו ורירו ומי האף שלו הרי הן כחוקו לכל דבר.

143. נדה דף נו ע"א, אמר רבי יוחנן משום רשב"י דומיא דרוק, מה רוק מתנגל ויוצא נפירש רש"י מתאסף הריבה כאחד ואח"כ יוצא וחוזר ונבלע (וכשאינו מוצאו) אף כל מתנגל ויוצא וחוזר ונבלע. וברמב"ם שם, ושלש מהן סהרין ואלו הן זיעתו וליחה סרוחה היוצאים ממנו והריעי.

144. תפארת ישראל כלים פרק כג ב"בועו אות ג ד"ה ומרכב וכו', נולם אינן רק מסייעים לרכיבה ולפיכך משום שאין הכלים הללו עשויין לרכיבה ממש וי"ל דמהאי טעמא הקילה תורה בקבלת טומאתו כמו שהקילה תורה בכלי שאינם עשוי למושב דב"בועו עליו זה טהור לגמרי אבל הן מרמסייעים ע"פ לרכיבה חות דרגא בטומאתו. עין חזון איש מ"ט כלים סימן כז אות ח ואת ט.

145. כלים פרק כג משנה ב, אלו מטמאין משום מרכב וכו'.

146. מורה"י כאן, פירש סב"ג שיליא (והוא האוכף) שהיא עשויה מעור או מבגד מלא מוכין וכו', נפירוש תפוס של סרגל הוא העץ שלמני הסרגל ושל אחריו המחזיקין את הרכב מלהחלק למינו או לאחריו ונקרא מרכב ולא מושב מפני שאינן ראויים לשיבה אלא להסמך עליו בעת שהוא רוכב על הסרגל. רש"י מסכת עירובין דף כז ע"א, ד"ה תפוס דאוכף ארצויין בלע"ז. חזון איש מסכת כלים סימן כז אות ט, והאי ארצויין וראה דאינו מתחבר לאוכף ב"דן חיבור דאליכ הוא בכלל אוכף וכו'.

147. משנה אחרונה כלים פרק א משנה ג, ד"ה למעלה מהן מרכב וכו' וצ"ל כיון דתופס בה משום פחד הרכיבה הוא ובלא הרכיבה אינו תופס עליו ליה מרכב ולא דמי לאוכף שראוי לעולם למושב אפילו שלא ברכיבה אבל התופס עשוי רק לרכיבה.

148. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק ו הלכה ב, ומה בין משכב למרכב שהנוגע במשכב אם היה אדם ונגע בבגדים וכשאר

כלים עד שלא פירש ממטמאי חרי זה טמא ועשאן ראשון לטומאה והונע במרכב אינו מטמא בגדים ולא כלים אפילו בשעת מגעו.

149. משנה אחרונה שם באותו דיבור, התפוס שתופס בה בשעת רכיבה ושנען עליו כדי שלא יפול. ועיין במסכת זוים פרק ג' משנה ג' בטמא הפכה את החזיר וברעיב שם דמשמע שבאופן שהטמא נופל אם שישמע המשכב ומושכ, הוי כאילו נשען אפילו לא נשען ברוב גופו.

150. חזון איש מסכת כלים ס' כז אות ט ומיהו מצינו מרכב שאין בו השענת הגוף וכיו' ולפי זה למדנו מרכב להחמיר ולטמא בתפישת המרכב וכיו' ומשמע שהוא מטמא על ידי אחיזת חרוד בלא השענות כל הגוף.

151. עיין ברטיביא ערבין דף כז ע"א ד"ה ותו ליכא והאיכא מרכב וכיו' ואע"פ שהכוונה על הארצון ולישנא דקרא דנקט ירכב עליו ויחשב עליו ואע"פ שאין רכיבת האיש ולא ישיבת האשה על הארצון י"ל שאמר כן מפני שהרכיבה היא נסמך של ארצון.

152. רמב"ן ויקרא א' פסוק כז, בסוף ד"ה יטמא וכיו' והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע ככבוס הגברים מפני שדרך הנוגעים ליגע בידו נוחת אבל הנשוא אותם דרך משא שיכבד עליו ובגדיו יסיועו אותו ברוב פעמים.

153. רש"י חולין דף כ' ע"ב, ד"ה מלק עוף קדשים וכיו' ובטומאת משא נמי אינו טמא שלא זו.

154. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק א' הלכה ז', מטיט בכלל נושא הוא וכיו' כיון שהניד את הטומאה שבקצה חשני טמא משום נושא.

155. נדה דף מג ע"א, וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים והו' הטיטו של זה וכיו'. רש"י, ד"ה דכתיב וכל אשר יגע בו תזב וגו' והאי קרא לא לגעע איצטרך דחא כתיב והונעע בבשר הזב אלא זה הטיטו של זה.

156. מלבי"ם כאן אות קמ"א, כי מצאנו פעל געע שוא על העתקת הדבר ממקומו כמו כי געע בכף יד יעקב וכיו'.

157. ריטביא ערבין דף כז ע"א, סוף ד"ה אף אנו וכיו' כי טומאת היסט טומאת משא הוא אלא שהטיטו של זה משונה שהוא טמא נושא טהור וכיו' ולפיכך יחדו שם הטיטו אבל פעמים שאפילו משא דעלמא נקרא בלשון היסט וכיו' וכן פעמים שהטיטו של זה נקרא משא. נדה דף מג עמוד א', זהו הטיטו של זה שלא מצינו לו טומאה בכל התורה כולה. וברש"י ד"ה דכתיב וכל זכיו מלאן למדנו זכ שהטיטו את הטהור טמא שלא מצינו בכל התורה טומאה המסטות טהרה שתטמא אלא אם כן נשא הטהור את הטמא.

158. רמב"ם הלכות מקואות פרק א' הלכה ב', כל מקום שנאמר בתורה רחיצת בשר וכיבוס בגדים מן הטומאה אינו אלא טבילת כל הגוף במקוה, וזה שנאמר בזב וידיו לא שטף במים כלומר שיטבול כל גופו, והוא הדיון לשאר הטמאים שאם טבל כולו חוץ מראש אצבע הקטנה עדיון הוא בטומאתו.

159. רמב"ן כאן, ד"ה וידיו לא שטף וכיו' וענין הכתוב בעבור כי הגיעה בידים, אמר כי כאשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יחיד טמא, כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא רחץ במים.

160. נדה מג ע"א, ואפקיה רחמנא בלשון געיעה למימרא דתיסט וגעיעה כדיו מה חתם מאבראי אף חכא מאבראי. ועיין רש"י שם.

161. תורת כהנים כאן משנה א', ת"ל אשר יגע בו הזב ולהלן הוא אומר אשר תבגש בו מה בו האמור להלן מאוירו אף כאן מאוירו, מאחר שלמדנו שאין מטמא אותו אלא מאוירו מה ת"ל אשר יגע בו מגע שהוא ככולו הוי אומר זה הטיטו. כיאור החפץ חיים אות ב', מה ת"ל אשר יגע בו דמלשון זה משמע דע"י הגיעה נטמא ולא מחמת אוירו, דמאוירו דאי אפילו לא געע בו הזב כלל כ"א הושיט אצבעו באוירו נטמא תכלי. וכן פירש ספר גור אריה על רש"י כאן. וברש"י פסחים דף סז ע"ב ד"ה ומטמאין כלי חרס בתיסט וכיו', מאחר שלמדנו שטמא אותו מאוירו מה ת"ל אשר יגע בו. פירוש ומה חלק בו ומה חוסף בו בכלי חרס בטומאת הזב מנשאר טומאות. במגע שהוא ככולו הוי אומר זה הטיטו. ועיין במשנת רבי אהרן טהרות סימן כט בענין שיתת הרמב"ם.

162. רמב"ם הלכות משכב ומושב פרק ח' הלכה ב', כיצד, היתה קורה מוטלת על ראש הגדר ואדם טהור או כלים אפילו כלי חרס על קנתה, והניד הזב את הקצה השני, הואיל ונתגדרו מחמת הזב, הרי זה כמו שנעע בהם וטמאין ונעשת ראשון לטומאה דין תורה.

163. ערוך חשלתו העתיד טהרות סימן קטו סעיף ד', ויראה לי דתרווייהו צריכי דרשה דגמרא להיטת האדם ודרשה דתורת כהנים להיטת כלים דלא הוח' ילפינו זה מזה דכמה חילוקי דינים כניהם.

164. רמב"ם הלכות כלים פרק ו' הלכה א', כל כלי שנטמא ונשבר אחר שנטמא ונפסדה צורתו ותשמישו טהור בשבירתו. ושם פרק א' הלכה ב', כל זמן שהכלי יכול לעשות מעין מלאכתו עדיין הוא כלי וחשוב כלי שלם, כיצד וכיו'. ושם פרק ט' הלכה א', משיקב מכניס במשקין.

165. וכן תרגם אונקלוס יצטבע וברש"י ויקרא יג' נח, כל כבוסו בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבג.

166. ריב"ש על התורה כאן, וכל כלי שיטף, טובל, ותוא הדין לכלי מתכות מדכתיב וכל

167. רמב"ם הלכות כלים פרק יא הלכה א, כמח שיטור השבר שישבר בלי מתנת ולא יקבל טומאה או נהר מטומאתו הכל לפי מה שהוא.

168. רמב"ם הלכות מקואות פרק א הלכה ה, חוב אין לו טהרה אלא במעיין שהרי נאמר בו במים חיים אבל חובת ושאר הטמאים כיו אדם בין כלים טובלין אף במקוה.

169. מלבי"ם אות קל"ח, ד"ח וכל אשר יפול מנבלתם וכו' ושם נבלה מעיין כמישת האבר ונבולו וחסרונו ולא בא בתנין רק על הכשר שהוא מתנבל על ידי תמות לא על העצמות ושיניים ושאר חלקים שאין מתנבלים ומאסים.

170. רש"י פסוק לט

171. רמב"ן כאן, וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי כעת הערב יתהר אם רחץ בשרו במים.

172. רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאות פ"א הלכה א, אדם שנגע בנבילה וטמא וחרי תוא ראשון לטומאה ואם נגע בכלים אפילו בשעת נגיעה בנבילה הרי הן טהורין וכו' אבל הנושא את הנבילה מטמא כלים בשעת נשיאתו.

173. שנות אליהו כלאים פרק ח משנה ו, ד"ח כלב מין חיה וכו' הכלל מה שגדל ביישוב והו מין בהמה ומה שגדל ביער הוא מין חיה.

174. משן חכמה, ד"ח כל הנוגע בהם יטמא וכו' ופשטיה דקרא לכל הבהמה אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת מיירי בנבלת בהמה טמאה וקרא וכל הולך על כפיו מיירי בחיה טמאה וקרא דוכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה מיירי בנבלת בהמה טהורה וכמו שפרשו הפשטנים. חולין דף ע"ב, נבלת חיה טהורה לא למדנו, מנין, גם לי כל הולך על כפיו בכל החיה החולקת וכו'.

175. העמק דבר כאן, אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת וגוה איננה מעלה, פירש או גוה.

176. גור אריה ד"ח כתרומתו סד"קא וכו' גבי נמל כתיב איננה מפרס ולשון זה שם התואר לבהמה וכו' ורצה לומר שאינה מתוארת בשם פרסה שאיננה שיש לה סדוק פרסות איתה מתוארת בשם מפרסת פרסה כי התואר בה כאשר יש בו התואר לגמרי וכו'. ועיין עוד בחומש הגאון רש"י תירש ז"ל.

177. שערי אהרן פסוק ג, ד"ח ורש"י פירש וכו' ביאר דבריו דלפי דבריו מה שכתב פרסה אינו שם מיוחד על הצפורן המכסה בעין מנעל אלא משמעותו כף הרגל תדורך בו על הארץ וכו' ע"ש.

178. תורת כהנים כאן, כל הנוגע בהם יטמא לחביא את הבהמה טמאה שלא תהיה שחיטתה מטהרתה.

179. מלבי"ם אות קב, כל הנוגע בהם יטמא, זה מיוחד לגמרי שכבר אמר הנוגע בנבלתם יטמא.

180. תורת כהנים כאן (לפי גרסת הגר"א), חולך על כפיו זה הקוף, וכל הולך להביא את הקפוד וכו', וחיה זו חיה טהורה, חיה טמאה מנין תלמוד לומר החולקת על ארבע, כל חיה להביא את הפיל. ונעיון חולין דף ע"ב, אמר רבי יוחנן נטוה לו לבן עזאי למדנו נבלת בהמה טהורה שמתמאה ונבלת בהמה טמאה שמתמאה, נבלת חיה טמאה שמתמאה, נבלת חיה טהורה לא למדנו מנין וכו'.

181. ערוך השלחן העתיד טהרות סי קלא סעיף ג, דוראי בכל מין יש כמה מינים והרי העכבר יש עכברא דדברא ועכברא דמתא וכו' ובדוראי בכל מין כן הוא. וברש"י ע"ד דף סח ע"ב, ד"ח עכבר דדברא אשקוריל בלע"ז.

182. רבינו בחיי פסוק מג, ודבר ידוע כי עכבר שני. מניין אחד ביבשה ואחד בים וכן בשאר השרצים שלא ידענו. ועיין בחומש הרש"י תירש ז"ל, בענין עכבר.

183. חולין דף קכ"ז ע"ב, רבי אומר שרץ מה שרץ בשר גדיים ועצמות וכו'.

184. רמב"ן כאן, וכל אשר יפול עליו מהם במותם וכו' הקרוב אלו בזה כי מהם במותם ירמוז לכל הנוכרים למעלה בהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכור טומאת הכלים והגנבים בשרצים ביוחד והיא נוהגת גם בנבלות.

185. תורת כהנים כאן, וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא במי הוא מדבר וכו' הא אינו מדבר אלא בעבר מן החי. ובמלבי"ם אות קטו, מה שכתוב במותם לא קאי על מיתת השרץ רק על מיתת האבר.

186. רמב"ם הלכות שאר אבות הטומאה פרק ב הלכה ג, והאירוס אין להן שיטור וכו' והוא שחיות האבר כבריתו בשר וגדין ועצמות. תורת כהנים פרק ו הלכה ו, העליונים באבר מן החי והתחתונים באבר מן המת. ושם ברבינו הלל ד"ח והתחתונים באבר מן המת, דמטמא במגע ובמשא והאי דתני באבר מן המת אע"ל דלית ליה כוח בשר.

187. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה יב, חשק הוא חוטי שיער הגרלון משלשלת או הארוגין כבגדים אחד חששו מן תעוים או מצמר נמלים או מנוב הסוס והפרה וכיוצא בהן. ויש לו בית קבול כמוכא ברמב"ם שם הלכה י, מה שק שיש לו

בית קבול אף כל שיש לו בית קבול.

188. תגינת דף כו עייב, מח שק מיטלטל מלא וריקס אף כל מיטלטל מלא וריקס. רמב"ם שם.

189. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה ו, כלי עץ וכלי עור וכלי עצם מקבלהו כגון העריבה והחמת וכיוצא בהן מקבלין טומאה מדברי תורה אבל משויתתו כגון הלוחות והכסא והשרד שאוכלין עליו וכיוצא בהן אינן מקבלין טומאה אלא מדברי סופרים וכו'.

190. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה י, אבל במדרש הוב וחביריו מתטמאין מן התורה.

191. תגינת דף כו עייב, וכל כלי עץ העשוי לנחת לא מטמא מאי טעמא דומיא דשק בעינן מח שק מיטלטל מלא וריקס אף כל מיטלטל מלא וריקס. וברש"י שם ד"ה מח שק וכו' וצא כלי עץ המחזיק מי סאה בלח שהן כוויים ביבש אע"פ שמיטלטל ריקן אינו מיטלטל מלא שאם יטלטלו מלא ישבר.

192. משנה אחרונה כלים פרק ב משנה א, ד"ה ודע וכו' אלמא בגד שלם פשיטא דמקבל טומאה אע"פ דסתמא אינו עשוי לקבלת וכו' וצ"ל דתא דאיתקש בגד לשק לא איצטריך אלא למטלית מן הבגד אבל בגד שלם חשוב יותר שעשוי ללבושה אפילו בלא קבול טמא מפני חשיבותו וכו' וכל שעשוי לצורך אדם ללבוש ולהתטאות בו חשוב יותר מכלי קבול וטמא משום חשיבותו.

193. רש"י ב"ב בתרא דף סו ע"א, ד"ה ועוד אפילו וכו' דבדף של מתכת מיירי דטומאתו מן התורה ובשלמא עץ איתקש לשק וכו' אבל כלי מתכת בפרשת מדין הוא דתניב אן את הזהב וכו' ולא איתקש לשק.

194. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה ט, אפילו תיבה או מגדל וכיוצא בהן של מתכות שהן מקבלין ארבעים סאה בלח או יתר מקבלין טומאה. כסף משנה שם, וטעמא משום דכלי מתכות לא איתקש לשק.

195. ר"ע מסכת כלים פרק ב משנה א, ד"ה כלי עץ וכו' דהיינו כלו עצם, ואיתקש לכלי עור וכלי עץ, ובפרשת שמיני איתקש כלי עור וכלי עץ לשק וכו' הלכך פשוטתו כהורגים.

196. תורת כהנים כאן, או יכול שאני מרבה את חפ"י כלים ת"ל בהם פרט לחפ"י כלים. ובביאור מתחפץ חיים חפ"י כלים כסוי כלים. ובמלבי"ם אות קכ"א, ומ"ש מלת בהם מדייק רק שנועה המלאכה בחכלי עצמו לא חפ"י כלים שחלמאכה נעשית בחכלי וחס רק מכסים החכלי שנעשה בו מלאכה.

197. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק י הלכה א, כל המתטמא כאב מאבות הטומאות בין אדם בין כלים הרי הוא ראשון לטומאה כמו שביארנו עד שיטבול, טבל הרי הוא כשני לטומאה עד שיעריב שמשו.

198. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה יג, כל כלי העשוי מהעפר מן העפרות ואח"כ שורפין אותו בכבשן הרי זה כלי חרס. והתקדמת יבשק דעת למשניות סדר סחורות סי' מו, כלי ארמה [והוא כלי חרס ממש שלא נשרף] עדיין בכבשן וכו' אינו מקבל טומאה בשום טומאה שבעולם.

199. רמב"ם הלכות כלים פרק י הלכה ב, וכשם שמתטמא מאוירו כך מטמא אוכלין ומשקין מאוירו, כיצד כלי חרס שנטמא ונכנסו אוכלין ומשקין לאוירו אף על פי שלא נגעו בו הרי אלו טמאין שנאמר כל אשר בתוכו יטמא.

200. פרד"ס יוסף על התורה כאן, ד"ה כלי חרס, הג"ח"ק מקאצק ז"ל אמר כ"ח מטמא רק מתוכו, כי טומאת הוא על כלי חשוב, ולא על פשוטי כלי עץ, וכלי חרס אינן לו חשיבות רק מה שיש לו תוך וטבל להשתמש בו, ומטמא רק מתוכו וכו' דבלי תוך אינו כלום, אבל כלי מתכות היז קודם קצת חשיבות אף בלי תוך ומטמא מגבו. ובספר טעמא דקרא מהרב חיים קניבסקי שליט"א פרשת שמיני, ד"ה טהור בכלי חרס וכו', ז"ל טעם למה כ"ח טמא מאוירו ולא מגבו ובשאר כלים להיפך וכו' והענין דשאר כלים יש להם חשיבות מצד החומר שלהן ולכן הכלי טמא וכו' אבל כלי חרס אינן לו שום חשיבות מצד עצמו שהוא עפר ורק מצד התוך שלו שהוא משמש ולכן רק תוכו טמא.

201. בכורות דף לח ע"א, מח כלי חרס נטמא תוכו ונטמא גבו לא נטמא תוכו ולא נטמא גבו. רמב"ם הלכות כלים פרק יג הלכה ד, נגעו אוכלין או משקין באוירי כלי חרס הטמא, הרי אלו טמאין. ועיין ערוך השלחן העתיד סי' רז סעיף יב רז"ל, ולדעת רש"י אין שום טומאה בכלי חרס מגבו מן התורה.

202. ספר טעמא דקרא פרשת שמיני כאן, ד"ה טהור בכלי חרס וכו' ולכן ל"ש טהרה במקוה שהרי אין טמא אלא תוכו [ומה שמוציא טומאה מגבו הוא כמו יד] ואי"א להטביל תוכו ורק נתיצה שמבטל התוך מטהרתו.

203. תורת כהנים כאן, יכול אף הכלים מטמאים באויר כלי חרס ת"ל האוכל אוכלים מיטמאים באויר כלי חרס ואין כלים מיטמאין באויר כלי חרס.

204. תורת כהנים כאן, יכול כל אוכל, ת"ל אשר יאכל, פרט לאוכל סרוח.

205. חולין דף ק"ה ע"א, אמר ר"ה בריה דרב יחושע פירות שלא תוכשרו כנתור שלא נגמרו. רש"י כאן מסוק ל, מי שרוצה לתת טעם וכו' לא חזיקת הקביית טומאה למינוי אוכלים ומשקין עד שתתקנם לצורך מאכל ונתינת מים היא תחלת תיקונם ועיקר חשיבותם לצורך אכילה. ובחנן מצות קט, לפי שהתורה לא תחשוב שום דבר לחיות ראוי לדיוו שבו עד

שעת גמר מלאכתו וכי ולמי שדרך בני אדם בקצת פירות וירקות להדיחן מעפרן טרם שיאכלו אותן היה הענין לאמר על כולן דרך כלל שלא יהיו נקראין אוכל עד שיוכשרו במים. עיין ברש"י פסוק לו, שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל.

206. תוספתא שבת פרק ט הלכה ד, מנין לדם שהוא משקה שאמר ודם חללים ישתה, מניין ליון שהוא משקה, שאמר ודם ענב תשתה חמר, מנין לדבש שהוא משקה שאמר ויניקתו דבש מסלע וכי מנין לשמן וכי.

207. רמב"ם הלכות טומאות אוכלין פרק ב הלכה ח, אוכלין שהוכשרו כשתן מחוברין לקרקע או שהוכשרו במים המחבורים שבקרקע אינו הכשר עד שיוכשרו אחר שנקשרו במים התלושין מן הקרקע.

208. תוספות פסחים דף טו ע"א, ד"ה חד בתלושין חד במחוברין וכי פי ריב"א דבשעת חיבורן נדבקו באוכל והעלת האוכל מן המים. עיין ערוך השלחן השני: טהרות סימן קטז סעיף ה.

209. העמק דבר, ד"ה וכל אשר ימול מנבלתם עליו על כרחו קאי על כלי חרס וכי ואם כן קשה הרי נעיון דוקא תוכו ולא עליו משום חכי פירש הכתוב תנור וכירים יש להם תוך למעלה ממקום התשמיש שעשוי להוציא עשן ומיקרי עליו ומכל מקום הרי זה בכלל תוכו, ושם בתוספות, ומיקרי עליו והיינו מן השפת ולפנים כדתנן כלים פ"ה מ"ז (נצי"ט). ועיין באזניים לתורה מה שכתב בזה.

210. רע"ב כלים פרק ה משנה א, ד"ה תנור וכי סתם תנור עשוי כמין קדרה גדולה שאין לה שוליים ומחברים אותו בטיט עיני קרקע ורצפת הקרקע הוא תחתיתו של תנור. רש"י שבת דף לח ע"ב, ד"ה תנור מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירח.

211. רש"י שבת דף ק"ו ע"ב, ד"ה מרדח כלי שרודין בו הפת ומפרידן אותו מכותל התנור שנדבק בו. ובחומר בקודש (הקדמת התפארת ישראל לקדשים) פרק ב אות מב, מדגאפין על רצפת התנור כלי כלי. ועיין רש"י שבת דף ק"ח ע"א ד"ה מעומד.

212. כלים פרק ה משנה א, תנור וכי משיטקו כדי לאפות בו. ושם משנה ב, כירח וכי משיטקוה כדי לבשל עליה.

213. שבת דף לח ע"ב, כירה מקום שפיתת שתי קדרות אמר אביי וכי כירה שנחלקה לאורכה טהורה לרחבה טמאה. ופירש רש"י, ד"ה נחלקה לרחבה נמצאו שתי השפיות קיימות זו לכדת וזו לכדת.

214. גור אריה כאן, ד"ה כלים המטלטלים, פרש"י מטלטלים דאי מחובר לקרקע הוי בקרקע ואינו מקבל טומאה, כך דעת רש"י.

215. שבת דף קכ"ה ע"א, דסקלא דעתן אמיא כיון דחבריה בארשא כגופא דארעא דמי קמ"ל.

216. שערי אהרן, בשם השם עולם כאן, ד"ה ואייכ משייך רש"י כאן וכי כוונתו שאינם בנויים על הקרקע בקביעות כמו התנורים שלנו. רש"י מסכת שבת דף קכ"ה ע"א, ד"ה הווא לאידך גיסא וכי דלא תימא כל התנורים העשויים כהלכתן ומחברים לארץ הרי תו כשאר בתים וכקרקע דמי הוואיל וחברן ולא לקבל טומאה. ועיין בפירוש רש"י הירש ז"ל על התורה, כאן.

217. רמב"ם הלכות כלים פרק א הלכה יג, והתנור והכיריים והכופס וכיוצא בהן משאר הכניניות שאופין בהן או מבשלין בהן הכל מקבלין טומאה דין תורה. רמב"ם פירוש המשנה כלים פרק ה משנה א, אם היה זה התנור של מתכת בנוי על הארץ לא יטמא כלל לפי שתכלים הבנויים בארץ טהורים וזאת תנור וכירים אשר בארם הפסוק, אולם מחוץ מזה הנה חשש אצלנו כל המחובר לקרקע הרי הוא קרקע.

218. טעמא דקרא פרשת שמע, ד"ה טהר בכלי חרס וכי וגם מציינו שבכלי חרס גם מחובר לקרקע טמא כגון תנור כמו שכתוב בשבת קכ"ה א, ולא מציינו כן בשאר כלים וכי והענין דשאר כלים יש להם חשיבות מצד החומר שלהן ולכן הכלי טמא אבל כמשמש עם הקרקע אם גם הקרקע חלק מחכלי וקרקע א"א לטמא דהוא קרקע עולם ולכן גם הכלי הטהור שהוא לבד אין ראוי אבל כלי חרס אין לו שום חשיבות מצד עצמו שהוא עפר ורק מצד חותך שלו וכי ולכן גם מחובר לקרקע טמא שהרי החתך לבד איש אצלו מחובר לקרקע.

219. רע"ב כלים פרק ה משנה א, ד"ה תנור וכי ואע"פ שמעצמו אין לה בית קיבול אף על פי כן טמא דנתוכו תלה רחמנה וחרי יש לו תוך.

220. מלכיים אות קלט, ד"ה תנור וכירים וגויי פעל שבר הונח על דבר התלוש שושבר לשנים וכי וכן במה שכתוב גבי שרץ על כלי חרס וזאתו תשבורו היינו בענין שנתהר מסומאיתו כנייל משא"כ אם שובר כל הכלי לחלקים רקים ישמש בלשון נופץ וכי אבל לשון נותץ לא בא על דבר התלוש רק על דבר המחובר לקרקע וכי ולכן לא אמר מה ישבר כמו שכתוב בכלי חרס כי התנור עריך להיות מחובר.

221. אבן עזרא, ויתיה מקוה מים סמוך אל בור. ועיין בשערי אהרן שהאריך בזה מאד וכתב בשם השם עולם שלשית הסוכרים ששאובין פסולים מדאורייתא (ומהם תרשביים, רבינו וס, הרשבי"א, הראב"ד, והרמב"ן) מקוה מים סמוך אל מלת בור, דחיינו שנקוה המים מאלהים ממטר חשמים.

222. תורת בהים פרק י פירשתא ט הלכה א, אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשת מקוה

בתחילת הזה טהור ת"ל מעין מה מעין כרדי שמים אף מקוה כרדי שמים.

223. אבן עזרא שם.

224. רמב"ן כאן, ד"ה זרע זרע וכו' שם אמרו שאין האוכל מטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן תשריים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר, כך מפורש בתורת כהנים. ועי' חולין דף לו סוף ע"א.

225. דניאל פרק א פסוק יב, רשי"י ד"ה מן הזרועים, מין קטניות.

226. מסכת עוקצין פרק א משנת א, שומר אף על פי שאינו יד מילטא ומטמא ומצטרף. חולין דף ק"ז ע"ב, על על זרע זרע כדרך שבני אדם מוציאים לזרעם חטה בקליפתה ושעורה בקליפתה. וברשי"י שם, ד"ה קליפת הוא שומר לאוכל והיא קליפת החימונה החופה אותה בעודה שכולת אבל תנוורת כשכותשין במכתשת אוכל גמור הוא וכו' וכן עדשין אותה קליפה שחנעשה חבית לתוכה שאין מקפידין עלה בשעת זרימה אלא בשעת אכילה ומשום הכי נקט אשר יזרע.

227. חולין דף ק"ז ע"ב, כדרך שבני אדם מוציאים לזרעם. עיין פירוש שהיית של הרב שמשון רמאל הירש זצ"ל כאן.

228. תורת כהנים כאן, מנין לזרעים טמאים שזרען טהור ת"ל אשר יזרע טהור.

229. פסחים דף יד ע"א, טמא הוא הוא טמא ואין עושה כיצא בו טמא.

230. חולין דף ק"ח ע"א, דיות היכא כתיבי דכתיב וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם לכם לכל שבצרכיכם לרבות את תירות וכו'.

231. רמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק א הלכה ג, אחד בהמה וחיה בין המתוירין באכילת בין האסורין אם מתו כולן בשרץ מטמא בכזית ושחיטת בהמה טהורה וחיה טהורה מטהרתו ככל מקום.

232. רמב"ם שם פרק ג הלכה ג, אבל אבר מן החי הפורש מהן מטמא כנבלת.

233. רמב"ם שם פרק א הלכה ג, בהמה טמאה וחיה טמאה אין השחיטה מועלת בה.

234. רמב"ם שם הלכה ה, חלב בהמה טהורה שמתה טהור וכו' אבל בהמה טמאה והחיה בין טהורה בין טמאה אחד בשרץ ואחד חלב לטומאה ומטמא אדם וכלים בכזית כבשר הנבילה.

235. חולין דף ט"א ע"א, טומאה בלועה מגול דכתיב והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו מי לא עסקין דאכל סמוך לשקיעת החרס וקאמר רחמנא טהור.

236. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק א הלכה י, טומאת אהל אינה בשאר טומאות אלא במת בלבד. ספרי כאן הלכה יד, בא הכתוב ולימד על המת טומאה חדשה שמתמא באהל ועמק הנצי"ב על הספרי, ד"ה טומאה חדשה שלא מצינו דוגמתה בכל הטמאים, ומח שמצורע מטמא בבית אינו דומה לטומאת אוהל.

237. ערוך השלחן העניד טהרות סי' ג סעיף ב, טומאת אהל הוא בני דרכים, או שהוא מאהיל על הטומאה או שהטומאה מאהלת עליו או שאיזה דבר מאהיל על שניהם על הטומאה ועל האדם.

238. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק יב הלכה א, הנה למדת שכשם שהאהל מטמא כל שתחתיו מציל כל שחוצה לו ורוצץ בין הטומאה ובין כלים שעל גביו וכו', במה דברים אמורים כשלא היה האהל אדם או כלים. ובענין יוצאים מן הכלל הזה עיין רמב"ם שם פרק א הלכה א, ובערוך השלחן העניד טהרות סי' יד סעיף ד.

239. ספרי כאן, כל תבא אל האהל, זה הבא מקצו, וכל אשר באהל, זה הבא כולו.

240. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק כ הלכה ו, כל הנלווין בקרקעות של בית הרי הן טמאין ואין נצלין שקרקע האהל כמוהו עד התהום. ובספרי כאן, ומה ת"ל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל לעשות קרקעו של בית עד התהום כמוהו.

241. תוספות וי"ט אהלות פרק ג משנת ד, ד"ה אין בו פתח טמא וכו' לא שהקרקע עצמת טמא עד התהום דמה טומאת שי"ך בקרקע עולם אלא לרבות הטמון בתוך הקרקע עד התהום.

242. רמב"ם הלכות פרה ארומה פרק א הלכה א.

243. מלכיים כאן, ד"ה צמיד פתיל, רשי"י ו"ל פירש אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור, פתיל לשון מחובר, וכן בתרגום אונקלוס דלית מגופת שי"ע מקף עלוהי, ובתרגום יונתן וכו' מפרש צמיד היינו המגופת וכו' ופתיל הוא התניתות בגד או חוטין הקושרין את המגופת אל הכלי בהיקף סביב וכו' ר"ל מגופת הנקשרת סביב.

244. כלים פרק י משנת ב, אין מקיפים לא בבעץ ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד. ועיין ברע"ב.

245. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק כ הלכה ח, במה מקיפין בסיד ובחרסית וכו' ובכל דבר המתמרר.

246. ערובין דף קד ע"ב, תא כלי חרס שאינו נעשה אב הטומאה. וברשיי שם, ד"ה לא וכו' דלמדרס לא חזי משום דנשבר וכו' ושיי מגע נמי לא חזי אב הטומאה דכתיב לעיל מהחורא קרא וחטאו ביום השלישי נגוי וכל אשר יגע בו הטמא וכו' כל חיאי דקרינן ביה וחטאו דיש לו טהרה בטבילה קרינן ביה והנפש הנוגעת מטמא.

247. נזיר דף נג ע"ב, על פני חשדה זה המאחיל על פני המת. וברשיי שם, ד"ה דתניא בוי על פני חשדה זה המאחיל על פני חמת המוטל בשדה מדלא כתיב יגע במת בשדה. פרוש הראי"ש שם, ד"ה על פני חשדה זה המאחיל על פני המת דמשמע מגע שהוא באויר על פני חשדה וחיינו אהל.

248. רשיי ערובין דף טו ע"א במתני, ד"ה ומטמא משום גולל אם עשאו גולל לקבר מטמא לעולם באהל כמת עצמו ואפילו נטל משם דתניא בפי בהמה המקשה כל אשר יגע על פני חשדה לרבות גולל ודופק.

249. תוספות תרבות דף ר ע"ב, ד"ה עד שיסתם הגולל, בכמה מקומות פ"י רשיי ונולל חזי כיוסוי ארון ודופק היינו קרשים שבצדי הארון וכו' ואמר הרב דוד מנציבורק כי לרשיי דרש לרבות גולל ודופק שפירש דלא מרבינן מעל פני חשדה דמטמא אלא כשפירש אבל בעוד דחזא טמון בטל אגב קרקע.

250. תרגום אונקלוס דברים פרק כא פסוק א, כי ימצא חלל, ותרגומו ארו ישתכח קטילה.

251. נזיר דף נג ע"ב, חרב הרי זה חלל.

252. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ה הלכה ג, כלים שנטמאו במת בין במגע בין באהל הרי חן לנוגע בהן כוונע במת עצמו, מה חמת מטמא הנוגע בין אדם בין כלים טומאת שבעת, אף כלים שנטמאו במת חם והכלים או האדם שיגע בהן מטמאין טומאת שבעת שטמא בחלל חרב או במת, מפי השמועה למדו שהחרב כמת, והוא הדין לשאר כלים בין כלי מתכות בין כלי שטף ובדמים.

253. רשיי חולין דף ג ע"א, ד"ה חרב הרי הוא כחלל וכו' אם נגע בהם מתכות. תוספות נזיר דף נג ע"ב, ד"ה חרב הרי הוא כחלל דכלי מתכות הנוגעים במת נעשים אבי אבות הטומאה. תוספות נזיר דף נג ע"ב, ד"ה תיש וכו' אלא דוקא בכלי מתכות דאמר רחמנא חרב כחלל משכחת להן כמו שמפורש אבל כלי שטף אינו כחלל.

254. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ה הלכה ד, כלים הנוגעים במת (שהכלים אבי אבות הטומאה) וכלים בכלים (אב הטומאה) שנים סמאים טומאת שבעת אבל השלישי בין אדם בין כלים טמא טומאת ערב (ראשון לטומאה). ושם הלכה ב, אבל אדם שנגע באדם שנטמא במת וכו' הרי זה השני טמא טומאת ערב (ראשון לטומאה).

255. שרן השלחן העתיד סימן יב סעיף טו, (וז"ל) אבל דעת רשיי ותוס' בשבת (נדף קא ע"ב) דחרב הרי הוא כחלל גם לענין אהל מת עצמו וכו'. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ה הלכה יג, בגדים הנוגעים במת אף על פי שהן כמת לטמא אחרים שנגעו בו טומאת שבעת אינו כמת לטמא באהל ובמשא. ועיין בתוס' נזיר דף נד ע"ב, ד"ה תיש וכו' וכו' וכו' ושלח לו רבינו חיים הכהן איהו בית אשר וכו' וכו' ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת או שום מסמר.

256. נזיר דף נג ע"ב, בחלל זה אבר מן החי. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ג, אבר שנחתך מן האדם החי הרי הוא כמת שלם. ר"ע"ב אהלות פרק ב משנה א, ד"ה אבר מן המת ואבר מן החי, דכתיב בחלל חרב או במת, אבר שהבדילנו וחרב מן החי הרי הוא כמת.

257. נזיר שם, או במת זה אבר הנחלל מן המת. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ב הלכה א, וכן כוית מבשר המת בין לח בין יבש כחרש. מטמא כמת שלם. ושם הלכה ז, ובין אבר מן החי בין אבר מן המת אין לתן שיעור.

258. שם הלכה ח, עצמות חמת שאין עליהם כשר אם נכרת בהם צורת עצמות הרי אלו מטמאין במגע ובמשא ובהל כמת שלם שאין קורא בהם עצם אדם, ואלו הן העצמות שהן מטמאין כמת השדה והגלגלת ורוב בניינו ורוב בניינו. ושם הלכה ט, עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל.

259. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק ו הלכה ח, ואם בנה נפש על גבה הרי זו לקבר שתום ומטמא מכל סביביו.

260. הקדמת תפארת ישראל לפרק ד ממסכת אהלות, הנקרא קרית ארבע, סימן ג סעיף ד, אין דין קבר שתום רק בשש בנין כולל מהקרקע ממעל לקבר.

261. שם סעיף א, ואין לחלול הזה פתח טפח על טפח.

262. שם, אם יש במקום הטומאה שטמונה אויר חלול טפח על טפח למעלה מהטומאה וכו'.

263. שם, וחו קבר שתום שטמא מדאורייתא כל סביביו דהיינו למעלה עד לרקיע כל כנגד תבנין וכן למטה כנגדו עד חתום וכזה אפילו נגד הריקן שבקבר.

263. שבת דף כו ע"ב, אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשטן מנלן וכדאמר ר"א גמר אהל אהל ממשכן וכו'. ובתוס' שם ד"ה ואין מטמא וכו', תא איירי בדבר הקבוע שחיברו לקרקע וכו' ואין מחובר. וברשיי שם ד"ה אינו מטמא טומאת

- אחלים וכו', ואין צריך להטיל האהל עצמו. פי הראי"ש כלים פ' כז משנה א, דמשכן ילפינן דדוקא צמר ומשתים ועור מטמא באהל. רמב"ם הלכות טומאת מת פ"ה הלכה יב, בדי"א נשתיה האהל בגד או שק או כלי עץ וכלומר פשתן, כסף משנה) או עור. ועיין שם במשנה למלך.
264. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק ג הלכה א, וכיצד היא טומאתה, אינה מטמאה לא במגע ולא במשא ולא כשהיא בתוך הפה אלא בתוך בית הבליעה.
265. רמב"ם שם, כיצד תבולע כזית מנבלת העוף הטהור ונגע ככלים בשעת בליעתו טמאים ונעשו ראשון לטומאה.
266. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק ג הלכה ב, אין נבלת העוף הטהור צריכה מחשבה לטמא טומאה זו תחמורה אלא כיון שבלעה ממנה כזית מכל מקום הרי זו מטמאה בבית הבליעה, חישב עליה לאכילה הרי זו מטמאה טומאת אוכלין והרי היא כאוכל ראשון לטומאה אע"פ שלא נגע בה טומאה אחרת ואינה צריכה הכשר.
267. רמב"ם הלכות טומאת מת פרק א הלכה יג, בכל הטומאות כולן אין העכו"ם ולא הנחמה מתטמאין בהן.
268. רמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק ג הלכה יד, נבלת העוף הטמא טהורה ואינה מטמאה בבית הבליעה. ועיין כסף משנה שם.
269. רשי"י ערכין דף ה ע"א, ד"ח פתח, תחילת נדות, שות דין נדה דאורייתא, ראתה תימם מונת ששה והוא, ראתה שנים מונת ומשה והן, ואפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב טובלת.
270. יבקש דעת והקדמה לסדר טהורות) סימן ע, אולם כשפסקה לראות דם ביום ה' קודם שקיעת החמה או טובלת בלילה שלאחריו או ביום שלאחריו וכו' ואז מותרת לבעלה מיד, אבל עדיין היא טובלת יום ואסור ליגע בתרומתה עד שיחזיק לה הערב שמש למחר.
271. רשי"י שם, ומימם שביעי ואילך חייבין ימי זיבה אחד עשר יום.
272. רשי"י שם, שאם ראתה בהן יום אחד או שנים שומרת יום כנגד יום וטובלת.
273. מגילה פרק ב משנה ד.
274. רשי"י ערכין שם, ואם ראתה בהם ג' רצופין היא זבה גמורה וטעונה ספירת ז' נקיים וקרבה.
275. רשי"י שם, ואם משכו ימי זיבה חדש או שנה אינה חוזרת לתחילת נדות עד שתשב שבעה נקיים, משכה ז' נקיים והארתה היא תחלת נדה ומנוח ששה והוא, חוזרת לעניינה ככל המפורש למעלה, ואם לא ראתה באותן ימי זיבה רצופין אינה זבה, וכונתה אחר כך, בין ראתה סמוך בין שהרחיקת ראייתה היא תחילת נדות.
276. רמב"ם הלכות נדה (בספר חינושי הרמב"ם) סוף מסכת נדה) פרק א טע"ז, אין יום אחד עשר עצמו צריך שימור מן התורה אלא אם ראתה בו טובלת בלילה וטהורה שהרי יום י"ב מימי נדות ואינו מצטרף לזיבה.
277. יבקש דעת והקדמה לסדר טהורות) סימן ע באמצע דיבורו על ענין זבה קטנה, אבל לערב לאחר יום הטהור שטובלת בו מותרת לבעלה ולתרומה ג"כ, דמטבולת ביום כבר היה לה הערב שמש.
278. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק א הלכה א, ארבעה הן הנקראין מחוסרי כפרה, חזנה וכו' שכל אחד מהן אע"פ שטחר מטומאתו וטבל והעריב שמשו עדיין הוא חסר ולא גמרת טהרתו כדי לאכול בקדושים עד שיביא קרבנו וקודם שיביא כפרתו אסור הוא לאכול בקדושים.
279. רמב"ם הלכות מטמאי משכב ומושב פרק א הלכה א, הזב והזבה והנדה וחיוולת כל אחד מארבעתן אב מאבות הטומאות, מטמאין כלים במגע ומטמא אדם במגע ובמשא. שם הלכה טו, אחד זב ואחר נדה וחיוולת זיבה כל אחד מהן דקו ומימי רגליו אב הטומאה כזב.
280. שם הלכה א, ומטמא משכב ומושב.
281. שם פרק ג הלכה א, בוועל נדה כנדה שהוא אב מאבות הטומאה של תורה, ושם הלכה ב, ומשכב בוועל נדה ומרכבו ולד טומאה ככלים שנגע בהן.
282. נדה דף ע"א, ומנין שטופרת אחד לאחד וכו'.
283. שם, מה מציינו בדנינו שראוי לספירה וראוי לזיבה אף אני אביא וכו'.
284. רמב"ם הלכות נדה פרק ז, כל חיוולת טמאה כנדה ואע"פ שלא ראתה דם וכו' וכמה היא טומאתה אם יולדת זכר שבעה ואם נקבה שבעים וכו' וטובלת כליל שמימי לזכר וכליל טימן לנקבה וטהורה כמו הנדה שטובלתה בלילה.
285. רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה פרק א הלכה א, שכל אחד מהן אע"פ שטחר מטומאתו וטבל והעריב שמשו עדיין הוא

חסר ולא גמרה נהדרנו כדי לאכול בקדשים עד שיבא קרבנו. שם פרק א הלכה ה, הוללות אינה מביאה קרבנה ביום ארבעים לומר או ביום שמונים לנקבה אלא מערכת שמשח ומביאה קרבנה למחר שהוא יום ארבעים ואחד לומר ויום שמונים ואחד לנקבה.

286. רמב"ם הלכות אבות הטומאות פרק ה הלכה א, שכנת זרע מאבות הטומאה מטמאה אדם וכלים במגע וכלי חרס באויר ואינה מטמאה במשא ואין המתטמא בה מטמא בגדים בשעת מגעו, ואחד הנוגע בה ואחד הרוחא אותה בבשרו שניתן ראשון לטומאה ר"ן תורה.

287. תקדמת הרמב"ם למשניות סדר טהרות סימן ה, וטומאת החסאות בה שלשה אבות, אחת מהן פרה אדומה שתעסק בשריפתה ובשאר עסקיה מטמא בגדים כמי שנגע באב הטומאה וכו', והשני פרים ושעירים שנכנס דמן לפניו וכו' וחשלישי שעור המשתלח שהמשלח שיעור לעואול מטמא בגדים.

288. רמב"ם הלכות פרה אדומה פרק ה הלכה ז, הנוגע בפרים ובשעירין הנשרפין עצמן אפילו אחר שיבאו בין אדם בין כלים בין אוכלין בין משקין חכל טהור, וכן אם נגע בשעיר המשתלח עצמו בזמן הולכתו טהורין, שאין אלו מטמאין אלא למתעסק מהן בלבד וכו'. ובקש דעת (תקדמה לסדר טהרות) סימן יט, שעור המשתלח הוא עצמו טהור ואינו מטמא לשום דבר, רק המשלח לצורך אף שלא נגע בו וכו'.

289. רמב"ם הלכות פרה אדומה פרק ו הלכה א, והמים האלו שניתן עליהן האפר הן חנקראין מי הטואר.

290. רמב"ם הלכות פרה אדומה פרק טו הלכה א, ואם היה בהן כדי חזאה מטמאין במגע ובמשא והנוגע בהן או שנושאן שלא לצורך מטמא בגדים בשעת מגעו או בשעת משאו.

291. רמב"ם שם, הנוגע במי חטאת שלא לצורך חזאה בין אדם בין כלים טמא ואינו מטמא בגדים בשעת מגעו וכו' וטומאת מגעו בכל שהוא.

292. רש"י במדבר פרק יט פסוק כא, ד"ה ומה מי הנה, רבותינו אמרו שהמה טהור.

293. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק יא הלכה ג, טהרות מצורע זו נהנת בארץ ובחוצה לארץ, במני הבית ושלא במני הבית, ועיין אורח חיים סי' לח סעיף יג מענה ומצורע אסורים להניח תפילין (וידוע שהשלחן ערוך מביא רק דינים הנגעים בזמן חזון).

294. ערוך השלחן העתיד טהרות ח"א סימן צו סעיף יג, ולפלא מה שלא נהגו בזמן הזה בטהרת מצורע וכו' וע"ל משום דאין אתו בקאים במראות הנגעים.

295. שאלת יעבץ ח"א סוף שאלה קטל, לפי זה אם אירע כך בזמן בגלותינו צריך שיהוג בדין הצרעת שהוא חובת הגוף ונהג בכל מקום ובכל זמן ואף על פי שלא דיברו בו מוני המצות משום שאין בקיאים בכך, אולם בטהרת עזה כשגל מסתברא דאיכא בקיאים.

296. שאלת יעבץ ח"א באמצע שאלה קלו, וספיקא דדי משום דבעינן דווקא בהן לטהרו כמו לטמא.

297. כלי חמדה פרשת תזריע אות ד, ד"ה ולולי דמסתפינא וכו', ועי' בספר תולדות אדם לחנאין מוה"ר זלמן מוולאזין ז"ל דף ל"ה) מ"ש בזה מצד דאין לנו אלא כהני חזקה וכו' ולא ארע מה יענה לדברי התורת כהנים שמבואר להדיא בזמן הזה, והתורה כהנים חזרו רב לדעת רבינו הרי"ם ז"ל ואז שוב היה גם כן רק כהני חזקה וכן בפירוש הראב"ד מבואר תדירא דאפילו בזמן הזה שייך דין טהרות מצורע. (ועיין ערוך השלחן טהרות סי' צו סעיף יב, ואי משום יחוסי כהונה אדרבא עכשיו כל התכנים בחוקת כהונתם וכו' ופדיון הבן יכתיב).

298. כלי חמדה שם, ד"ה אמנם לעי"ד וכו' ומעתה י"ל שהוא הדין בזמן הזה אע"פ אם יבא לכתן ויראה לו את הנגעים מצות על הכהן לטמאו וכו', ועיין עוד בחזון איש סוף נגעים, סימן יג אות יז.

299. חומר בקדוש (תקדמת התפארת ישראל לסדר קדשים) פרק ד אות כז, והרי אין לנו רק כהני חזקה וכו' איך יעבור על לאו דהעברת שער בשיעורו אחר שילוח. העמק שאלה סימן פח (קרוב לנחילת הסימן), והא שאין אנו נוהגים לראות את הנגעים משום שאין לנו בהן מיוחס ומספק אי אפשר לנהוג טומאה זו ולהתגלח בטהרתו ראשו ורקנו להכי יותר טוב שלא ליכנס לבית הספק.

300. רמב"ן ויקרא פרק יג פסוק מז, והנגד כי יחיה בו נגע צרעת זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הכתום אבל בתיות ישראל שלמים לחשם יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגד תם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתרחק יעורר בבשרו או בבגדו או בביתו לתראות כי חשם סר מעליו וכו' ומהו איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת השם כמו שאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה ואין הדבר מפני חיותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא חניני החוה אלא בארץ הנבחרת אשר חשם חוכבד שוכן בתוכה וכו' וכן אני חושב בנגע הנגדים שלא יתנו אלא בארץ ולא הוצרך למעט מהן חוצת לארץ כי לא יארעו שם לטעם. ועיין שו"ת בית יצחק יורה דעה חלק ב סי' קיג אות ב.

301. רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק טז הלכה י, וזה השינוי האמור בבגדים ובכתמים שקראתו צרעת בשותפות חשם אינו ממנהגו של עולם אלא הוא כפי ישראל כדי להזהירן מלשון הרע.

302. רמב"ם הלכות אבות הטומאה פרק ו הלכה א, ואין האוכל מטמא אוכל אחר מן התורה וכו' אבל מדי"ס גורו על האוכל הטמא שאם נגע באוכל אחר טימאהו.

303. שם, ולא המשקין שנאמרו מטמאין דבר אחר מן התורה וכו' וכן גורו על המשקין הטמאים שיטמאו אוכלין או משקין או כלים שנגעו בהן וכו'. ושם הלכה ה, אבל המשקין אחד משקת שנגע באב הטומאה או שנגע בראשון או שנגע בשני חרי אותו המשקת תחילה לטומאה, ומטמא את חבירו וחכירו את חבירו אפילו הן מאה שאין מונין במשקין.

304. רמב"ם פרוש המשנה זבים פרק ה משנה יב באמצע דיבור, ונזרו על הידים שהן פוסלין את התרומה וכל מי שנגע בדין תרומה פסלה ואף על פי שלא ידוע שנטמאו ידיו עד שיטול ידיו לשם תרומה וישמור אותן וטעם הדבר מפני שהידיים עסקניות ושמה נטמאו ידיו ואינו יודע.

305. רמב"ם מסכת שבת פרק א משנה ד, בעמזע דיבור המתחיל וי"ח דבר גורו בו ביום וכו' והגוירה היא גזרה על סתם ידים שפוסלות את התרומה הפני שהידיים עסקניות הן ונוגעות בנשרו במקום הטומאת וגנאי לתרומת אם יגע בה בידים מזוהמות וחיא נמאסת על אוכליה.

306. אורח חיים סי קצח סעיף א, כשיבא לאכל פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו אפילו אינו יודע לחם שום טומאה ויברך על נטילת ידים ושם ב"י, יטול ידיו משום סרך תרומה פרש"י שהידיים שניות פוסלות את התרומה אבל חולק לא מצינו בהן שני ומפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם הנהגות בחולקין.

CHAPTER THREE

TRANSMITTING TUMAH—כְּלֵי טוּמְאוֹת

Applications of Tumah in our Day

Tumah is a state which affects people, objects and foods. A person who is *tamei* may not enter the Beis Hamikdash or eat *korbanos* or other foods that are *kodesh*. The chapters in Part Two discuss sources and transmission of *tumah* other than the *tumah* of *tzoraas*.

In our day, without the ashes of the *parah adumah*, we cannot become *tahor* from *tumas meis*, the *tumah* that originates with a dead body. It is, therefore, inevitable that virtually all people and food are *tamei*.

This fact imposes certain ongoing restrictions and practices. For example:

- We may not enter the Beis Hamikdash area (even though the Beis Hamikdash is not standing).¹⁰⁸

- We do not give *challah* or *terumah* to a *kohein*, because it and the *kohein* are *tamei*. We dispose of it, e.g., by burning it instead.¹⁰⁹

- Since *terumah* is not eaten by *kohanim*, we set aside

a smaller portion than the established standard.¹¹⁰

As a consequence of this constant state of *tumas meis*, the complex laws of other *tumos* do not affect our everyday life. If a person is *tamei meis*, it makes little difference whether or not he is *tamei* in other ways, also.

Tumah in Times of Parah Adumah

When there is a Beis Hamikdash and *parah adumah*, it is possible for a person to become *tahor* from *tumah* which originates with a dead body. (Historically, there was also a long period of time after the Beis Hamikdash was destroyed when *parah adumah* ashes which had been conserved remained available.)¹¹¹

Once we can become *tahor* from the *tumah* of a corpse, we desire to be free of other *tumos*, too. We also seek to preserve the *taharah* of *maaser sheini*, *terumah* and *kodashim* as is required by the *din*. To keep ourselves *tahor* and preserve the *taharah* of *maaser sheini*, *terumah* and *kodashim*, we must live in a manner very different from today's norm. We would have to be aware, at the very least, if we or our dishes, clothing or other household effects have come in contact with something *tamei*. We would take measures to minimize contacts that make us or our property *tamei*. The effort to be aware of and avoid *tumah* would pervade all aspects of daily life.

Tumah Mid'Rabbanan

In addition to the laws of *tumah* in the Torah, the *chachamim* have legislated an additional body of laws of *tumah*. The rules of *tumah* of the *chachamim* (*d'Rabbanan*) are more complex in some ways than the rules of the Torah (*d'Oraisa*). This *sefer* is oriented mainly to the understanding of *Chumash* and *Rashi* and therefore limits itself to *tumah d'Oraisa*. It omits

almost all discussion of the voluminous rules of *tumah d'Rabbanan*.

Levels of Tumah

There are a number of levels of *tumah*. Things that are *tamei* at one level can make certain other things *tamei*, usually at the next lower level, by touching and several other ways. The term *tamei* applies to things which can transmit *tumah*. Food which has received *tumah* at so low a level that it cannot transmit it further is called פסול—*passul*.¹¹²

Tumah d'Oraisa is most commonly classified in six levels. They are:

1. *Avl avos hatumah*
2. *Av hatumah*
3. *Rishon letumah*
4. *Sheini letumah*
5. *Tvul yom*
6. *Mechusar kaparah*

Shlishi and *rev'i letumah* are also commonly used categories of *tumah*, but they are relevant only to *dinim d'Rabbanan*. (*Mid'Oraisa*, something to which a *sheini* has transmitted *tumah* is *passul*, not *shlishi letumah*.)

The lower the level of an object's *tumah*, the fewer the types of things to which it can transmit *tumah*. The highest levels of *tumah* can be transmitted to persons, objects, food and drink. Lower levels can be transmitted only to various categories of food and drink.

Food and drink fall into one of the following categories:

1. *Kadashim*
2. *Terumah*, a category which includes all foods that only a *kohein* may eat (other than *kadashim*)
3. *Maaser sheini*

4. Chulin, which is all other foods

The chart illustrates the transmission of *tumah* from the various levels of *tumah d'Oraisa*.

<i>Avi Avos and Av transmit to</i>	<i>Rishon transmits to</i>	<i>Sheini and Tvil Yom transmit to</i>	<i>Mechasar Kaparah transmits to</i>
persons & objects			
maaser sheini & chulin	maaser sheini & chulin		
terumah	terumah	terumah	
kadashim	kadashim	kadashim	kadashim

Mid'Oraisa food can transmit *tumah* to drink but not to other food, and drinks cannot transmit *tumah* at all.¹¹³

Cases of Tumah at Various Levels

Avi Avos Hatumah—אבי אבות הטומאה

CASES:

- The dead body of a person
- An object which touches such a body
- A coffin and related structures

The categories of *tumah* at the highest level are called *avos hatumah* by the Gemara and include the corpse of a person. Some *Rishonim*¹¹⁴ refer to a corpse as *avi avos hatumah*, אבי אבות הטומאה, because it can make a person an *av hatumah*.

Not everything which touches a corpse becomes an *av hatumah*. Food, drink and earthenware vessels become only *rishon letumah*. (Food, drink and earthenware vessels can never become *tamei* to a higher degree than *rishon*. This is related to the fact that *mikveh* does not make food or earthenware vessels *tahor*.)¹¹⁵

An object (according to many *rishonim*, only metal objects) which touches a corpse becomes like the corpse, *avi avos hatumah*. A coffin and related structures also become *avi avos hatumah* when they are used for a corpse. (See pages 149 and 154.)

Av Hatumah—אב הטומאה

The Rambam lists 32 cases of *av hatumah*.¹¹⁶ In some of these cases, the *av* received its *tumah* from an *avi avos hatumah* or from another *av hatumah*. In other cases, the *tumah* originates with the *av* in question.

CASES:

- A person who touched a corpse
- An object that is touched by such a person (according to many *rishonim*, only a metal object)
- A *mitzora*
- The dead body of an animal

The *taharah* of an *av hatumah* whose *tumah* originates with a dead body of a person requires *parah adumah* ashes.

Rishon letumah—ראשון לטומאה

First degree below an *av hatumah*

CASES:

- A person who touches an *av hatumah*
- An object that touches an *av hatumah* (unless the *av hatumah* is a person who is *tamei* from a dead body, as above)
- Food or drink that touches an *avi avos* or *av hatumah*
- Earthenware vessels that touch an *avi avos* or *av hatumah*

Tumah can also originate at this level. (See page 157, *The Neveilah* of a Kosher Bird.)

Sheini Letumah—שני לטומאה

- Second degree below an *av hatumah*

CASE:

- Food or drink which touches a *rishon letumah*

Passul (Shlishi Letumah)—פסול (שלישי לטומאה)

- Third degree from *av hatumah*

CASE:

□ *Terumah* or *kadashim* drink that was touched by a food which is *sheini letumah* is *passul*. (However, *terumah* or *kadashim* food that was touched by food or drink that is a *sheini* remains unaffected *mid'Oraisa*, since drink cannot transmit *tumah* at all, and food can transmit

tumah only to drink, as explained above.)¹¹⁷

Terumah and *kadashim* touched by a *sheini* are commonly called *shlishi letumah*, rather than simply *passul*, because *mid'Rabbanan* they can make *kadashim passul*.

Revi'i Letumah—רביעי לטומאה

Fourth degree from *av hatumah*

Mid'Rabbanan, *kadashim* (but not *terumah*) can become *revi'i*. However, *mid'Oraisa*, there is no *revi'i* level¹¹⁸ since, as explained above, a *shlishi* cannot transmit *tumah*.

There are additional cases of *tumah d'Rabbanan* at each level through *shlishi*.

Tvul Yom and Mechusar Kaparah

In the above cases, the level of *tumah* descended as the *tumah* was transmitted from one thing to another. There is another course by which the levels of *tumah* decrease, namely, in the process by which people and objects become *tahor*.

Tvul Yom—טבול יום

The *taharah* of a person or object progresses by stages. From the time of *tevillah* until night falls, the person or object is a *tvul yom*. The person or object was an *av* or *rishon* until *tevillah* and is like a *sheini* from *tevillah* until nightfall.

A *tvul yom* makes *terumah* or *kadashim passul* by contact.¹¹⁹

Mechusar Kaparah—מחוסר כפרה

A person who was a *zav*, *zavah*, *mitzora* or *yoledes* must bring a *korban* specific to the respective *tumah*. The *korban* is brought once the person is no longer a *tvul yom*. Until the *korban* is brought, the person is a *mechusar kaparah* and is not completely *tahor*.

If a *mechusar kaparah* touches *kadashim*, he makes them *passul*. But he does not transmit *tumah* to *terumah*.¹²⁰ Thus, the stages of *taharah* of a *zav* and the three other cases progress from *av hatumah*, to *tvul yom*, to *mechusar kaparah*, to completely *tahor*.

(*Terumah* that becomes *passul* through contact with a *tvul yom* is commonly called a *shitshi Kadashim* made *passul* by contact with a *tvul yom* or a *mechusar kaparah* are called *revi'i*. *Mid'Oraisa* the difference in terminology has no significance, since neither the *terumah* nor the *kadashim* transmit *tumah*.)

Things Which Can Be Made Tamei

Only certain things can receive *tumah* from other things that are *tamei*. Examples of things which cannot receive *tumah* are: the ground, anything growing from the ground, live animals and persons who are not Jewish. Some manufactured objects can be made *tamei* and others cannot, as discussed below. The main classes of things which can receive *tumah* are persons, objects and food/drink.

Persons

Only a Jewish person can receive *tumah* from something else.¹²¹

CHAPTER FOUR

טומאת זב-ZAV

ויקרא פרק טו, פסוקים ד-י—PARSHAS MITZORA

A *zav* is an *av hatumah*. Thus, when a *zav* transmits *tumah*, the recipient generally becomes a *rishon letumah*. But in some cases, as will be explained, an object that receives the *tumah* is an *av hatumah* like the *zav* himself.

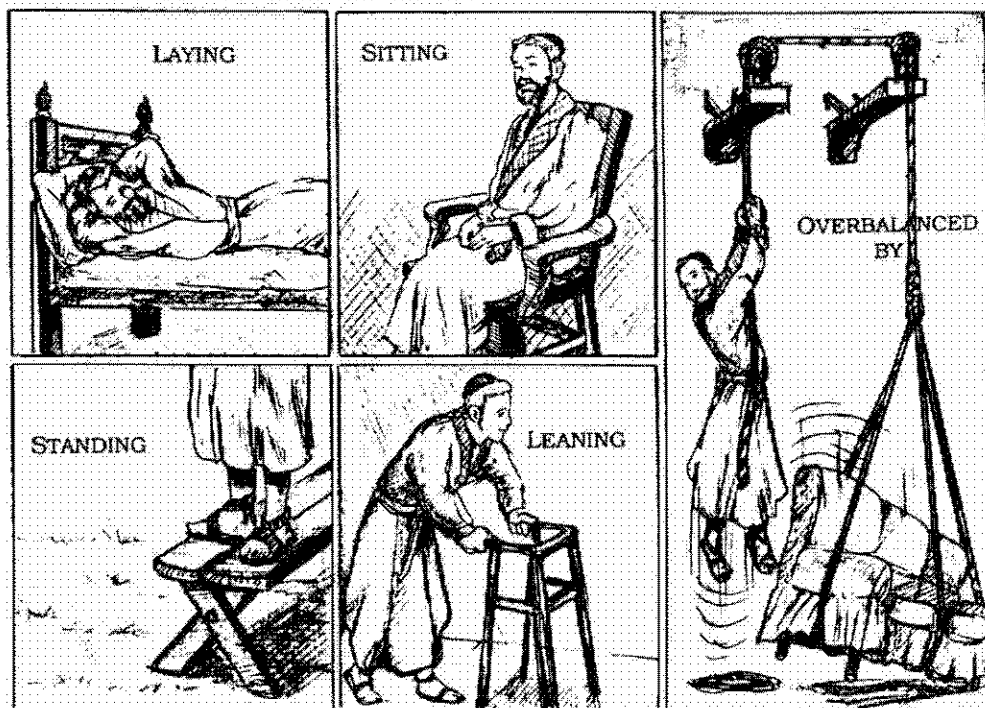
A *zav* is a man. The counterpart in a woman is a *zavah*, discussed in chapter 7.

כָּל הַמְשָׁכָב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הֲזָב יִטְמָא וְכֹל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא

(ויקרא פרק ט"ו פסוק ד')

משכב ומושב—*Mishkav Umoshav*

A bed, a chair and any objects made for a person to stand, sit or lean on comprise the category of *mishkav umoshav*. If a *zav* lies on, sits on, stands on, leans on or is counterbalanced by any *mishkav umoshav* it becomes an *av hatumah*.

(ב) אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ (ב) — **If there will be a discharge from the flesh of a man.** Rashi describes the conditions of a discharge that make a man a *zav*. Two such discharges are necessary to make the man a *zav*, in which case he is an *av hatumah*. One discharge makes him only a *rishon letumah*.¹²⁵ This *Parshah* is about the case of the *av hatumah*.

The Ramban writes that the condition of a *zav* is a result of a disease.¹²⁶

אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו (ד) — **On which he lies.** *Mishkav umoshav* become *av hatumah* only if they support most of a *zav*'s weight.¹²⁷ The *mishkav umoshav* are also called *medras hazav*—something on which a *zav* has tread).¹²⁸ The *mishkav umoshav* become *av hatumah* even if they support the *zav* only indirectly. For example, the *zav* sits on some other object which is resting on the *mishkav umoshav*. Thus, the *mishkav umoshav* can become *av hatumah* without touching the *zav*.¹²⁹

If a *zav* touches a *mishkav umoshav*, without supporting himself thereby, the *mishkav umoshav* become only *rishon letumah*, just like any other object which a *zav* touches (see *pasuk* י).

If the object is meant for a purpose other than supporting a person, it does not become *tamei* at all if a *zav* lies on it, so long as he does not touch it.¹³⁰ (Rashi describes this situation as one in which we ask the *zav* to stand up so that we can use the vessel, thereby indicating that the main purpose of the vessel is for something other than sitting or lying on it.)

כָּל הַמְּשַׁכְּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הוּב — **Any bed on which the *zav* lies.**
וְכֵל הַכֵּלִי אֲשֶׁר יִשְׁבַּ עָלָיו — **And any vessel on which he sits.** The function that is common to both a chair and bed is supporting a person. We derive from this commonality that any object whose function is to support a person's body has the status of a *mishkav umoshav*.¹³¹

Articles of clothing which in normal use bear the wearer's weight, meet the criterion of a *mishkav umoshav* and, therefore, also become *tamei* in the same manner.¹³² For example, the *zav*'s socks bear his weight while he is standing; his robe bears his weight while he is lying.

If an object qualifies as a *mishkav umoshav* because a usual use of that object is to support a person, it becomes *tamei* if it supports a *zav*, even in an unusual way. For example, if a *zav* stands on a bed¹³³ or a robe, it becomes *tamei* as a *mishkav umoshav*.

Objects made of certain materials are subject to most types of *tumah* only if they have a shape that permits them to be a container. But even a flat object, like a stool, can become *tamei* as a *mishkav umoshav* of a *zav*.¹³⁴

ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו ורחץ במים

(ויקרא פרק ט"ו פסוק ה')

Touching a Mishkav—מגע במשכב

Since a *mishkav umoshav* of a *zav* are *av hatumah*, someone who touches them becomes a *rishon letumah*. The clothes that he is wearing and other objects he is touching at that time also become *rishon letumah*.

מִיֵּשׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכְּבוֹ (ה) — **And a man who touches his bed,**
וְהֵחֵץ בְּמַיִם — **and he shall wash (tovel) in water.** This *pasuk*
teaches that a *mishkaw umoshav* on which a *zav* has rested
become *av hatumah*. That is, someone who touches them becomes
a *rishon letumah* and is *tovel* in a *mikveh*.

יִכַבֵּס בְּגָדָיו — **He shall cleanse (tovel) his clothes.** Someone who
touches a *mishkaw umoshav* becomes a *rishon letumah*. He
cannot transmit *tumah* to objects. The *pasuk* tells us, however,
that objects which a person touches while he is touching the
mishkaw umoshav also become *rishon letumah*. They are
considered as if they, too, are touching the *mishkaw umoshav*.¹³⁶
This is referred to as *טומאה בחיבורין* (*tumah bechiburin*—*tumah*
by connection).

Whenever the Torah says *יִכַבֵּס בְּגָדָיו*, it means that *tumah bechiburin* applies.¹³⁶ The *Toras Kohanim* derives from the word *בְּגָדָיו*, that unlike clothing and most objects, people and earthenware vessels are not susceptible to *tumah bechiburin*.¹³⁷

וְקָמָא עַד הָעֶרְבַּיִם — **And he is tamei until nightfall.** After *tevillah*,
he is *tamei* only to the degree that he may not touch *terumah* or
kadashim. He is a *tvul yom* (see page 99) until nightfall.¹³⁸

והיִשָּׁב עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו הַזֶּב

(ויקרא פרק ט"ז פסוק ו')

יושב על המושב—*Sitting on a Moshav*

Someone who rests on a *mishkav umoshav* that the *zav* rested on becomes a *rishon letumah*. This applies even if he rests on an object that rests on the *mishkav umoshav* and he is not directly touching the *av hatumah*. His clothing and the objects he is touching at that time also become *rishon letumah*.

(ו) והיֵשֵׁב עַל הַכֵּלִי — **And one who sits on a vessel.** If a person who is *tahor* sits (or otherwise rests) on the *mishkav umoshav* of a *zav*, he becomes a *rishon letumah*. The person becomes *tamei* even if the *mishkav umoshav* support him only indirectly. For example, if an object intervenes so that the person does not touch the *mishkav umoshav*, he is still *tamei*.

An object, however, can be made *tamei* by a *mishkav umoshav* only through direct contact. Resting on the *mishkav umoshav* is not sufficient.

Thus, if a person sits on several objects that are stacked on a *mishkav umoshav*, he is *tamei*, but those of the objects which are not touching the *mishkav umoshav* remain *tahor*.

Of course, for the object which rests directly on the *mishkav umoshav* to become *tamei*, it must be a type which is susceptible to *tumah*. However, the objects in the stack need not be susceptible to *tumah*, for the person on top to become *tamei*.¹³⁹

והנגע בבשר הזב יכבס בגדיו

(ויקרא פרק ט"ז פסוק ז')

מגע בזב—Touching a Zav

A *zav* is an *av hatumah*. Someone who touches a *zav* becomes a *rishon letumah*. His clothing and other objects he is touching at that time also become *rishon letumah*.

(ז) והנגע בבשר הזב — And one who touches the body of the *zav*. The word בבשר teaches that a *zav*'s body, but not the ornaments on a *zav*'s body, is an *av hatumah*. The ornaments are *rishon letumah* because they touched a *zav*. A person who touches a *rishon letumah* does not become *tamei*.¹⁴⁰

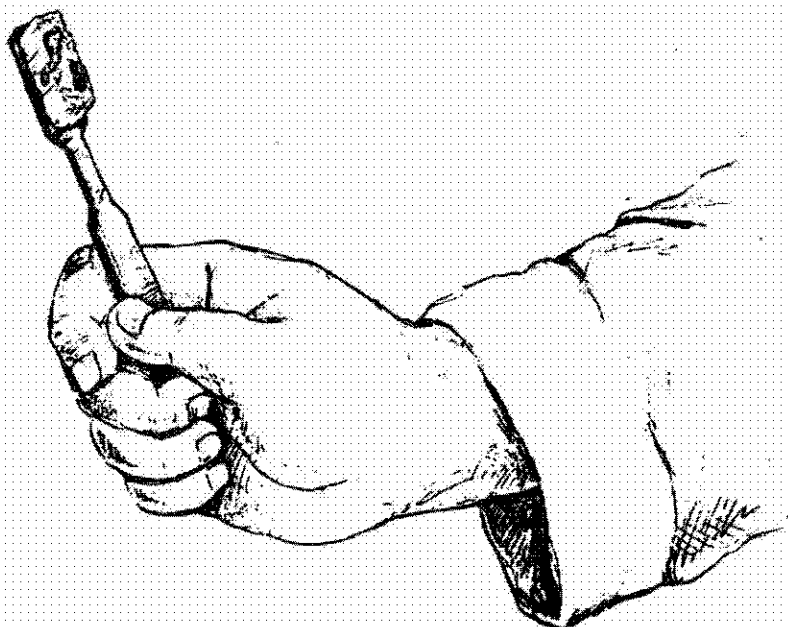
(ח) וכי ירק הזב בקהור (ח) — And if the *zav* spits on a person who is *tahor*. This *pasuk* tells us the law of fluids which come from a *zav*. In the previous *pasuk* we learned that the body of a *zav* is an *av hatumah*. The present *pasuk* says that a *zav*'s saliva is an

וכי ירק הזב בטהור וכפס פגדיו

(ויקרא פרק ט"ז פסוק ח')

Fluids of a Zav—מעינות הזב

Someone who touches or carries fluids (such as saliva) that come from the *zav's* body becomes a *rishon letumah*. The clothing and other objects the person is touching at the time he touches or carries those fluids also become *rishon letumah*.

av hatumah. This contrasts to other parts of the *zav's* body which become detached. Hair or flesh which is detached from the body does not have the *tumah* of a *zav*.¹⁴¹

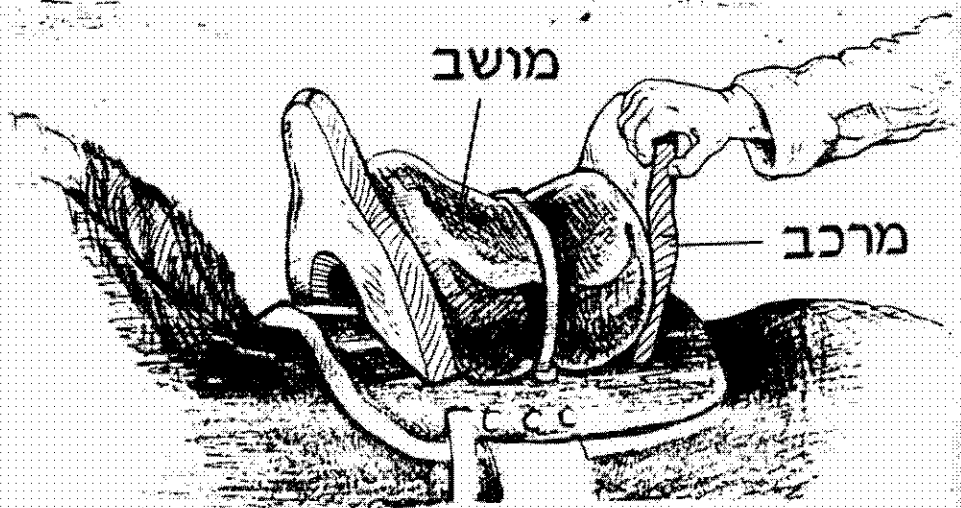
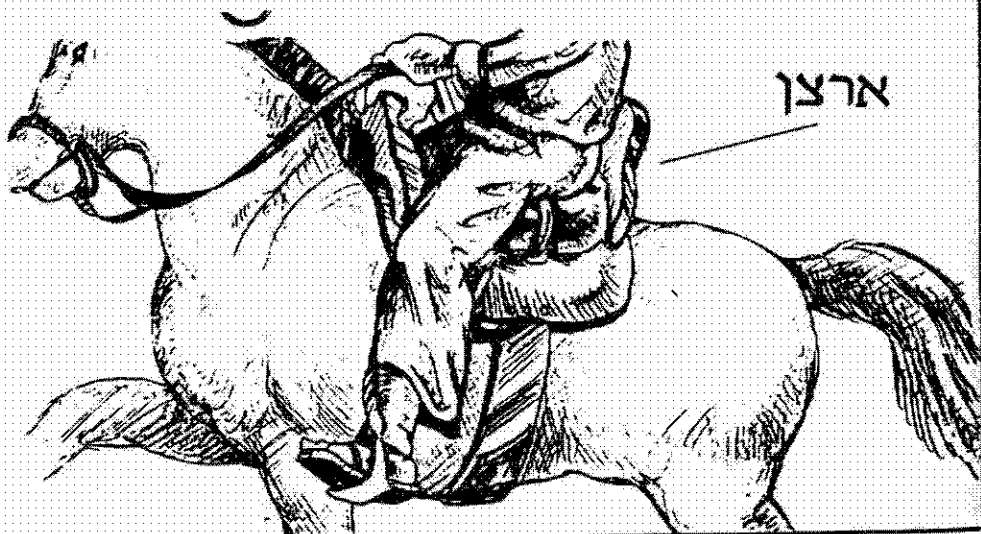
The Torah uses saliva as an example. Phlegm, nasal fluids and all other fluids that are similar to saliva are *av hatumah*.¹⁴² These are known as מעינות הזב—the fountains of a *zav*. In order to be considered מעינות הזב, the liquid must accumulate within the body before it is discharged. Perspiration does not accumulate within the body and is not included in מעינות הזב.¹⁴³

וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא. וכל הנגע
בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב

(ויקרא פרק ט"ו פסוקים ט'-י')

מרכב—Merkav

Riding equipment which a zav uses to help himself ride an animal becomes *av hatumah*. One who touches it is a *rishon letumah*, but his clothing and other objects he is touching at that time are not *rishon letumah*.

(ט) וְכֹל הַמְּרֻכָב—**And any riding equipment.** A *merkav* is something which helps a person ride an animal.¹⁴⁴ Rashi's example of a *merkav* is the part of a saddle which is called an *artzan*. (Other examples are given in the *Mishnah*.)¹⁴⁵ A saddle was composed of two parts: 1) a soft cushion in the center called an *ukof* and 2) two pieces of wood which were placed in front and back of the cushion to prevent the rider from sliding called the *artzan*.¹⁴⁶ Rashi states that the cushion itself is a *moshav* (rather than a *merkav*).

The *Mishnah Achronah*, explaining Rashi, says that the *artzan* is useful only for riding, since the rider holds on to and leans on the *artzan* only for fear of falling off the moving animal. The cushion, in contrast, is used to sit on.¹⁴⁷

The *tumah* of a *merkav* and *mishkav umoshav* are alike except in that if someone touches the *merkav* of a *zav*, his clothing and other objects he is touching at the time are not *tamei*. In contrast, the clothing and other objects of someone who touches the *mishkav umoshav* of a *zav* do become *tamei*.¹⁴⁸

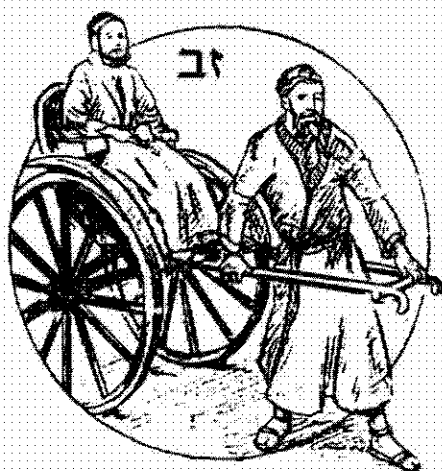
בְּאֲשֶׁר יִרְכָב עָלָיו הַזָּב—**On which the *zav* rides.** According to the *Mishnah Achronah* cited above, the *zav* leans on the *artzan* with most of his weight.¹⁴⁹ Thus, the word עָלָיו means on it. According to other commentaries, it is not necessary for the *zav* to lean on the *artzan* to make it *tamei*.¹⁵⁰ They interpret עָלָיו to mean next to it.¹⁵¹

והנושא אותם . . . וטמא עד הערב

(ויקרא פרק ט"ו פסוק י')

משא—Carrying an *Av Hatumah*

If one carries or otherwise moves any of these *avos hatumah* (a *zav*, his *mishkav umoshav*, his *merkav* or his body fluids), he becomes a *rishon letumah* and the clothing and other objects he is touching at that time also become *rishon letumah*. This applies even if the *av hatumah* rests on another object which the person is carrying, and he is not directly touching the *av hatumah*.

וְכֹל הַנִּגַּע בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו (י) — **Anyone who touches anything under him.**

וְהַנוֹשֵׂא אוֹתָם יִכְבֵּס בְּגָדָיו — **And he who carries them shall cleanse (tovel) his clothes.** The beginning of the *pasuk* teaches that one who touches a *merkav* of a *zav* is *tamei* (Rashi). But the *pasuk* does not imply that the person's clothing becomes *tamei*. The second part of the *pasuk* states that the clothing of whoever carries the *merkav* need *tevillah*. Thus, we see that the clothes he wears while he touches the *merkav* of a *zav* do not become *tamei*, although the clothes he is wearing while he carries the *merkav* do become *tamei*.

The Ramban explains that the *din* of carrying is more stringent than the *din* of touching because the weight of the object being carried bears on the person, whereas touching is frequently only light contact.¹⁵²

וְהַנוֹשֵׂא — **And one who carries.** According to Rashi in the *Gemara*, "carrying" an *av hatumah* means moving it by carrying. Thus, if the person holds up the *av hatumah* without moving it, such as if someone else places the *av hatumah* on the person, the person is not *tamei*.¹⁵³

Of course, if the person is touching the *av hatumah* while he holds it up, he is *tamei* because of "touching." But he can become *tamei* by "carrying" even without touching the *av hatumah*.

Moving an object by pushing it horizontally or downward has the same *din* as carrying it.¹⁵⁴

וכל אשר יגע בו הזב . . . וכפס בגדיו

(ויקרא פרק ט"ו פסוק י"א)

היסט הזב—Zav

If the *zav* moves or carries (with or without touching) a person or object, that person or object becomes a *rishon letumah*. The clothing that the person is wearing and the objects he is touching at that time also become *rishon letumah*.

יגע (אי) — **Touches.** Pasuk † already stated that a person who touches a *zav* becomes *tamei*. Therefore, the *Gemara* learns that *pasuk* אי refers to a *zav's* moving a person without necessarily touching him.¹⁵⁵

The word יגע often has the connotation of affecting an object by means other than touching. The *Malbim* brings many examples to illustrate this.¹⁵⁶

The case of this *pasuk*, a *zav's* moving something *tahor*, is called היסט—*heset*. The term מטא, in contrast, usually refers to a case of a person who is *tahor* carrying or moving something *tamei*. However, the terms היסט and מטא are sometimes used interchangeably.¹⁵⁷ A *zav* makes a person *tamei* when he carries the person and when the person carries him. This is true also of a *niddah* (page 161) and a *yotedes* (page 162).

וַיִּדְי לֹא שָׁטַף בְּמַיִם — **And he did not wash (tovel) his hands.** This does not mean that *tevillah* of his hands makes the *zav tahor*, since, in fact, *tevillah* requires that the whole body be immersed. The *Rambam* explains this *pasuk* to mean "even if he did not *tovel* his hands." That is, if he was *tovel* all of his body except some small part like a finger of his hand, it is not valid.¹⁵⁸

The *Ramban* says that the *pasuk* mentions hands because touching is usually done with the hands. The *pasuk* means, "And whomever the *zav* touches (with his hands) without having been *tovel* his hands (along with the rest of his body) in water" becomes *tamei*.¹⁵⁹

וַיִּדְי — **And his hands.** The *Gemara* derives from this *pasuk* that the category of *maga* (touching) only includes cases where the touching is done with an external part of the body such as the hand. If a *zav* touches an object with an internal part of the body (such as the inside of his mouth), the object remains *tahor*.¹⁶⁰ (This is commonly referred to as מגע בית הסתרים.)

We also derive from here that *tevillah* requires only that the revealed parts of the body contact the water. It is not necessary for the water to enter the mouth or similar parts, as explained in *Rashi*.

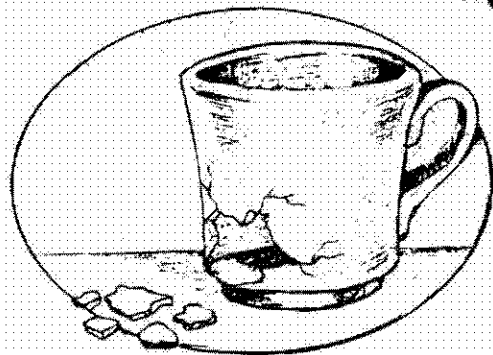
וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר
וכל כלי עץ ישטף במים

(ויקרא פרק ט"ו פסוק י"ב)

טהרת כלים—Making Objects Tahor

Earthenware vessels become *tamei* if part of the *zav* enters their cavity or if he moves them (but not if he touches them on the outside without moving them). They must be broken to become *tahor*.

Other vessels can become *tamei* by touching them on the inside or outside. They must be immersed in a *mikveh* or broken to become *tahor*.

וְכִלֵי תְרֵאֶשֶׁת יִנְעָבוּהוּ (יב) — **And an earthenware vessel that the zav touches.** The *dinim* of *tumah* and *taharah* of an earthenware vessel are different from the *dinim* of vessels of other materials in several respects, two of which are:

1. An earthenware vessel does not become *tamei* when a *tumah* touches the vessel on its outside.

2. An earthenware vessel becomes *tamei* when a *tumah* enters the interior of the vessel even if the *tumah* does not touch it.

The question arises, what is this *pasuk* teaching with the words "an earthenware vessel that the zav touches"? In fact, the vessel becomes *tamei* as soon as part of the zav's body enters the interior even without touching it.

Rashi explains, following the *Toras Kohanim*, that the *pasuk* teaches that moving the vessel is equivalent to touching it everywhere including its interior.¹⁶¹ Thus, in this *pasuk*, as in the previous one, יגע refers to the case of *heset*, carrying or moving without necessarily touching.¹⁶²

Pasuk נ' discussed a zav's *heset* of a person. *Pasuk* יב discusses a zav's *heset* of a vessel. The *Oruch Hashulchan* says that it is necessary to write the law of *heset* of both a person and a vessel. One cannot be derived from the other because in many aspects of *tumah* the laws of people and vessels are not similar.¹⁶³

וְשִׁבְרָהּ — **Should be broken.** The vessel need not be completely smashed to become *tahor*. It need be broken only to the extent that it cannot be used for its intended function. If it was made to hold water, making a hole through which water flows makes it *tahor*.¹⁶⁴

וְכִלֵי עֵץ יִשְׁטַף בַּמַּיִם — **And any wooden vessel should be washed (tevillah) in water.** Washing in water means *tevillah*.¹⁶⁵ Although the Torah mentions wooden vessels, the same applies to vessels made of other materials (except earthenware).¹⁶⁶ All vessels—wooden, earthenware and otherwise—become *tahor* if they are broken.¹⁶⁷

וספר לו שבעת ימים . . .
ורחץ בשרו במים חיים וטהר

(ויקרא פרק ט"ז פסוק י"ג)

טבילת הזב—*Tevillah of a Zav*

A *zav* becomes *tahor* by *tevillah* in a stream, rather than in a *mikveh*. Before the *tevillah* he must be free of discharges for seven days.

וכי יטהר תזב מזובו (יג) — **When the zav will be clear of his discharge.** The word *tahor* here does not refer to being free of *tumah*, rather to being free of discharges. (Rashi. Also see comments on perek יד, pasuk יב, above.)

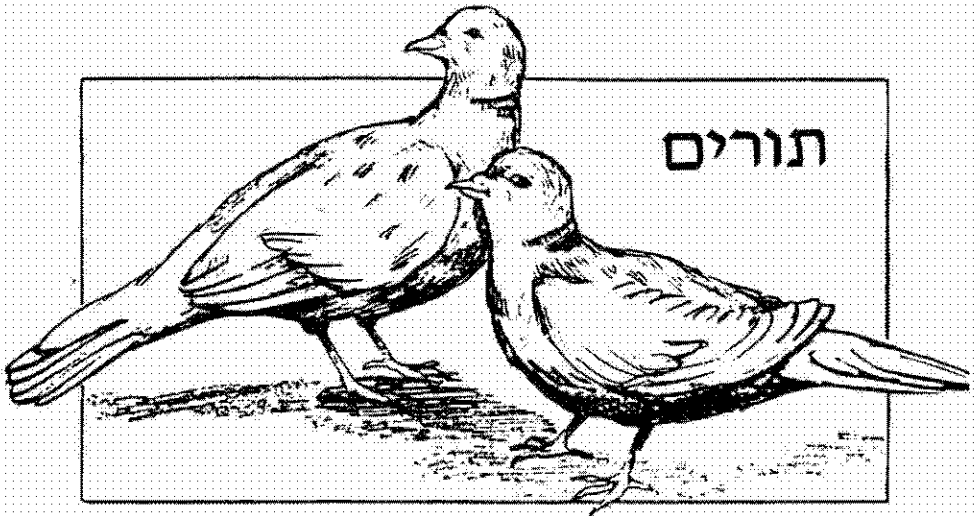
וְנִחַץ בְּעַרְוֵתוֹ בְּמֵי חַיִּים וְטָהַר — **And he shall wash (tove) his body in living (flowing) water, and he shall become tahor.** The *tevillah* of a *zav* is in a מעין, not in a *mikveh*. A *maayan* is naturally flowing water, like a stream or a spring. The *tevillah* of a *mishkaw umoshav* of a *zav* and anything else whose *tumah* originates from a *zav* can be in a *mikveh* or a *maayan*. The only type of *tumah* that necessitates immersion in naturally flowing water is that of a *zav* himself.¹⁶⁸

וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה

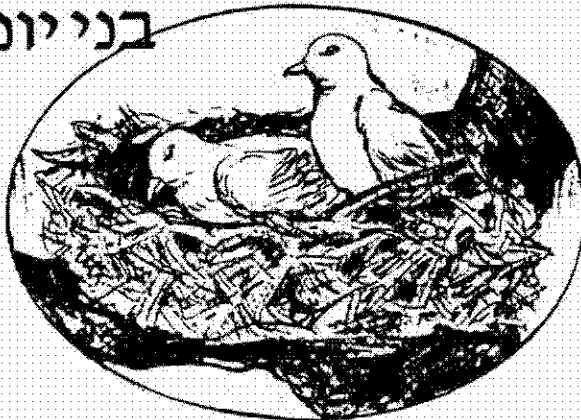
(ויקרא פרק ט"ז פסוק י"ד)

קרבן הזב—*Korban Hazav*

A *zav* that had three or more discharges brings two birds as *korbanos* on the day which follows his *tevillah*. One is brought as a *chattas*, the other is an *olah*. Until he brings the *chattas* he remains *tamei* to the extent that he may not eat or touch *kadashim*.

בני יונה

CHAPTER FIVE

טומאת נבלה ושרץ--NEVEILAH AND SHERETZ

ויקרא פרק טו, פסוקים כד-מ--PARSHAS SHEMINI

Live animals are never *tamei*. They do not receive or transmit *tumah*. The dead body of an animal can be *tamei* depending on the type of animal and whether it died as a result of *shechitah* or in some other way.

The categories of *tumah* of dead animals are *neveilah* and *sheretz*.

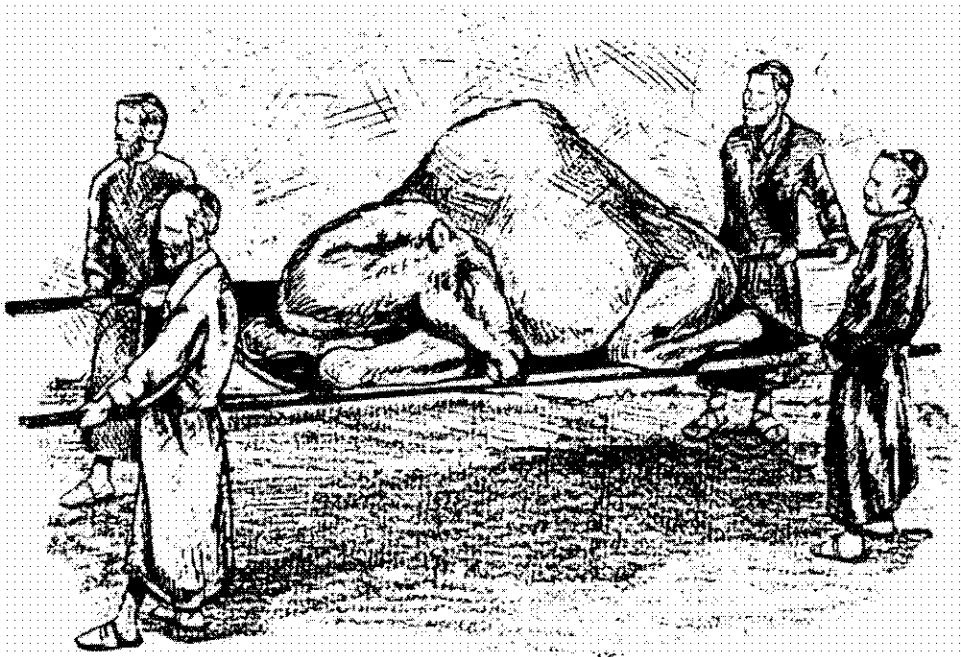
ולאֵלֶּה תִטְמָאוּ כָּל הַנִּגְעוֹת בַּנְּבֵילֹתֵי יִטְמָא . . .
וְכָל הַנִּשְׂאָה מִנְּבֵילֹתֵי יִכְבֵּס בְּגָדָיו

(ויקרא פרק י"א פסוקים כ"ד-כ"ה)

טומאת נבלה—*Neveilah*

A dead animal (except an animal of a kosher species that was killed by *shechitah*) is called *neveilah* and is an *av hatumah*. If someone touches a *neveilah* or carries it even without touching it, he becomes a *rishon letumah*. In addition, if he carries it (but not if he just touches it), his clothing and other objects he is touching at the time also become *rishon letumah*.

This *pasuk* refers to non-kosher animals. The same *din* regarding kosher animals is stated in a later *pasuk*.

וְלֹאֵלֶּהֶם תִּמְאָו (כד) — **And to these you will become tamei.** *These* refers to the animals mentioned in *pasuk* כו.

כָּל הַנִּנְעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא — **All that touch their dead bodies.** The word (נבל) literally means deteriorate. The only parts of the body that are *tamei* are those that deteriorate. Teeth, horns, bones, hooves and the like are not *tamei* when detached from the animal.¹⁶⁹ Hide is also not *tamei*.¹⁷⁰ (Thus, a leather wallet, belt or shoes do not make a person *tamei*.)

יִטְמָא עַד הָעֶרֶב — **Will be tamei until nightfall.** The Ramban explains that whenever this term is used, it means that a *tevillah* was made first.¹⁷¹ See comments on *perek* טו, *pasuk* ה, above.

וְכֹל הַנֹּשֵׂא מִנְבֵּלָתָם יִכְבֵּס בְּגָדָיו (כה) — **And anyone who carries of their neveilah shall wash his clothes.** A person who carries a *neveilah*, like one who touches a *neveilah*, is a *rishon letumah*. A *rishon letumah* does not make clothing or other objects *tamei*. However, the clothing a person wears and objects he touches simultaneously with carrying a *neveilah* do become *rishon letumah*. We learn this from the mention of *יִכְבֵּס בְּגָדָיו* in this *pasuk*. There is no similar *din* regarding touching a *neveilah*.¹⁷² See comments on *perek* טו, *pasuk* ה, above.

לְכָל הַבְּהֵמָה (כו) — **Regarding any animal.** Animals are classified as *beheimah* and *chayah*. The Vilna Gaon describes a *beheimah* as an animal that lives among people.¹⁷³ The *dinim* of *neveilah* of a *beheimah* are given separately from those of a *chayah*, although these laws are identical. Also, the *dinim* of kosher species are given separately from those of non-kosher species. The laws of non-kosher *beheimos* are in *pesukim* כד to כו; kosher and non-kosher *chayos* are in the next two *pesukim*; and kosher *beheimos* are in לט and מ.¹⁷⁴ (*Perek* ה, *pasuk* ב, similarly distinguishes between *beheimah* and *chayah* with regard to *tumah*.)

אֲשֶׁרֶהוּא מִפְרֶסֶת פְּרָסָה — **That splits its hooves.**

וְשִׁעָר אֵינָהּ שִׁעִירָה — **But does not divide (completely).**

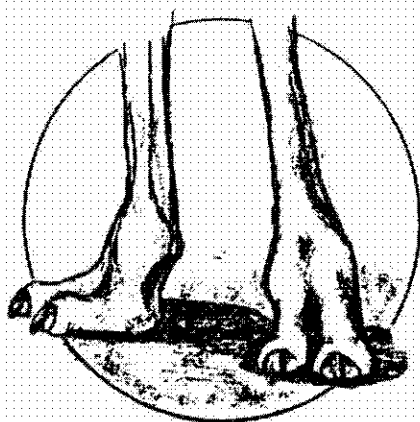
וְגֵרָה אֵינָהּ מְעֵלָה — **Or does not bring up its cud.** The *pasuk* describes an animal which does not have completely split hooves or does not chew its cud. The *וְ* in גֵרָה means *or*.¹⁷⁵ A horse's hoof is an example of one which is not split at all.

A camel's foot is the type described in the first part of this

pasuk. (See Rashi.) It has two toes on the front of the foot which are covered by hard, nail-like material. These can be described as hooves that are separated from each other, מפרסת פרסה. However, the separation does not continue throughout the foot, rather, the toes connect to a single sole and heel. Thus, the camel is described as ושסע אינה שוסעת. (Rashi's terms למעלה and למטה seem to mean front and back.)

The commentaries explain that the description of the camel here as מפרסת פרסה is not inconsistent with the description of the camel in *pasuk* ד as מפריס מפריס. *Pasuk* ד refers to the classification of "split hooved animal." A camel does not meet this classification. Here the *pasuk* means only that the camel's hoof is (in part) split and is not referring to a classification.¹⁷⁶

According to some commentaries the word פרסה does not mean hoof. The foot in general is called פרסה.¹⁷⁷

כל הנגע בהם יטמא — **Everything which touches them shall become tamei.** We learn one of the differences between kosher and non-kosher *beheimos* from this *pasuk*. Unlike a kosher animal, if an animal of a non-kosher species is killed with a proper *shechitah*, the *neveilah* is *tamei* nevertheless.¹⁷⁸ The source of this *din* is the apparent redundancy of כל הנגע וכו' in this *pasuk* with a similar expression in *pasuk* כד.¹⁷⁹

בכל החיה (כו) — **Of all wild animals.** This *pasuk* describes non-kosher *chayos*. The *Toras Kohanim* learns from this *pasuk* that the same *din* applies to kosher *chayos* (such as deer).¹⁸⁰

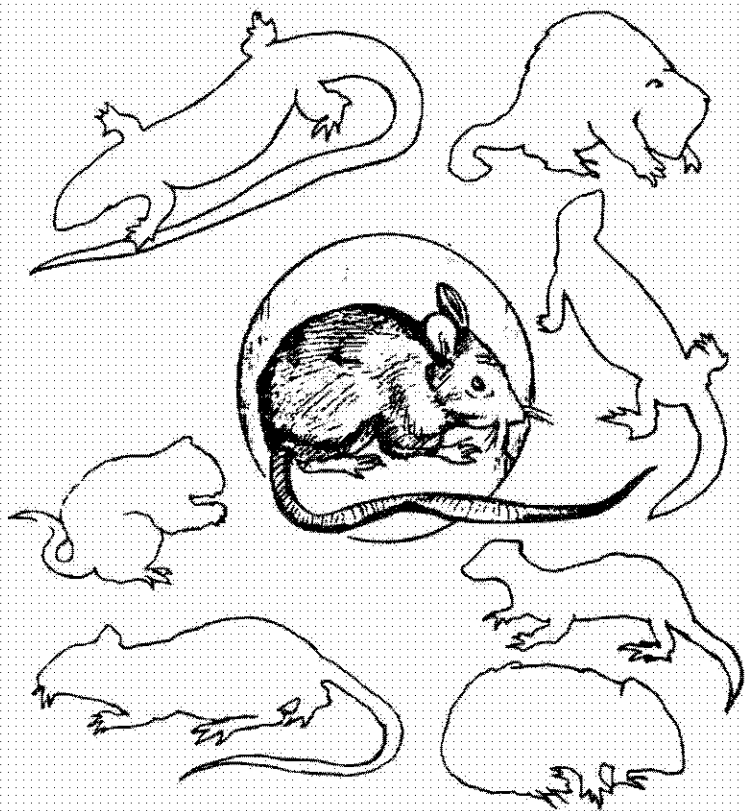
זֶה לֶכֶס הַטְּמֵא בְּשֶׁרֶץ

(ויקרא פרק י"א פסוק כ"ט)

Sheretz—טומאת שרץ

The dead bodies of eight kinds of small creatures—called *sheratzim*—are *avos hatumah*. If a person touches a dead *sheretz* he is a *rishon letumah*. A *sheretz* of a type not named in the Torah does not make a person *tamei*.

Unlike a *neveilah*, a *sheretz* does not make the person carrying it *tamei* if he is not touching it.

Note: Since the identity of seven of the sheratzim is not clear, they have not been fully illustrated.

(בראשית א;כ) — Within the (class of) *sheretz*. Rashi (קט) writes that a *sheretz* is any small creature. *Sheratzim* range from insects and worms to fish and small animals. The eight *sheratzim* that make a person *tamei* are listed in the *pasuk*. A mouse is generally agreed to be a kind of עכבר. Other related animals like squirrels and rats are probably also part of the class עכבר.¹⁸¹

There is much controversy in the commentaries regarding the other seven.¹⁸² However, the *Gemara* implies that they are small animals as opposed to insects or snakes.¹⁸³

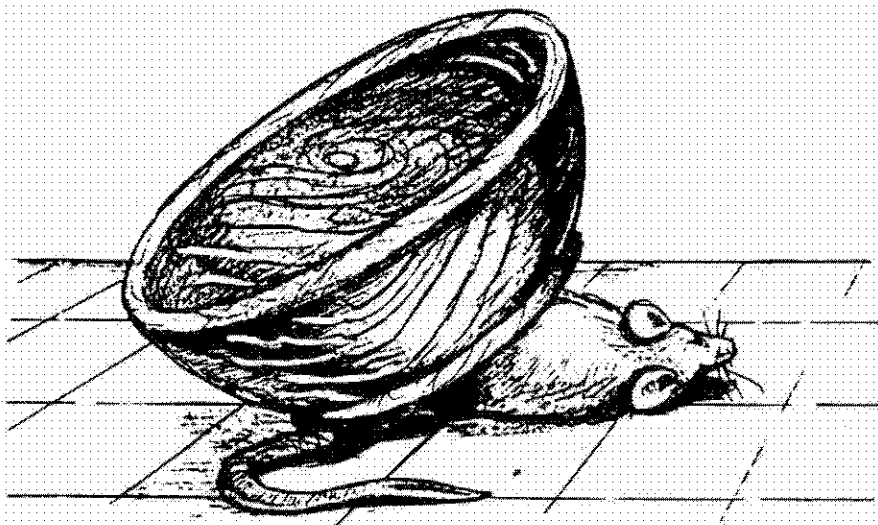
וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמוֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלֵי עֵץ אוֹ בְּגָד אוֹ עוֹר אוֹ שֶׁקַּי

(ויקרא פרק י"א פסוק ל"ב)

Objects—כלים

If a dead *sheretz* or *neveilah* touches clothing or containers made of wood, leather or animal hair, these objects become *rishon letumah*.

Metal objects and containers made of bone become *tamei* in the same manner. Earthenware vessels are discussed in the following *pesukim*.

מֵהֶם (לב) — **Of them.** The Ramban explains that although this *pasuk* is written just after the *pesukim* of *sheretz*, מֵהֶם refers also to *neveilah*, which is discussed in earlier *pesukim*.¹⁸⁴

מֵהֶם בְּמוֹתָם — **(Part) of them when they die.** The *Toras Kohanim* understands מֵהֶם בְּמוֹתָם to mean "part of them when they die." Thus, a section, such as a limb, which is severed from a live animal or *sheretz* is *tamei* like a whole dead body.¹⁸⁵ The section must consist of a complete bone with flesh and sinew.¹⁸⁶

כְּלֵי עֵץ אוֹ בְּגָד אוֹ עוֹר אוֹ שֶׁקַּי — **A wooden vessel or clothing or leather or a sack.** This *pasuk* lists four of the seven materials that are

susceptible to *tumah*. The sack is a container made of woven threads of animal hair.¹⁸⁷

The *Gemara* compares a sack with the other three materials mentioned here: wood, cloth and leather. Just as a sack is a container, so other materials can become *tamei* from a *neveillah* or *sherez* only when they are capable of containing.¹⁸⁸ Thus, a chair, for example, cannot become *tamei* (*mid'Oraisa*) by touching an *av hatumah*.¹⁸⁹ (However, an object that is made to lie or sit on can become *tamei* as a *mishkav umoshav* of a *zav*, even if it cannot contain.¹⁹⁰ See page 105.)

The *Gemara* also learns from the comparison to a sack that the container must be portable even after it is filled. A huge vessel which cannot be moved when it is full is not susceptible to *tumah* even when it is empty. Such a vessel is known as *כלי לתיבת*, a vessel which is made to remain stationary.¹⁹¹

The *Gemara's* expression for wood or leather objects that are not containers is *פשוטי כלי עץ* and *פשוטי כלי עור*. The *Mishnah Achronah* explains that clothing serves an even higher level function than simply containing, and also can become *tamei*.¹⁹²

The other materials that are susceptible to *tumah* are metal, bone and earthenware. We know that metal becomes *tamei* from *במדבר פרק לא פסוק כב*, which lists six metals that are susceptible to *tumah*. Since the Torah does not mention them here together with a sack, they are not to be compared to a sack. They are *tamei* even if they are not able to contain¹⁹³ and even if they cannot be moved when full.¹⁹⁴

Bone vessels are derived from *במדבר לא פסוק כ* (see Rashi there), which mentions them together with leather and wood vessels. This implies that bone vessels must be able to contain.¹⁹⁵ Earthenware vessels are explained in the next *pasuk*.

אשר יעשה מלאכה בהם — **With which work is done.** An object whose function is to perform work can become *tamei*. This describes a container, which *holds* its contents, but not a covering, whose function is only to *protect* its contents.¹⁹⁶

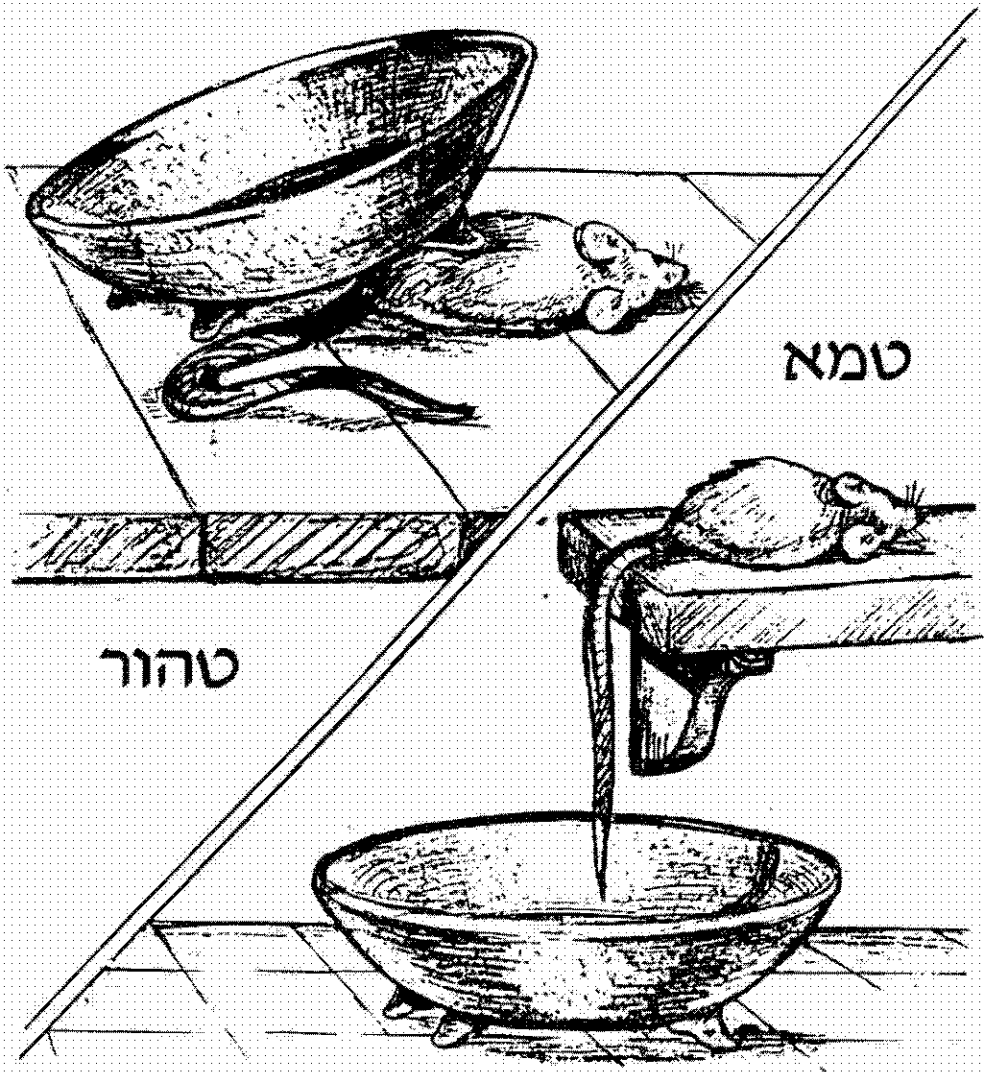
במים יובא וקמא עד הערב — **It shall be brought in water and is tamei until nightfall.** The *tumah* of the vessel changes from *rishon* to *sheini* with *tevillah*.¹⁹⁷ This means that the vessel does not make regular food *tamei*, but may not be used for *terumah* and *kadashim* until after nightfall, when it is completely *tahor*. (See *tuvi yom*, page 99.)

וְכֹל כֵּל חֶרֶשׁ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ

(ויקרא פרק י"א פסוק ל"ג)

An Earthenware Vessel—כלי חרש

If a dead *sheretz* or another *av hatumah* enters the cavity of an earthenware vessel, even without touching the vessel, the vessel becomes a *rishon letumah*. However, if the *av hatumah* touches the vessel's walls from the outside, the vessel remains *tahor*.

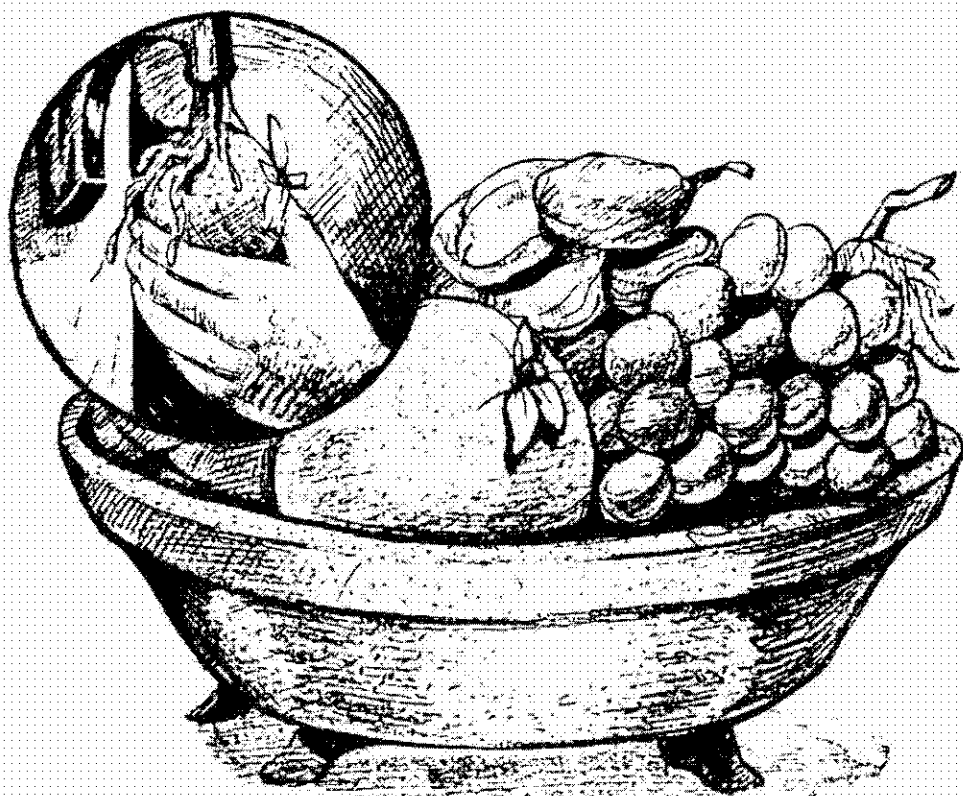

מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא

(ויקרא פרק י"א פסוק ל"ד)

Tumah and Hechsher—טומאה והכשר

Food or drink that is in a *tamei* earthenware vessel becomes *tamei*. In order for food to become *tamei*, it must first have been made wet with water or certain other liquids. The food need not still be wet at the time it becomes *tamei*.

מכל האכל (לד) — Of all food, מכל האכל teaches that a *kli cheress* that is *tamei* makes food and drink that are inside it *tamei* but cannot make an object *tamei*.²⁰³ Even if objects are within the vessel at the same time as a *sheretz*, the objects remain *tahor* so long as the objects are not touching the *sheretz*.

We see from this that although the *sheretz* makes the *kli cheress tamei* as if it touched the vessel, the Torah does not similarly view the *sheretz* as if it were touching the contents of the vessel (Rashi).

The degree of *tumah* of the *kli cheress* is *rishon*. The food and drink within the *kli cheress* are *sheini letumah*. Objects, as we have seen above, do not become *tamei* at all from being within a *kli cheress* that is *tamei*. We derive from this the general rule that only food and drink, but not objects, can become *tamei* from any *rishon letumah* (Rashi).

אֲשֶׁר יֵאָכַל — **That is eaten.** Spoiled food does not become *tamei* because it is not fit to be eaten.²⁰⁴

אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם — **On which water comes.** Food must be touched by water or certain other liquids to be made fit to become *tamei*.

Some commentaries understand this requirement as follows: Just as a vessel is not receptive to *tumah* until it is complete, neither is produce. Since many kinds of produce are cleaned before they are eaten, produce is not considered complete until it is washed or made wet.²⁰⁵ (The *din* does not require, however, that the food have been made wet all over or that it be clean.)

אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם — **On which water comes.**

וְכֹל מְשָׁקָה — **And any drink.** Rashi explains that these words may be understood as a unit. Read in this way, the statement would imply that any liquid referred to as being drunk makes food *muchshar*—fit to become *tamei*.

The seven liquids that are referred to as drunk in various *pesukim* of *Tanach* are wine, honey, oil, milk, dew, blood and water.²⁰⁶

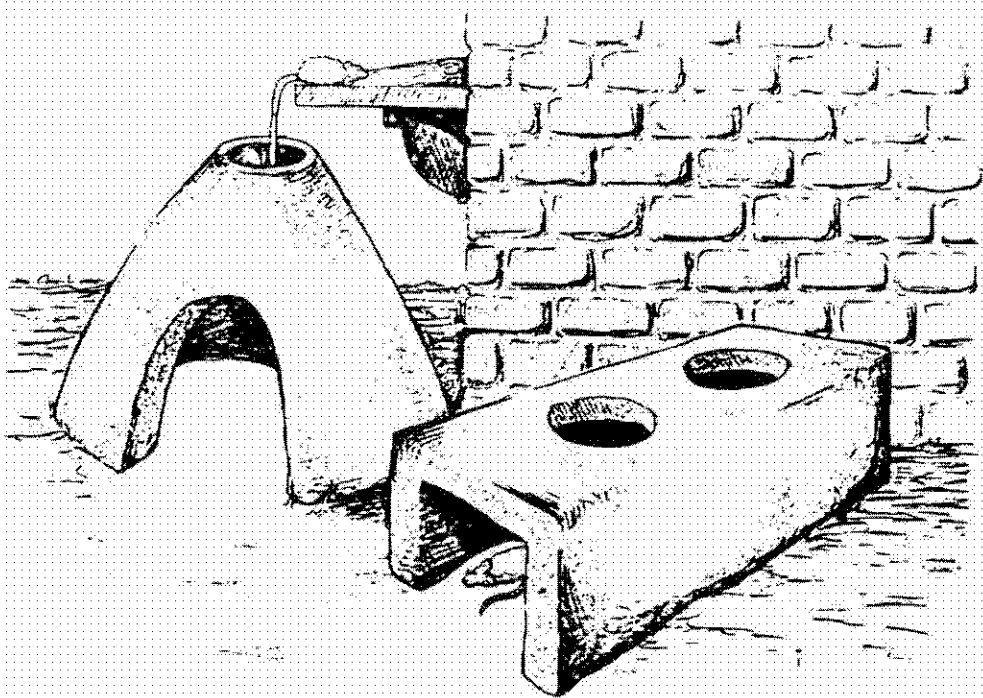
אֲשֶׁר יִשְׁתָּה בְּכֵל כָּלִי — **That is drunk in every vessel.** Later we will learn that water in a stream, well or *mikveh* cannot become *tamei*. From this *pasuk* we derive that those forms of water cannot make food fit to become *tamei* either. Only water that is in a vessel or is otherwise separated from the ground can make food fit to become *tamei*.²⁰⁷ Food that was in a stream, well or *mikveh* does become fit to be *tamei* if some water remains on the food after the food is removed from the source of the water.²⁰⁸

וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים

(ויקרא פרק י"א פסוק ל"ה)

תנור וכירים—An Oven and a Stove

If a *sheretz* or other *av hatumah* enters an earthenware oven, the oven becomes *tamei*. The oven, like any other earthenware vessel, can be made *tahor* only by breaking it.

(ל"ה) — Upon it. An earthenware vessel can become *tamei* only via its cavity, not if the *av hatumah* rests on top of the vessel. Why then does the *pasuk* say "upon it"? The *Haamek Davar* explains that bread is placed for baking only in the lower part of the oven, and the case of the *pasuk* is that the *av hatumah* was in the upper part of the oven. The *pasuk*, in saying "upon it," means above the lower area, which is actively used for baking. That is, even the upper part is considered the interior of the vessel for the purpose of becoming *tamei*.²⁰⁹

תנור וכלי ידים — **An oven and a stove.** A *tanur* is an oven shaped like a hollow cone with an opening at the top and no floor. It is connected to the ground with hardened mud.²¹⁰ Bread is baked within it by sticking the dough to the inner walls or placing the dough on the ground next to the fire.²¹¹

A *kirayim* is a stove on which²¹² food is cooked in pots. It is rectangular and hollow with no floor. The fire is within it and the pots are placed on two holes at the top.²¹³

Rashi writes that a *tanur* and *kirayim* are portable.²¹⁴ From the *Gemara* and Rashi on the *Gemara* it is evident that they are attached to the ground while they are used.²¹⁵

If they were built as structures permanently connected to the ground, they would have the *din* of the ground. The ground and structures permanently connected to it are not susceptible to *tumah*.²¹⁶

According to the Rambam, however, structures for cooking or baking, like a *tanur* and *kirayim*, are an exception to the rule, and they become *tamei* even when permanently attached to the ground.²¹⁷ The *Sefer Taama D'kra* explains that ordinarily a vessel which is attached to the ground is not susceptible to *tumah*. The main part of an earthenware *tanur* and *kirayim*, however, is their cavity (as explained above in *pasuk* לג). Since the cavity cannot be attached to the ground, it is not treated as ground.²¹⁸

The Torah must mention *tanur* and *kirayim* even though *kli cheress* has already been discussed in *pasuk* לג. We would not know, but for *pasuk* לה, that the *tanur* and *kirayim* also qualify as *kli cheress*. First, the *kli cheress* about which we learned in לג is not connected to the ground, while a *tanur* and *kirayim* are connected, albeit temporarily.

Second, a *kli cheress* such as in *pasuk* לג must be a complete container with sides and a floor to be susceptible to *tumah*. A *tanur* and *kirayim* have no floor of their own and rely on the ground as a floor.²¹⁹

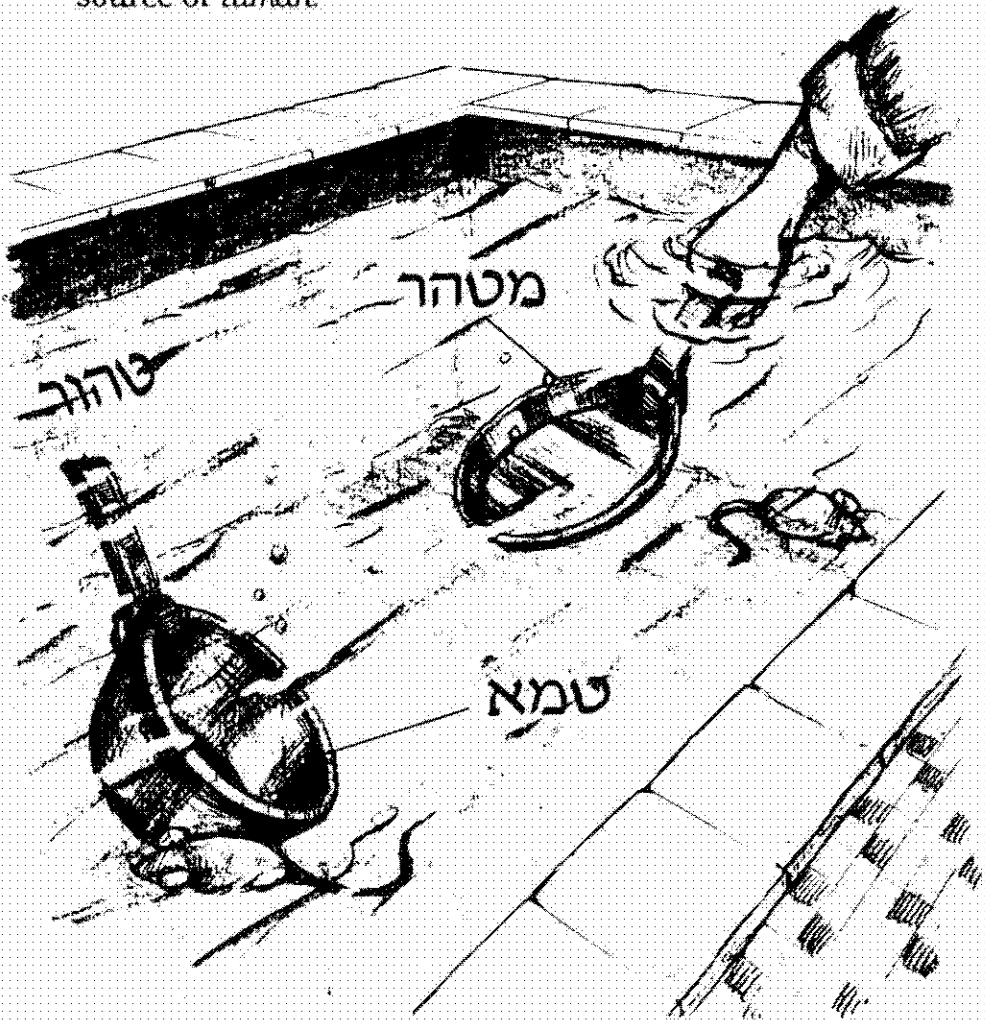
יָתֵץ — **Should be broken.** The term יָתֵץ is used when referring to objects that are connected to the ground, such as an oven. It is equivalent to the word תִּשְׁבֹּר in *pasuk* לג. In both cases, the vessel need not be smashed completely to become *tahor*. It must be broken only to the extent that it cannot be used for its normal functions. (See comments on *perek* טו *pasuk* יב.)²²⁰

אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונגע בנבלתם יטמא

(ויקרא פרק י"א פסוק ל"ו)

טהרת מי מקוה—A Mikveh Remaining Tahor

If a *sheretz* or other source of *tumah* falls into a *mikveh* or a spring, the water remains *tahor* and retains the ability to make a *tamei* person or object *tahor*. However, being in a *mikveh* or spring does not prevent a person or object from becoming *tamei* when they touch a source of *tumah*.

אך(ל) — **But.** This *pasuk* refers back to *pasuk* לד and limits the instances in which water becomes *tamei* (mentioned in *pasuk* לל) to water which is not in a *mikveh* or a stream.

מעיין ובור מקוה מים — **A spring and a pit where water is gathered.** The Torah gives two examples of water that is considered connected to the ground: a natural stream and a man-made pit filled with water. בור מקוה מים is a collection of rain water²²¹ which was not transported in a vessel.²²² This is commonly called a *mikveh*.

(Some commentaries translate בור מקוה מים as "a well and a gathering of water." Including מעיין, there are then three examples in the *pasuk*.)²²³

וכי יפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור
הוא. וכי יתן מים על זרע . . . טמא הוא לכם

(ויקרא פרק י"א פסוקים ל"ז-ל"ח)

Edible Seeds—זרעים

If a *sheretz* falls on edible seeds, they become *tamei* like any other food. But, like other foods, they are not *tamei* unless they had previously become wet with the approval of the owner.

מנבלתם (לי) — Of their dead bodies. We learn here that food which did not become wet is not susceptible to *tumah* even from an *av hatumah*. From *pasuk* לד we know only that a *rishon letumah* cannot make such food *tamei*.²²⁴

על כל זרע זרוע — On any seed of a plant. זרוע is a category of plants. Rashi in *Daniel* describes them as a type of bean.²²⁵

The seeds referred to in this *pasuk* must be edible. Inedible seeds cannot become *tamei* since they are not "food or drink." Rashi says that in contrast to the next *pasuk*, the seeds in this *pasuk* have not yet been made wet. That is why they remain *tahor*.

זרע refers to seeds that the farmer plans to plant and has, therefore, left enclosed in their chaff. In the case of the next *pasuk*, a *sheretz* made these seeds *tamei*, even though the *sheretz* was able to touch only the chaff and not the edible part. This is an example of the general rule of a *shomer*, a protective cover. If a food is covered by something inedible, like a shell, which protects the food, the cover is considered part of the food for purposes of *tumah*.²²⁶

אשר יצט— **Which is planted.** From the *Gemara* in *Chulin*, this seems to be a case of seeds that are going to be planted, as opposed to seeds that have already been planted.²²⁷ Seeds that have not been planted are *tahor* in this *pasuk* and *tamei* in the next, depending on whether or not they have been made wet. Rashi follows this interpretation of the *pasuk*.

According to the *Toras Kohanim*, אשר יצט means which is already planted.²²⁸ Seeds which have been planted are *tahor* even if they had been made wet because plants connected to the ground cannot be *tamei*.

The following *dinim* hold according to either interpretation of the *pasuk*:

1. Food which never became wet cannot become *tamei*.
2. Plants which are growing from the ground cannot become *tamei*.
3. Seeds that are *tamei* become *tahor* if they are planted and take root.

טמאהו (לו) — **It is tamei.** The *Gemara* derives from this *pasuk* that food can not make other food *tamei*. The derivation is from the word *טמאהו*: only these seeds are *tamei* and not other food touched by these seeds (*mid'Oraisa*).²²⁹

טמאהו לך — **It is tamei for you.** The *Gemara* explains that the words *for you* teach that an inedible part of a food by which the food is held, like the stem of a cherry, becomes *tamei* like the food. *For you* implies something you use to help you eat the fruit. This is called a *yad*.²³⁰

וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע . . . והנשא

(ויקרא פרק י"א פסוקים ל"ט-מ')

נבלת בהמה טהרה—The Body of a Kosher Animal

The dead body of a kosher animal (like that of a non-kosher animal) is an *av hatumah*. A person or object that touches it becomes a *rishon letumah*. If someone carries it, he and the objects he is touching at that time become *rishon letumah*. If the animal was killed by *shechitah*, however, it is not *tamei*.

